

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Vojtěch Šlapák

STŘEDOVĚKÝ VÁLEČNÍK V BOJI

-

MODERNÍ MÝTUS A HISTORICKÁ REALITA

THE MEDIEVAL WARRIOR IN COMBAT

-

MODERN MYTH AND HISTORICAL REALITY

Diplomová práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Praha 2016

Rád bych zde vyjádřil poděkování doc. PhDr.Václavu Drškovi, Ph.D. za odborný dohled při psaní práce, korekturu textu, pomoc a trpělivost. Dále poděkování patří mým mistrům Romanu Rajniakovi a Vítu Hrachovému za shovívavost s mými dotazy a teoriemi, Ondřeji Adámkovi a Karlu Černínovi za výzkum a překladatelskou činnost, Antonu Kohutovičovi za naplňování ideálu moderního bojovníka na prastaré stezce, Davidovi Stříbrnému za znamenité internetové články, Dierku Hagedornovi za transkripce, Rolandu Warzechovi za osvětlení manuálu *I.33*, Zdeňku Utišilovi za podnětné komentáře v internetových diskuzích a mé rodině za nekonečnou trpělivost a podporu.

Vojtěch Šlapák

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně na základě studia citovaných pramenů, literatury, konzultací s odborníky a praktických pokusů. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.

V Husinci dne 30.6. 2016

.....

ABSTRAKT

Cílem práce je podat ucelený pohled na bojovou dovednost a schopnosti evropského středověkého válečníka, za použití písemných i archeologických pramenů a moderních výzkumů poslední doby. Hlavním důvodem pro zvolení tohoto tématu je všeobecná neznalost bojovnické minulosti našich předků a především podceňování středověkého evropského boje, jakožto něčeho hrubého, netechnického a barbarského. Tyto "mýty" se práce pokusí vyvrátit mimo jiné komparací šermu z 13. století s renesančním bojovým uměním.

Klíčová slova: Boj - Středověk - Šerm - Zápas - I.33 - Evropská bojová umění

ABSTRACT

The goal of this thesis is to provide a comprehensive view of the combat skills and competencies of the European medieval warrior, using both written and archaeological sources and modern research of the recent years. The main reason for the choice of this theme is the general ignorance of the warrior past of our ancestors and especially the underestimation of European medieval fighting as something crude, non-technical and barbaric. This thesis attempts to refute such myths, among other through the comparison of 13th century fencing and Renaissance martial arts.

Key words: Combat - Middle Age - Fencing- Swordplay - Wrestling - I.33 - European martial arts

Obsah

ÚVOD.....	6
1. O Pramenech.....	8
1.1. Prameny moderního mýtu.....	8
1.2. Prameny pro poznání historické reality.....	9
2. Moderní mýtus.....	14
3. Historická realita: Boj před I.33 - Temná doba v novém světle.....	22
3.1. Meč raného středověku.....	22
3.2. Význam štítu.....	27
3.3. Magie kopí.....	33
3.3.1. Jízdní boj.....	35
3.3.2. Pěší boj.....	37
4. Ženy válečnice.....	40
5. Fechtkunst.....	48
5.1. Úvod do vysoké školy středověkého šermu.....	48
5.2. Boj v pozdním středověku.....	55
5.2.1. Mistři a jejich učení.....	57
5.2.2. Harnischfechten.....	67
5.2.3. Rossfechten.....	70
6. <i>Mistr a bojovník obecný</i>	72
Závěr.....	78
Zdroje.....	83

ÚVOD

Středověkého válečníka v boji si dokáže každý člověk dobře představit. Jedná se ovšem zpravidla o archetypální představy, vytvořené fikční realitou historických románů, velkofilmů a dnes, v případě nejen mladší generace, počítačových her a produkcí televizních stanic. Bylo by samozřejmě příliš opovážlivé označit celou laickou veřejnost za pouze konzumní masu a vynechat tu drobnou skupinu, která povědomí o středověkém bojovém umění získala četbou historických prací. Pokud budeme uvažovat o mainstreamu, nebude čtenář jistě pochybovat o tom, že představy jej ovládající, jsou povětšinou zkreslené. Informace nabyté z historických publikací pak většinou tematicky spadají spíše do roviny strategie a taktiky. Středověký válečník, jakožto individuum, v nich obvykle vystupuje jen jako zanedbatelná figurka tisícíhavlého šachového setu.

Jaký středověký válečník v boji doopravdy byl? Jaké úkoly dokázal splnit? Co je realitou, co přibarveným bájeslovím a co naprostým nepochopením historické reality vnímané dnešní optikou? Byl středověký boj jen projevem brutality, odvahy nebo zákeřnosti a síly? Jaké jsou zde techniky kontaktního boje? Snese evropské středověké bojové umění srovnání s renesančními styly šermu a s asijskou superioritou?¹ Na tyto otázky se autor v práci pokusil nalézt odpovědi.

Než se dostaneme k řešení jednotlivých problémů, chtěli bychom zde ještě představit systém, jakým je práce psána. První kapitola je věnována dnešnímu laickému pohledu na problematiku a názorům odborníků z minulých dekád, které pomohly tuto platformu „moderních mýtů“ utvořit. Historickou realitou se zabývá následující většina tohoto díla, neboť se autorovi jeví mnohem přínosnější z vědeckého a informativně-revizního hlediska.

Ve vlastním textu se práce nepřímou pokusí o kontinuální výklad vývoje bojových umění středověké Evropy, jejich teorie a aplikace na bojištích či v osobních střetech.

¹ V práci se považuje za samozřejmé, že Evropa v době renesance dospěla k vrcholu bojových forem, které jsou zcela legitimně označovány za plnohodnotná bojová umění, ať už z hlediska technické vyspělosti nebo nábožensko-filosofického rozměru. Tento status jim byl a je i nyní zřídka nadále upírán, obzvláště tuzemskými autory. např. SVOBODA, S., a kol., *Encyklopedie bojových umění a sportů*. Praha, 2012. s. 18.

Zahraniční autoři evropská bojová umění stavěli vedle asijských na roveň již dlouho. Například Wolfgang Weinman v roce 1989. viz. WEINMANN, W. *Lexikon bojových umění od aikida k zenu*. Czech edition. Praha, 2010.

Obhajobou evropských renesančních bojových umění a hledání některých jejich styčných ploch s asijskými systémy se autor zabýval v rámci své bakalářské práce a považuje tento problém, alespoň rámcově, za vyřešený. Více viz. ŠLAPÁK, V. *Zlatá éra evropských bojových umění*. Bakalářská práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2014.

Kvůli zachování ucelenosti a snad i uměleckého prožitku z čteného textu, jsou doplňující komentáře, nejasnosti nebo vícere možnosti řešení daného problému vloženy do poznámkového aparátu. Z důvodu reflexe na minulé práce je také obrazová příloha vložena rovnou do řešení, aby měl čtenář snazší orientaci v pojmech a jevech, o kterých se zrovna dočítá.

Jedním z podnětů pro vznik práce byla rovněž i v tuzemsku se rozvíjející obliba volnočasových aktivit *living history* a *reenactmentu*. Český tedy tzv. „oživlé historie“ nebo „historických rekonstrukcí“. Dále se zde objevují nové bojové sporty, založené na středověkém boji. U těchto relativně nových a prudce se vyvíjejících fenoménů se práce zaměří spíše na jejich úskalí, což však nezpochybňuje přínos, který pro poznání starých evropských bojových umění mají.

1. O pramenech

1.1. Prameny moderního mýtu

Pro získání pramenů k „modernímu mýtu“ se autor uchýlil ke třem druhům produktů zábavního průmyslu. Jednalo se o knihy, filmy a počítačové hry. Dále vychází z internetových diskuzí na doménách *www.bojovaumeni.cz*, *www.ceskyserm.cz* a diskuzi ve skupině *Historický šerm/Historical fencing* na sociální síti *www.facebook.com*.

V beletrii byla zaměřena pozornost na popisy bojů z pera předních českých spisovatelů historických románů Vlastimila Vondrušky, Ludmily Vaňkové a Aloise Jiráska. Pro srovnání byl použit text čtenáři obdivovaného polského „mistra soubojů“² Andrzeje Sapkowského.

Pro orientaci v oblasti populárních filmů posloužily žebříčky *České filmové databáze*, *www.csfd.cz* a *Internet MovieDatabase*, *www.imdb.com*. Pro alespoň částečnou orientaci v tematicky zaměřených počítačových hrách bylo využito dat ze stránek *Česká databáze her*, *www.cdh.cz*, *Games.cz*, *www.games.tiscali.cz* a *Metacritic*, *www.metacritic.com*.

Ve filmech byla analyzována pouze podoba bojových akcí. Cílem nebyla neodpovídající výzbroj a výstroj, pokud přímo neodporovala logice předváděných bojových technik. Stejně tak bylo pohlíženo na bojové mechanismy vybraných her, které autor většinou nehrál osobně, ale pouze zhlédl gameplay videa z jejich prezentace. Je tedy možné, že drobné detaily byly přehlédnuty a některým dílům spotřební zábavy bylo mírně kritikou uškozeno. Poznámky k jednotlivým beletristickým i audiovizuálním dílům nemají za cíl dehonestaci daného produktu. Je samozřejmé, že spadají do oblasti zábavy a nemají povinnost být historicky přesné. Na druhou stranu největší měrou utváří povědomí o středověkém kontaktním boji a jejich kritika je tedy na místě.

² Neradi bychom zabředli do složitých definic slova *souboj*, protože práce se věnuje obecně boji, v jeho duelové, bitevní, sebeobraně i zábavně-sportovní formě a proto slovo *souboj* bude v celé práci používáno v jeho nejširším slova smyslu jako jakýkoliv boj dvou osob, nebo skupin. viz Jůzlová, J. *Mezi hrdinstvím a zločinem. Souboje v raném novověku*. In: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 5 - 1999. Praha, 2003. s. 29.

1.2. Prameny pro poznání historické reality

Pramenná základna pro poznání zaniklých evropských bojových umění je na první pohled velmi problematická. Pokud chceme studovat období starší, než je renesance, budeme se vždy potýkat s nedostatkem materiálu a s nezodpovězenými otázkami. Protože dnes již víme, že bojové systémy středověku³ tvoří spojovací článek mezi antickými a renesančními bojovými uměními,⁴ můžeme hledat některé shodné prvky ve všech třech obdobích. Nejstarší prameny pro středověké bojové styly lze tedy najít již v době řecko-římské bojové dominance a prameny z novověku zas mohou obsahovat některý spojovací článek, v době středověku ztracený. Je ovšem nutné pečlivě zvážit, kdy je možné si takovou spekulaci dovolit. Je jisté, že se snáze zachová technika pěstního boje, než šermířská finesa, která je spjata s určitou zbraní používanou v omezeném časovém úseku.

V antice byla úroveň bojových umění velmi vysoká a leccos napovídá tomu, že byla na podobné úrovni jako bojová umění raného novověku, nebo dokonce vyšší.⁵ Antické učebnice šermu se však nezachovaly vůbec žádné a jediný písemný pramen popisující boj beze zbraně je *Oxyrhynchus Papyrus*,⁶ anonymní list přibližující řecké zápasnické techniky z 2. století po Kr. Dále zůstaly jen obecnější práce o vojenství, zprávy dějepisců a literátů. Antičtí autoři nám občas poskytnou detailnější popis bojové situace, či samostatné techniky. Takové zprávy není možné chápat ad litteram. Pisatel často sám není vojákem ani bojovníkem a podává pouze pohled nezasvěceného laika. Dále pro větší čtivost svého díla, či z propagandistických důvodů skutečnost mnohdy přibarvuje a překrucuje.⁷ Pokud ovšem dojde na přímý záznam vypovídající o bojovém umění, autor jej obvykle popisuje s nadšením

³ Touto dobou uvažujeme pro bojová umění přibližně mezi 6. až 15. století včetně. Středověké bojové formy ale toto rozmezí přesahují. Vznikají v rozpadající se Římské říši a mizí definitivně až v Třicetileté válce. Kupříkladu středověké techniky boje s dlouhým mečem dle liechtenauerovské tradice se vyučují ještě v 70. letech 16. století. KOVAŘÍK, J., KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu*. Praha, 2013. s. 124.

⁴ Ač jsou badatelé, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí, přestože je již delší dobu spolehlivě potvrzeno. viz. ŽÁKOVSKÝ, P., *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*, in: *Archaeologia historica*, 35/2010/1-2. Brno, 2013. s. 328.

⁵ Ať již uvažujeme kusé zprávy o šermířském umění legionářů. viz. SERRATI, J., *Bojové techniky starověkého světa 3000 př. n. l. – 500 n. l.*, přel. J. Bartoň. Praha, 2006. s. 45. Který byl opěvován i renesančními mistry šermu, nebo řecký pankration („všeboj“) trénovaný profesionálně atlety po více než 1000 let. Od zavedení r. 648 př. Kr. po r. 393 po Kr., kdy jsou Olympijské hry zakázány císařem Theodosiem I. viz. GREEN, T. A., *Encyclopedia of Martial arts*. Santa Barbara, 2001. s. 410-416.

⁶ Columbia University Library, New York, United States of America. *MS P.Oxy.III.466*.

⁷ Např. Flavius Vegetius Renatus, dopouštějící se spousty chyb v *Nárysu vojenského umění*. viz. *Antické válečné umění*, přel. V. Marek, J. Kalivoda. Praha, 1977. s. 582

a touhou zaznamenat smělost, dovednost, případně chytrost bojovníka. Takový popis nebývá tolik fabulován jako kupříkladu bitevní statistiky.

Ve středověku je dlouhou dobu situace obdobná, spíše však horší. Jsme odkázáni na zpravidla neodborné iluminace, zprávy kronikářů a výnosy zapovídající nošení zbraní či konání šermířských škol. Dále jsou zde archeologické nálezy zbraní nebo kosterních pozůstatků, svědčících o zraněních způsobených více či méně odbornými útoky. Při interpretaci takových pramenů je nutné počítat s tím, že se snadno staneme obětí vlastního

konstruktů, protože posuzujeme velmi časově vzdálenou bojovou aplikaci, obvykle zkresleně popsanou nebo vyobrazeno, z hlediska vlastních zkušeností, nabytých něčím značně vzdáleným. Z tohoto důvodu byly mnohé závěry této práce konzultovány s několika odborníky

nezávisle na sobě, nebo jsou čistě interpretací autora a nemají ambice stát se dogmatem.⁸

Obr 1. MS I.33. fol. 14 r. Mniši bojující jednoručním mečem a puklířem.

⁸ Autor si je vědom, že vychází především ze zkušeností s japonským bojovým uměním *aikidó*, s evropským *boxem* a historickým *šermem*. Považuje všechny tyto systémy za vhodné k pochopení zaniklých evropských bojových umění. Každé totiž přináší jiný úhel pohledu:

Ač je dnes *aikidó* zaměřeno převážně na techniky neozbrojeného boje, vychází z technik japonského šermířství. Tím nám nepřímo pomáhá pochopit principy, podle kterých bojuje válečník, primárně vycvičen se zbraněmi, když je o ně připraven, nebo je z nějakého důvodu nechce použít a jde mu pouze o zadržení, či zneschopnění protivníka. Byť je samozřejmě nutné uvědomovat si specifika *aikidó*, které je nejen mimoevropským systémem, ale také „jen do určitého stropu, bojovým uměním.“ VAILLANT, D., *AIKIDO*. přel. P. Chlumský, P. Třešňák a M. Rýc. Praha, 1997. s. 270.

Dnešní *box* je pro změnu sportem, který je zcela pragmaticky vypilován k technické dokonalosti, klade obrovské nároky na profesionální atlety a lze na něm sledovat, k jakému výkonu, práci s načasováním, rychlosti reakcí a vůbec bojové způsobilosti se může člověk vypracovat, pokud je jeho obživou jen boj. Navíc je zajímavým dokladem toho, jak se mění, jak rychle se mění a jak se transformuje bojové umění na moderní sport v závislosti na zakazování různých technik, úderů a změnou vybavení. Hunnicut, M., *The Development of Boxing Strategies, Styles and Techniques During the Gloved Era to Present*, in: IBRO Journal Issue No. 85. IBRO, 2005. s. 42-44.

Historický šerm je pak již ověřením konkrétních rekonstruovaných bojových technik. Naneštěstí jsou historičtí šermíři zpravidla amatéři, mnohdy nerespektující historické používání zbraní. Přesto v posledních letech dochází k značnému zlepšení a osvětě v tomto odvětví bojových umění. Zásahu na tom mají všichni odpovědní učitelé šermu nebo samouci, studující boj podle knih starých mistrů. Ať už se jedná o muže sdružené do organizací (kupříkladu HEMAA - Historical European Martial Arts

Zlom v oblasti pramenné základny přichází až s prvním známým středověkým bojovým manuálem označovaným názvy Codex Walpurgis, Tower Fechtbuch nebo *manuskript I.33*.⁹ Tato učebnice šermu mečem a pěstním štítkem¹⁰ bývá datována do rozmezí let 1290-1320. Po svém znovuobjevení vyvolala značné kontroverze. Postavy, předvádějící v manuskriptu šermířské umění, jsou totiž dva mniši.¹¹ Techniky v *I.33* se navíc zdají být někdy velmi brutální a dnešním prismatem by mohly být vnímány jako nečestné.¹²

Práce se ale bude zaměřovat na vyspělost šermířského umění, v *I.33* popsaném. Je sice zaznamenané přibližně v první čtvrtině 14. století, jeho vývoj však zcela jistě probíhal mnohem déle.

Značnou pozornost věnujeme mytickému mistrovi dlouhého meče, *Johannesi Liechtenauerovi*, žijícímu pravděpodobně ve 14. století, který je velikánem bojových umění pozdního středověku. Dílo se ovšem zachovalo jen

Obr. 2. Cod. 164° 3. fol. 3 v. Boj dlouhými meči, Codex Wallerstein.

v opisech jeho žáků a dalších následovníků. Jedním z nich je

Alliance), nebo pátrající po evropských bojových uměních na vlastní pěst. Taylor, J. M., *The Return of Western Sword Fighting*, in: Black Belt, Feb, 2010.

⁹ Název Tower Fechtbuch získal díky svému znovunalezení po druhé světové válce v Toweru. Codex Walpurgis proto, že na posledních dvou stranách je zobrazena v bojových pozicích žena, která byla označena, lehce pochybně, za sv. Valprugu. viz. Royal Armouries Leeds, United Kingdom, *MS I.33*. fol. 32 r, v.

¹⁰ Česky puklěť/puklíř. VAVERKA, R., *ÚVOD DO ŠERMU MEČEM A PUKLÍŘEM*. 2011. str. 3. Kniha vyšla pouze elektronicky a autor jí poskytuje volně ke stažení na svých stránkách. Dostupné z: http://myschwerk.webzdarma.cz/bukler_download.html

¹¹ Což není nikterak šokující, když uvážíme, že kláštery byly často útočištěm pro osoby, které se dostaly do tíživé situace, činily pokání za spáchané hříchy, nebo jen hledaly místo klidu v kontrastu s násilnickou společností, jenž se mohla z různých důvodů začít zajídat i obratnému mistru meče, jako byl mnich, který posloužil svými znalostmi pro sepsání manuálu I.33. Saský kronikář Helmold z Bosau rovněž zmiňuje jistého bratra Luthberta, který vyměnil službu v boji za službu Bohu. viz. MICCOLI, G., *Mniši*, in: Le GOFF, J., *Středověký člověk a jeho svět*, Praha, 1999. s. 64. srovn. Helmold z Bosau. *Kronika Slovanů*, přel. J. Zdíchyneček. Praha, 2012. s. 135.

¹² Neliší se ale v brutalitě a zákeřnosti od jiných pozdějších bojových manuálů středověku. Bojové umění bylo především prostředkem obrany proti vlastnímu zabití, nehledě na následky způsobené soupeři. Šindelář sice uvádí různá rytířská pravidla, jako bylo například neútočení na koně, avšak koně záměrně zabil pod Richardem Lvím Srdcem i Guillaume le Maréchal, ztělesnění rytířského ideálu. ŠINDELÁŘ, V., *Šermíři, rváči, duelanti*, *Encyklopedie evropského šermu*. Praha, 1994. s. 14-15. srovn. KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. Praha, 2005. s. 173.

proslulý *Hans Talhoffer*(?1410- po 1482). Jehož kniha *MS Thott.290.2^o*,¹³ spis z roku 1459 je výkladní skříň bojovnického umu. Obsahuje recitál Johannese Liechtenauera a celou řadu pojednání o různých zbraních i zápasu. Další informace nám podává *Codex Wallerstein*,¹⁴ kompilace složená z děl mistrů z rozmezí let 1400-1470. Codex je ceněn pro skutečnost, že na liechtenauerovské tradici není závislý. Dalším středověkým mistrem, s nímž budeme spolupracovat, je *Paulus Kal*(?1420-po 1480).¹⁵ V režii těchto mistrů německé školy se podíváme na boj ve zbroji i beze zbroje, pěšmo i koňmo. Mimo tradici liechtenauerovské školy stojí i práce milánského mistra *Fiore de'i Liberi* (cca 1340-1420)¹⁶.

Mostem spojujícím středověk s renesancí nám bude kodex *Paula Hectora Maira* (1517-1579),¹⁷ který je dobře znám, i pro skutečnost, že krom obvyklých zbraní obsahuje i bojové techniky se zemědělským nářadím (Obr. 3).¹⁸

Obr. 3. *Mscr.Dresd.C.93. fol. 211 v.*

Pro komparaci s italským renesančním šermem nám poslouží Jeho pravé Umění obrany *Giacoma Grassiho* (? - po 1594)¹⁹ a několik moudrostí si vypůjčíme z *Umění šermu* od věhlasného mistra boje rapírem *Salvatora Fabrise*(1544-1618)²⁰.

¹³ Det Kongelige Bibliotek, Copenhagen, Denmark, *MS Thott.290.2^o*.

¹⁴ Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. *Cod. I 6 4° 3*.

¹⁵ Bayerischen Saatsbibliothek, Munich, Deutschland. *Cgm 1507*.

¹⁶ Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13, J*.

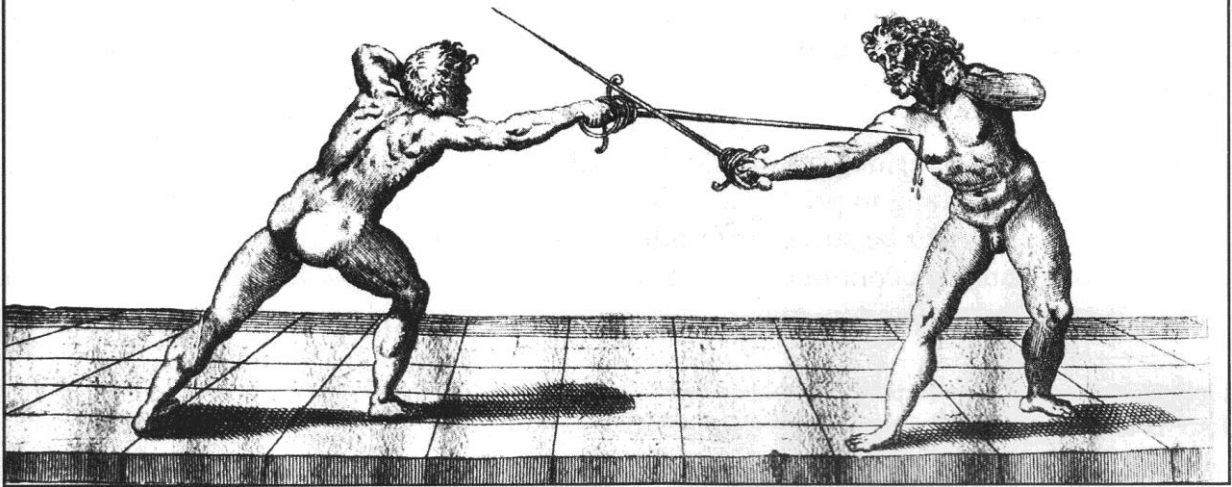
Při práci s Fioreho manuskriptem autor užil překladu do angličtiny od Michaela Chidestra a Colina Hatchera ze stránky wiktenauer.com.

¹⁷ Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutschland. *Mscr.Dresd.C.93*.

¹⁸ Někoho snad napadne, že bojování zemědělským náčiním není hodno označení „umění“, avšak v Asii jsou takové systémy známy rovněž. Japonské bojové umění Kobudó je systém operující s cepem na rýži, vidlemi, holí, srpem a dalšími nástroji. WEINMAN, W., s. 103.

¹⁹ Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany*, přel. V. Hrachový [online]. © 2006 [cit. 2015-21-11] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura>

²⁰ FABRIS, S. *De lo Schermo overo Scienza d'Arme*. Copenhagen, 1606. Jehož částečný překlad poskytl opět Vít Hrachový.

Všechny zmíněné knihy jsou provázeny ilustracemi popisovaných

Obr. 4. FABRIS, S. *De lo Schermo overo Scienza d'Arme.* Copenhagen, 1606. Figura 22.

technik. Přestože se kvalita vyobrazení postupem času zlepšuje,²¹ mnohdy vykazují technické chyby. Jedná se zejména o nepřesnosti v držení meče, správné poloze rukou, nohou či těla. Na tyto nešvary ve svém díle upozorňuje i Fabris počátkem 17. století,²² ač by se ilustrace mohly zdát laickému oku takřka dokonalé. (Obr. 4)

²¹ Zvyšující se kvalita vyobrazení není ovšem pravidlem. Některé práce z 15. století mají iluminace jen o málo lepší než MS I.33. Např. Codex 11093 viz. Österreichische Nationalbibliothek, Vienna, Austria. *Cod. 11093*.

²² FABRIS. str. 235.

2. Moderní mýtus

Nyní se zaměříme na pohled laické veřejnosti na epochu středověkého boje a čím je tento pohled utvářen. Období po pádu Římské říše je v Evropě dlouhodobě považováno za temné. Předpokládá se, že tehdejší společnost městské civilizace se rozpadla na izolovaná venkovská sídla a mnoho z výtvarných děl civilizace bylo zapomenuto a postupem času obtížně nabyto zpět. Mimo jiné i antické kvalifikované vedení boje. Tomu dříve dávali zapravdu i odborníci: „*Drsný, surový boj středověku znázorňoval věrně nadvládu moci a síly v životě sociálním i politickém.*”²³ Slovy Jaroslava Tučka z r. 1927 je dokonale vystihnuto ono paradigma, stále ve společnosti doznívající. Náhled na středověké bojové umění se příliš neliší ani o více než 50 let později, když Pavel Plch v r. 1981, ve své práci *Historický šerm*, popisuje boj v raném středověku:

„*Podle značných rozměrů i váhy zbraní užívaných ve středověku usuzujeme,*

že tehdejší šerm se vyznačoval akcemi prováděnými s velkým úsilím a ve značném rozsahu. Byly to mohutné seký a body, prováděné energickými švihy z ramene, při nichž se někdy

Obr. x. *The Vikings*; Richard Fleischer, 1958 ²⁴ *zvyšovala účinnost útoku držením jílce oběma rukama. K obraně se používalo převážně masivního štítu. Jako typická zbraň středověku je uváděn "teutonský" meč užívaný dávnými germánskými bojovníky. Používal se v jízdním i pěším boji a jeho délka byla taková, aby bylo možno zasáhnout protivníka sedícího na koni i ležícího na zemi /přes 1 m/. Středověký šerm, v němž mistra tvořila hrubá síla, představoval tvrdý a nelítostný boj.”²⁴*

Plchův *Historický šerm* se stal skriptou pro Divadelní fakultu Akademie múzických umění a jeho vliv na divadelní a filmovou společnost je v československé oblasti nezpochybnitelný. Ačkoliv tento pohled byl pozvolna vyvrácen v oblasti odborné literatury, která středověkému boji pomalu přiznávala status umění a to s postupujícím časem stále

²³ TUČEK, J., *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha, 1927. s. 8.

²⁴ PLCH, P., *Historický šerm*. Praha, 1981. s. 9.

Obr. x. Finální souboj mezi Einarem a Ericem z filmu *The Vikings*(1958) skvěle ilustruje představu o raně středověkém boji a obsahuje klasickými motivy: Velké rozmáchlé seký vycházející z ramene, přidržování meče druhou rukou pro zesílení úderu, boj jako fyzicky vyčerpávající záležitost pro oba zúčastněné hrdiny, zlomení jedné ze zbraní.

sebevědoměji,²⁵ realita stříbrného plátna mýtus hrubého boje nadále přiživovala a zůstal platný celosvětově dodnes.

Obr. y. *The Vikings*; Johan Renck, Ciaran Donnely, 2013^b

Počátkem 3. tisíciletí jsou ve filmech a seriálech akce bojovníků méně toporné než dříve a předvádějí je obvykle profesionální specializovaní

kaskadéři.²⁶ Ve filmech je však k vidění vesměs jen „filmový“ boj

a konkrétní útoky vycházejí spíše z dnešních bojových sportů a fantazie choreografů.²⁷ Souboje hrdinů jsou mnohdy několikaminutovou záležitostí, kdy se soupeři častují výměnami úderů a krytů aniž by se zasáhli. Technika střídá techniku, přičemž si protivníci v pauzách ještě nezdědka stihnou pohovořit.

Dnešní obraz středověkého boje šíří rovněž beletrie a kopíruje klasická schémata ze starší literatury či filmů. Autor buď boj nerozebírá a omezuje se na výsledek akcí, nebo se odvážněji pouští do detailnějšího líčení akčních scén, čímž se obvykle nedopatřením dopouští mystifikací a posilování „mýtu“.

Kupříkladu současný nejúspěšnější český spisovatel historických románů, Vlastimil Vondruška, se na boj nezaměřuje a detailněji ho nerozebírá: „*Přemysl štvál koně a pomalu se blížil k rytíři, který odvázel bezvládné tělo jeho zraněného syna. Mečem srazil ozbrojence, který se ho snažil zastavit. Pak ucítil tupou bolest v rameni. Zasáhl ho šíp, ale naštěstí se svezl po pletivu drátěné košile a sklouzl dolů. Albrecht zatím zabil dalšího rytíře, který se jim snažil zastoupit cestu. Byl neustále po Přemyslově boku.*”²⁸

²⁵ viz. KOVAŘÍK, J.; KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu*. Praha, 2013. s. 96.

²⁶ Jedná se o profesionály zaměřené na šerm a boj obecně. Této práci se věnují i tuzemští bojovníci z CZECH STUNT FIGHTERS ASSOCIATION. viz. O CSFA. CSFA [online]. © 2015 [cit. 2015-11-25]. Dostupné z: http://www.csfa.cz/o_nas/

²⁷ Takový boj striktně určuje poptávka trhu. Tuto skutečnost dobře ilustruje jadrný komentář kaskadéra Herberta Heislera z CSFA: „*Když narvu někomu pěstí zesponu do brady, zareaguje tak, že mu okamžitě mozek vypne a jak stojí na místě, tak se složí jak želatina k zemi. Ale to vám divák neuvěří. Vy mu dáte pěstí a on musí odletět dva metry daleko*” TRACHTOVÁ, Z., KASKADÉR: Divák chce nesmyslné triky a létání. Reálnému boji by nevěřil. *Idnes.cz* [online]. © 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/lide-ceska-kaskader-herbert-heissler-dvi-/domaci.aspx?c=A150713_183616_domaci_zt

²⁸ VONDRUŠKA, V., *Velký král Přemysl Otakar I*. Brno, 2011. s. 376.

Jeho soubojové scény jsou sledem blíže nespecifikovaných úderů a krytů, byť někde bojovnícký um akcentuje: „*Vladykův syn zatím krok za krokem zatlačoval Smila ke schodům. Štítem odrážel jeho výpady a sám ho nebezpečně ohrožoval. Protože se Smil mohl bránit pouze mečem, nezbyval mu téměř čas k protiútokům. Těžce oddechoval a pomalu couval. Vladykův syn uměl bojovat. Při výpadech používal i svůj štít, kterým do Smila vrážel, jako by měl v ruce beranidlo. Zmenšoval mu tak prostor, aby se nemohl mečem pořádně rozmáchnout.*”²⁹ Zde aktivním použitím štítu, jako prostředku k překážení soupeři, omezování jeho prostoru k plnohodnotnému útoku.

Ludmila Vaňková líčí bojové scény bitevního charakteru spíše atmosféricky: „*V té chvíli vyrazili čeští rytíři jako hejno orlů a rozbili nečekaným útokem sevřený kruh. (...) Dostávali a rozdávali rány se zuřivostí odsouzených k smrti. (...) Záviš v desetkrát proražené zbroji měl pocit, že se s mohutným rytířem, který na něj vyrazil, utkává ve snu. (...) Naposled se rozmáchl strašlivou ranou, do které soustředil všechny unikající síly. Zasáhla nepřítele ze strany tak prudce, až mu téměř oddělila hlavu od těla.*”³⁰

V případě osobních soubojů a potyček menších skupin je její styl podobný Vondruškově stylu: „*Ostří meče mu rozťalo hrud' po celé šířce. Rána nebyla hluboká, ale dlouhá. Nejcitelněji byla zasažena pravá ruka, která mu bezvládně klesla podél těla. (...) chopil se meče, který vypadl z čísi mrtvé ruky, a vyskočil na nejbližšího volného koně. Oháněl se levicí. Za neskutečně krátkou chvíli bylo zase ticho.*”³¹ Zde ukazuje způsoblost Přemysla Otakara II. poradit si s nepřítelem i skvěle vycvičenou levačkou.

Dalo by se říci, že se v líčení bitev nese na vlně Jiráskově, který velmi hleděl na vykreslení dramatickosti scény a na bojové detaily se nezaměřoval: „*Heřman ze Zvířetic se svými vedral se na val dříve, než Uhrům přišla pomoc. Hurčala prosekal se s Ondřejkou a s dvěma bratříky první k těžkému kusu. Na ležení padla hrůza a druhá přivalila se z bojiště.*”³² Při potyčkách menších skupin je popis podobný. Zde například používá motiv muže vyprávějíciho bojové zážitky, čímž události oživuje. Techniky boje se však čtenář nedočká ani v bitvách ani v soubojích: „*...Pobera již do nich sekal. My dojeli a on sletěl*

²⁹ VONDRUŠKA, V. s. 23.

³⁰ VAŇKOVÁ, L., *Král železný, král zlatý*. Praha, 1988. s. 331-332.

³¹ *Tamtéž*. s. 287-288.

³² JIRÁSEK, A. *Bratrstvo I*. Praha, 1963. s. 426.

z koně; ale hup - už zas byl v sedle- okrvavený a zas do nich šavloval a zas už byl před námi kus, už daleko v nich. A tu sletěl podruhé.”³³

Polský autor Andrzej Sapkowski, který je právě pro barvitě souboje a bitky znám, předvádí velkolepé prezentace šermířských a sebeobránných technik. Vykazuje dokonce znalost historických bojových manuálů: „*Když Reynevan viděl, jak se na něj ženou ostatní, odhodil brašnu a bleskurychle tasil dýku. Proklouzl pod rukou s nožem a nasadil páku na zápěstí a předloktí. Přesně tak jak radil Das Fechtbuch Hanse Talhofferera (...) ...zaútočil z boku fintou doporučenou speciálně pro podobné případy příručkou Flos duellorum autora Fiora da Cividale (...) Ničema se štiletem očividně nečetl klasiky a neslyšel o podobných fintách...*”³⁴ Nicméně *fechtbuch* Hanse Talhofferera (ca 1410-1415? - po 1482) si nemohl přecíst ničema se štiletem ani Reynevan. V době příběhu, r. 1427, byl Talhoffer 12 - 17 let starý a k sepisování svého umění se dostal až ve 40. letech. Toho si je Sapkowski vědom a z anachronismu se v dodatcích knihy vyznává.³⁵ U Fioreho *Květu* ovšem lehce chybuje. *Flos duellorum* byl vytvořen zřejmě r. 1409. O deset let později byla ve Francii pořízena kopie. Jistě se toto dílo ale nedalo ve 20. letech považovat za klasickou, přístupnou práci.

Stranou historických nepřesností podává Sapkowski čtivé, brutální a dynamické akční scény. Přesto se prozrazuje, že je výborným beletristou a nikoliv bojovníkem: „*Třetí útočník (...) proti Reynevanovi vyrazil, mávaje divoce tesákem. Do kříže, zleva zprava, velmi nebezpečně. Mladík ustupoval, paríroval, uhýbal, vyčkával na nějakou učebnicovou situaci anebo pozici.*”³⁶ Člověk způsobilý používat v divokém boji technicky přesné učebnicové aplikace takto nepřemýšlí. Nevybírám si, který další sebeobránný kus by se mu zrovna hodil, ale vykonává je naprosto automaticky. Pokud by hrdina dokázal krýt tesák dýkou, či mu dokonce uhýbat celým tělem, pravděpodobně by velmi rychle provedl protiútok. Věděl by totiž, jak praví klasik, že: „*...všichni šermíři, kteří vyhlízejí seky toho druhého a nechtějí dělat nic jiného než odvracet, ti se mohou z umění vskutku málo těšit, neboť takto budou důrazně udeřeni...*”³⁷ Sapkowski se tak proviňuje především v kolísání bojového umu postavy.

³³ JIRÁSEK, A. *Bratrstvo I.* s. 124.

³⁴ SAPKOWSKI, A. *Boží bojovníci.* Ostrava, 2005. s. 33.

³⁵ *Tamtéž*, s. 468.

³⁶ *Tamtéž*. s. 33

³⁷ *Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (a ze Špýrského kodexu)*, přel. K. Černín. Zlín, 2008. s. 5.

Příběh populární hry *Assassin's creed*³⁸ dává hráči lákavou možnost se projít po Jeruzalému, Damašku a Akkonu v době třetí křížové výpravy. Bojové umění titulní postavy - člena ismáilitické sekty hašašínů - je zde konfrontováno s templářskými rytíři, evropskými žoldnéři i blízkovýchodními bojovníky. Představa autorů této hry prezentuje středověký boj jako mocné údery šavlí a mečů, které protivníkům téměř vyrážejí zbraně z rukou. Hrdina jim čelí rychlými úhyby, nebo odvrácením čepelí a protiúderem pěstí, loktů, kopů do výše pasu a závěrečných smrtelných probodnutí, či seknutí. Na pohled velmi efektivní systém čerpající z mýtu o hrubosti středověkého boje, kombinovaný s údery beze zbraně a zákeřnými útoky, využívá i druhé pokračování této hry odehrávající se v severní Itálii 2. poloviny 15. století, bez ohledu na to, že postavy používají renesanční výzbroj.³⁹

Simulátory středověkého boje z pohledu vlastní nebo třetí osoby *Chivalry - Medieval Warfare*⁴⁰ a série *Mount & Blade*⁴¹ prezentují evropský šerm ve zbroji jako pomalé zničující údery, kterým válečníci čelí tvrdými kryty a pasivním používáním štítu, jako překážky, za kterou se obránce kryje. Pokud je hráč vybaven jen mečem, je nucen střídat konkrétní kryty k odpovídajícím úderům a v pauze mezi nimi sám vést úder.

Zajímavým českým počinem je připravovaná hra *Kingdom Come: Deliverance*⁴² z Českého království na počátku 15. století. Autoři spolupracovali na souborovém systému s odborníky studujícími boj podle historických manuálů a snažili se, v rámci možností hry, co nejvíce přiblížit realitě. Systém má přesto své nedostatky. Je zde kupříkladu stejný styl boje pro boj ve zbroji i bez ní. Což se nedá přičíst neznalosti nebo ledabylosti tvůrců. Zcela jistě je tak učiněno kvůli složitosti herního mechanismu, který by s každým přidaným detailem zvyšoval hardwarové nároky dané hry.

Posledním činitelem je působení skupin tzv. „historického šermu“ (zkratka SHŠ). Ač se zdá, že by měly být v popředí, z hlediska vlivu na společnost jim spíše připadá poslední

³⁸ O popularitě těchto her svědčí umístění na předních příčkách žebříčků oblíbenosti v oblasti akčního žánru her, ale také fakt, že má již 9. pokračování a plánují se další. viz. *Assassin's Creed* (Director's Cut Edition). *databaze-her.cz* [online]. © 2008 [cit. 2016-3-1]. Dostupné z: <http://www.databaze-her.cz/hry/assassins-creed-directors-cut-edition/>

³⁹ *Assassin's creed 2*. *Česká Databáze Her* [online]. © 2010 [cit. 2016-3-1]. Dostupné z: <http://www.cdih.cz/hra/Assassins-Creed-2-14649/>

⁴⁰ *Chivalry: Medieval Warfare* - recenze. *Games.cz* [online]. © 2012 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://games.tiscali.cz/recenze/chivalry-medieval-warfare-recenze-61349>

⁴¹ *Mount & Blade*. *metacritic* [online]. © 2008 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://www.metacritic.com/game/pc/mount-blade>

⁴² O hře. *Kingdom Come: Deliverance* [online]. © 2013-2014 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://kingdomcome.cz/hra/>

místo. Nebo snad společně s ostatními tvoří pověstného hada urobora, zakusujícího se do vlastního ocasu. SHŠ v našich končinách zahrnuje velmi širokou škálu uskupení, předvádějící vystoupení rozdílné umělecké kvality. Pokud hodnotíme složku čistě bojovou, bývá mnohdy ahistorická, inspirovaná právě výše zmíněnými zdroji. Mezi těmito spolky lze ojediněle nalézt soubory opravdu pilující a předvádějící historické techniky.⁴³

Do moderního mýtu patří i otázka kvality užívaných zbraní a zbrojí. Vladimír Šindelář v r. 1994 uvádí, že meče raného středověku byly nekvalitní a často se lámaly. Proto se s nimi bojovníci kryli jen v krajním případě a energii útoků absorbovali převážně štíty.⁴⁴ Tyto úvahy vedly v šermířské komunitě až k teoriím, že do pozdního středověku nebyl vyučován šerm samotným mečem, ale vždy jen v kombinaci se štítem. Teprve pozdější výroba prý umožnila rozvoj boje jednoruční mečovitou zbraní.

Co se týče zbroje, je v raném středověku vnímána jako nedostatečná a v pozdním zas velmi rozporuplně. Rytíř je s ní sice obtížně zranitelný, ale je nepohyblivý a proto snadno udolatelný.⁴⁵ Na koně jej musí vytáhnout kladkostroj a pokud padne na zem, boj pro něho skončil. Navíc ve filmu mnohdy uvidíme, jak je rytíř v kyrysu zabit sečným úderem přes hrud'.⁴⁶

Oblíbeným motivem filmů i her jsou bojující ženy. Při současném nadšení pro vikingskou dobu⁴⁷ jsou zmiňovány zejména severské štítonošky. Pokud nahlédneme do internetových fór a diskuzí, najdeme vášnivé debaty, kde uživatelé vesměs obhajují

⁴³ Jednou ze skupin pokoušející se veřejnost s historickou formou boje seznámit, je kupříkladu Servus Bellum viz. O nás. *Servus Bellum* [online]. © 2012 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://shs-servusbellum.webnode.cz/>

Bohužel po shlédnutí jejich videí je nutné konstatovat, že akce jsou rovněž podřízeny současné poptávce a sklouzávají k nepřilíš věrohodně působící show.

⁴⁴ ŠINDELÁŘ, V., *Šermíři, rváči, duelanti, Encyklopedie evropského šermu*. s. 13.

⁴⁵ Závěry dotazníku (který autor použil pro bakalářskou práci) ukázaly, že přibližně 2/3 společnosti jsou přesvědčeny, že rytíř by v boji s japonským samurajem prohrál. Dotazovaní často uváděly za důvod porážky rytířovu pomalost, způsobenou vahou neforemné zbroje. Za důvod jeho případné výhry byla většinou zbytkem dotázaných uváděna její neproniknutelnost. ŠLAPÁK, V. *Zlatá éra evropských bojových umění*. Bakalářská práce obhájena na Univerzitě Karlově 2014. s. 63

⁴⁶ Obrněnci jsou pobíjeni ranami mečů například ve filmech *Excalibur* (*Excalibur*; John Boorman, 1981) nebo *Johanka z Arku* (*Jeanne d'Arc*; Luc Besson, 1999).

⁴⁷ Nárůst zájmu o vikingskou tematiku je patrný rovněž z oblíbenosti seriálu *The Vikings*, který je pravděpodobně i jednou z příčin oné vlny nadšení pro staroseverskou historii. *The Vikings* obsadili 49. příčku v kategorii nejoblíbenější seriál a příběhy Ragnara Loðbróka tak kupříkladu o 2 místa předběhly seriál *Okresní přebor* z domácího fotbalového prostředí. Nejoblíbenější seriály. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. © 2001-2016 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/zebricky/nejoblibenejsi-serialy/?show=complete#highlight-chart-322131>

existenci žen válečnic vůči připomínkám skeptiků. Své názory zřídka dokládají odkazy na archeologické výzkumy a historické práce⁴⁸, nebo rovnou historické prameny.⁴⁹

Ženy moderního mýtu většinou nemohou silou vzdorovat mužům, ale chytrými technikami a spektakulárními chvaty likvidují své soupeře. Případně bojují ve skupině

a navzájem se sehraně podporují. Ženy také mnohdy bývají zpodobněny jako lukostřelkyně, protože se předpokládá, že tento způsob boje je méně náročný na fyzickou konstituci. Úloha ženského elementu je ve filmu zřejmá z hlediska

Obr. z. *King Arthur*; Antoine Fuqua, 2004 ©

atraktivitu a genderové vyváženosti. Z role oběti, kterou je nutné chránit, se dnes žena v historickém filmu

dostává spíše do pozice emancipované bojovnice. Její odění zpravidla vůbec nerespektuje historické reálie, neboť show business vyžaduje stylizovanou přitažlivost za jakkoliv nebezpečné situace.⁵⁰ (Obr. z.) Nad nedobovou výbavou a kostýmy ale nemá smysl se příliš pozastavovat, neboť zde je historie zohledněna snad nejméně.⁵¹

Zajímavým nedostatkem pseudohistorických filmů je bezradnost choreografie při užití kopí. Soubojů a bitev, ve kterých hraje prim tato zbraň, příliš není. Filmoví tvůrci, při snaze o zachování autenticity, mnohdy vyzbrojí davy válečníků kopím a štítem. V akci se ale setkáme jen s probodnutím hrudi a pár vrženými oštěpy/kopími. V následné nepřehledné

⁴⁸ GRYGAR, L., Až polovinu vikinských nájezdníků tvořily ženy. *nedd.cz* [online]. © 2014 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://nedd.tiscali.cz/az-polovinu-vikinskych-najezdniku-tvorily-zeny-242527> srovn. Gardeła L. 'Warrior-women' in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study. in: *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 8, 2013. s. 273-339.

⁴⁹ Např. výskyt válečnice Brynhildr v Sáze o Völsunzích viz. *Sága o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku*, přel. Dudková, V., Kadečková, H., Vachunová, T., Praha, 2011. s. 116.

c Obr. z. Guinevre si neporadí se saským nájezdníkem a tak jej likviduje v kooperaci se svými družkami.

⁵⁰ Jedná se zpravidla o absenci ochrany hlavy a hrudi, či jiných částí těla. Bez přileb se ve filmových bitvách často ukazují i mužští hrdinové. viz. *Království nebeské (Kingdom of Heaven; Ridley Scott, 2005)*

⁵¹ V hollywoodském podání je tak třeba arabský cestovatel z 10. století, Ahmad Ibn Fadlán, doprovázen vikinky ve zbroji z Třicetileté války. viz. *Vikingové (13th warrior; John McTiernan, Michael Crichton, 1999)*

bitevní změti se hrdinové nakonec utkají na meče. Jejich kopí většinou zůstanou v tělech nepřátel a dále se jimi nikdo nezabývá.⁵²

Moderní „mýtus“ umocňuje i tzv. Historical Medieval Battles (zkratka HMB), což má být sportovní simulace středověkého boje tupými zbraněmi. V praxi jde ovšem o nedobové používání zbraní v nedobových zbrojích.⁵³ Podobnost s historickým vedením boje by bylo možné najít v mlatových turnajích pozdního středověku. Záměrem práce není v žádném případě snižovat výkony zainteresovaných. Je jisté, že zde je potřeba značné fyzické kondice i techniky, aby byl člověk v takovém boji úspěšný. Nicméně pohled na oplechované muže, kteří se snaží strašnými údery navzájem srazit k zemi, nebo rovnou ve skupinách záměrně obkličují soupeře, aby jej pak tupou obouruční sekyrou udeřili zezadu do hlavy, v divácích představu o hrubém a barbarském středověkém boji jen posílí.⁵⁴

Časté motivy mýtu o středověkém boji jsou:

- rozmáchlé, brutální sečné údery, vedené vší silou a vycházející z pohybu ramene
- několikaminutové souboje
- dlouhé výměny typu údery-kryt-úder-kryt...
- pasivní krytí štítem
- temný středověk = nekvalitní výzbroj
- vrcholný-pozdní středověk = zpomalující, neforemná zbroj
- ženy válečnice bojující v bitvě nebo střílející z luků
- Nedostatečná, „barbarská“ technická úroveň bojového umění
- Kopí využívané k probodnutí protivníka

⁵² Autorovi se nepodařilo najít jedinou signifikantní středověkou filmovou scénu propracovaného boje s kopím. Složitější choreografií, ve které bojovníci používají kopí a štít, je možné nalézt ve filmu Trója. viz. *Troy*; Wolfgang Petersen, 2004. Ve snímku Statečné srdce je pak ukázána umělecká interpretace vzniku skotské formace zvané *schiltron*. viz. *Braveheart*; Mel Gibson, 1995. srovn. BENNET, M. a kol. *Bojové techniky středověkého světa*, přel. J. Bartoň. 500 n.l. - 1500 n.l. Praha, 2007. s. 35.

⁵³ Tyto nešvary jsou diskutovány a k postupnému zlepšování bude jistě docházet, alespoň v oblasti přiblížení se autenticity výzbroje a odění zúčastněných. viz. KORNEVA, Ch., Obradovic, Serbia: “This is HISTORICAL and MEDIEVAL battle, not Fantasy Role-playing fight”. *BATTLE OF THE NATIONS*. [online]. © 2015 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://botn.info/news/en-obradovic-serbia-this-is-historical-and-medieval-battle-not-fantasy-role-playing-fight>

⁵⁴ KOŽUŠNÍK, M. V boji teče krev. *BudoNews*. [online]. © 2015 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: http://www.budonews.cz/v-boji-tece-krev-budonews_id-614

3. Historická realita: Boj před I.33 - Temná doba v novém světle

3.1. Meč raného středověku

S barbarizací římské armády ve 3. století, zákazem olympijských her v roce 393 a konečným pádem Západořímské říše se antická bojová umění dostala do hibernace. Profesionálních bojovníků ubylo, protože žádná říše nedokázala svou hospodářskou silou udržovat stálé vojsko rozměrů a kvalifikovanosti římských legií. Stejně tak ubylo volného času pro intenzivní cvičení bojových umění laiky. Atleti dále nerozvíjeli zápasnictví a boj beze zbraně. Výcvik se stal povětšinou individuální záležitostí. V románském prostředí ovládaném Germány se mísila antická řecko-římská škola s „barbarskými“ styly šermířství a zápasnictví. O těchto stylech boje mnoho nevíme. Jejich podobu můžeme alespoň zhruba odhadnout podle užívaných zbraní, zbrojí a jejich parametrů.

Zbraní určující bojová střetnutí se po krátkém římském *gladiu*⁵⁵ stala *spatha*. *Spatha* byl nejprve jednoruční meč používaný na území Římské říše již od 1. po Kr. Římané jej původně využívali jako jezdeckou zbraň. Není jisté, zda svou konstrukcí vyšel z *gladia*, nebo z keltského meče. Byl dostatečně dlouhý(75-100 cm) pro zásah muže z koně, ale pěchotou, páteří římské armády, byl užíván *gladius*(45-75 cm). Římané totiž záměrně vedli boj v těsných formacích na krátkou vzdálenost. V takovém střetnutí dlouhá zbraň ztrácela své výhody. S barbarizací armády a verbováním pomocných germánských sborů se ovšem *spatha* rozšířila i na pěchotu. Germánům její užívání vyhovovalo více. *Spatha* totiž poskytuje větší

odstup od soupeře. Na takový styl byli Germáni zvyklí již z válek s Kelty.⁵⁶ Souvislost je možné vidět i ve skutečnosti, že pravděpodobně znali *ordál* soubojem,⁵⁷ nebo alespoň

Obr. a. Germánská spatha (rekonstrukce), konec 6. století, Švédsko, váha 1080g^d

⁵⁵ Gladius byl původně hispánský meč, okopírovaný a vzatý za primární zbraň římskou armádou v 2. stol. př. Kr. GOLDSWORTHY, A. *Armáda starého Říma*. s. 29

Obr. a. Obrázek převzat z *TEMPL: repliky historických zbraní* [online]. © P. Bárta, T. Balej; 1998, 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: www.templ.net/

Jedná se o stránky Patrika Bárty, mečíře a restaurátora, který se zaměřuje na rekonstrukci zbraní raného středověku. Je považován za kováře světového formátu.

⁵⁶ SCHLETTE, F., *GERMÁNI*, přel. L. Košnar. Praha, 1977. s. 144.

utkání elitních bojovníků před bitvou.⁵⁸ V boji jeden na jednoho je bojovník s delším mečem ve výhodě, uvažujeme-li o mužích zhruba stejných zkušeností. Pokud jeden druhého svým bojovým umem výrazně převyšuje, dovede handicap kratší zbraně setřít. V praxi se ovšem potkávají často muži podobných kvalit,⁵⁹ lišící se obvykle jen mírou fyzických vlastností a reflexů⁶⁰. V takovém případě hraje roli každá výhoda.

Spatha se rozšířila do celé Evropy. Byla užívána od Británie přes Dánsko a Germánii až po Byzanc. Zbraň také v průběhu času procházela vývojem v konstrukci a způsobu výroby. Z římské *spathy* se přibližně ve 4. století stala *spatha* germánská (Obr. a), sloužící převážně k sečnému šermu.

Jelikož je meč při konfrontaci se soupeřovou zbrojí a hmotou těla vystaven velkým tlakům, docházelo mnohdy k ohýbání čepele. U meče se tak poprvé objevil žlábek,⁶¹ který čepel velmi zpevnil a navíc ji ubráním hmoty odlehčil.⁶²

⁵⁷ Soudní souboj je doložen až u Burgundů na přelomu 5. a 6. století, v zákoníku *Lex Burgundionum*. viz TUČEK, s. 7.

⁵⁸ Utkání elitních bojovníků před samotným střetnutím vojsk je doložené například u Gótů. viz. Prokopios z Kaisareje. *Válka s Góty*. přel. P. Beneš. Praha, 1985. s. 187.

⁵⁹ Vítězství v moderních sparrinzích a zápasech se zbraněmi jsou mnohdy velmi těsná. Vítěz se od poraženého může lišit jen několika úspěšnými zásahy. V reálném souboji by takoví soupeři byli pod velkým psychickým tlakem, protože i procentuálně úspěšnější bojovník by mohl snadno zemřít po prvním zásahu od méně zdatného soka. Nebo by mohl utřít smrtelnou ránu až po svém úspěšném zásahu. viz KOZA, P., *Devastacný úcinok zbraní a jeho vplyv na výkon šermu*. In: KOHUTOVIČ, A. (ed.) TYRNHAW 2011. Trnava, 2012. s. 36-37.

S čímž dobře koresponduje historická realita. Nezřídka se stalo, že soupeři zůstali na místě duelu ležet mrtvi oba. viz. HAUSENBLASOVÁ, J., *Der Hof Kaiser Rudolfs II*. Prag, 2002. s. 339.

⁶⁰ Reakční rychlost se dá tréninkem bojových dovedností výrazně zlepšit. viz. SEDLÁČEK, J., *Vliv úpolového tréninku na rozvoj reakční rychlosti*. Diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2007. s. 49-50.

Rychlejší reflexy ovšem neznamenají automatickou výhru v boji, ve kterém hraje roli mnoho dalších podstatných faktorů. Jedná se zejména o správné načasování a zkušenosti. Giacomo di Grassi tuto složku spojuje a nazývá ji komplexně **Odhadem** viz. Giacomo di Grassi. „*Jeho pravé Umění obrany*“ , přel. V. Hrachový. [online]. © 2006 [cit. 2016-3-3] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/books/grassi/cs/>

Díky této tréninkem vypěstované vlastnosti dnes dokáží například v boxerských zápasech vítězit starší a pomalejší bojovníci nad mladšími soupeři. Například Bernard Hopkins držel titul mistra světa v 49 letech.

viz. „Vetřelec“ Hopkins píše historii boxu. Chce kralovat i v 50 letech. *iSport.cz* [online]. © 2006 [cit. 2016-3-3] Dostupné z: http://isport.blesek.cz/clanek/ostatni-box/201619/vetrelec-hopkins-pise-historii-boxu-chce-kralovat-i-v-50-letech.html?utm_source=isport.cz&utm_medium=copy

⁶¹ Žlábek/výbrus, který bývá v čepeli vykován, vybroušen, nebo odlit, byl dříve nepřilíš správně označen za „krevní žlábek“, než došlo k jeho pochopení. viz. ČECH, Z. J. K., KRÍŽEK, L., *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1997. s. 321.

Na spathu navázal v 8. století tzv. *meč vikinského typu* (Obr. b.), převážně sečná zbraň, kterou pro její kvalitu využívala celá Evropa. Více se však hodí označení *meč karolinský*,⁶³ protože právě Frankové se stali proslulými výrobci, kupci a pašeráky těchto zbraní.⁶⁴ Jednoruční *vikinský/karolinský* meč obvykle dosahoval délky pod 1 m, měl nevýrazný hrot, výbrus po celé délce čepele a masivní hlavici, sloužící jako protizávaží. Zbraň se váhově pohybovala okolo 1,1 kg. Díky vyvážení s ní nemá trénovaný člověk problém provádět rychlé techniky i jen pouhou prací zápěstí. Rozhodně nejsou nutné silové údery vycházející z celého ramene, zvláště když bojovník nečelí obrněnému protivníkovi a není nucen překonávat zbroj.⁶⁵

Franky byla převzata a zdokonalena výroba mečů metodou *svárkového damasku* (někdy *damašek*, či jen *svárková ocel*). Jedná se pravděpodobně o předřímskou keltskou výrobní techniku.⁶⁶ Různě kvalitní lamely oceli a železa se kovářským svařováním spojují, krotí a deformují, čímž vzniká tzv. *damascénská ocel*, která spojuje tvrdost, pružnost a navíc je krásná na pohled. *Damaskové* tapety se proto na meč umísťovaly i v době, kdy už nebyla tato technika důležitá pro konstrukci zbraně.

Na pružný *damaskový* střed meče jsou dále navařeny ocelové břity ze *svárkové oceli*. *Svárková ocel* vzniká opakovaným kovářským svařováním, jímž jsou vylučovány prvky zhoršující její kvalitu. Již z tohoto povšechného popisu

Obr. b. Meč vikinského typu (rekonstrukce),
9. století, Francie

výroby meče vyplývá její nesmírná náročnost. V Evropě metoda

⁶² ŠEBEK, J. *Vývoj a výzdoba meče v raném středověku*. Maturitní práce z předmětu Techniky, oboru Umělecké a řemeslné práce. Střední odborná škola uměleckořemeslná. Praha, 2015. s. 11.

⁶³ O preferenci pojmenování meče viz. Košta, J., *Vývoj bádání nad tříděním mečů z 2. poloviny 8. až přelomu 10. a 11. století*. In: POPELKA, M., ŠMIDTOVÁ, R. (ed.) PRAEHISTORICA XXXII/2. Praha, 2014. s.234-236.

⁶⁴ JAMES, E. *Frankové*, přel. M. Košťál. Praha, 1997. s. 200-201.

Obr. b. převzat z *TEMPL: repliky historických zbraní* [online]. © P. Bárta; 1998, 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: www.templ.net/

⁶⁵ Váha vikinského meče může být ale jen 600 g, nebo 2 kg. Záleží na přání a fyzických možnostech majitele. Petersen uvádí meč vážící 1,896 kg jako nejtěžší, který testoval. Je nutné si uvědomit, že se jedná o váhu zkorodované, mnohdy nekompletní zbraně. PETERSEN, J. *The Norwegian Viking Swords*. transl. K. Noer.. s. 66-67. [online]. © 1998 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.vikingsword.com/petersen/>

⁶⁶ JAMES, E. s. 200.

svářkového *damasku* začala stagnovat koncem 9. století.⁶⁷

Dalším způsobem, jak přivést k životu vpravdě magickou zbraň, byla výroba zbraně z *wootzu*. Technika známá již kolem roku 500 př. Kr. v jižní Indii se v Evropě objevila v 8. století. *Wootz*(nebo též *pravý damašek*) je materiál vznikající stavením několika různě nauhličených ocelí, čímž vzniká ocel s vysokým obsahem uhlíku a minimálním množstvím nežádoucích prvků, jako je fosfor nebo síra. Z *wootzu* bylo možné zbraň vykovat z jediného kusu. Tato ocel byla možná dovážena přes Byzanc z centrální Asie a přesný postup výroby zbraní z tohoto materiálu je dnes neznám. V každém případě se z něho v Evropě kovaly meče prvotřídní kvality.⁶⁸

Řemeslník ovládající výrobu takových zbraní byl velmi ceněn a specializovaná kovárna, jím založená, se mnohdy udržela ještě dlouhou dobu po jeho smrti. Nejznámější je dílna používající značku *Ulfberht*. Jméno se našlo na 171 mečích z *wootzu* v rozmezí 8.-11. století, objevených v různých koutech Evropy⁶⁹, s největším výskytem ve Skandinávii a na území Franské říše. Meče se často staly dědictvím předávaným z otce na syna a jejich věhlas se promítl do pověstí o zbraních, které nepocházely z tohoto světa, ale jednalo se o předměty získané působením božstev a jiných mytických bytostí.⁷⁰

Kromě těchto skvělých zbraní, existovala běžná produkce pro méně zámožné bojovníky. Jednalo se o zbraně z jednoho kusu méně kvalitní oceli, nebo s železným jádrem místo *damaskového*.⁷¹ V konfrontaci s protivníkem vyzbrojeným nekvalitní zbrojí a zbraní o to více vynikly vlastnosti mečů ze *svářkového damasku* a *wootzu*. Rozřáté přilby a celé trupy v kroužkových zbrojích⁷² nejsou ničím jiným, než důkazem smrtonosnosti těchto zbraní, třímaných zkušenou rukou.

Sek mečem není jen tvrdý zásah naostřenou čepelí. Bojovník v okamžiku dopadu úderu využije vzniklou sílu k *řezu*, tlačnému v pohybu vpřed, nebo taženému pohybem k sobě. Dalo by se lakonicky poznamenat, že nepřítele rozkrojí. Tím, že je čepel v okamžiku

⁶⁷ BÁRTA, P. *Středověký damaskový meč* [online]. © 1998-2016 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: http://www.templ.net/cesky/texty-stredoveky_damaskovy_mec.php

⁶⁸ ŠEBEK, J. s. 17.

⁶⁹ Největší výskyt mečů *Ulfberth* je ve Skandinávii a 2 byly nalezeny i na území ČR. Jedním z nich je tzv. svatoštěpánský meč ze svatovítského pokladu. ČECH, Z. J. K., KRÍŽEK, L., *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1997.s. 161-162.

⁷⁰ THOMPSON, L. *Ancient weapons in Britain*. Barnsley, 2004. s. 49.

⁷¹ KLUČINA, P., ROMAŇÁK, A., *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol.* Praha, 1983. s. 74.

⁷² KOVAŘÍK, J.; KRÍŽEK, L., s. 119.

řezu stále v pohybu se předchází i nebezpečí, že v protivníkově těle uvázne. Touto technikou se dá například vysvětlit přetnutí řetězu od klášterní brány Břetislavem I., ať už je připisována knížeti právem, či ne.⁷³ Kosmas podává ještě jeden doklad tohoto umění, když se bojovník Beneda chlubí Vratislavovi II., že dokáže svým skvělým mečem rozetnout nepřítele skrz lebku až k boku, i kdyby měl na přilbě posazený ještě mlýnský kamen.⁷⁴

Význam těchto drastických technik nebyl jen předmětem demonstrace bojového umu válečníků, kteří se mohli u hostin holedbat, kolik kdo dokázal přeseknout lehkooděnců v půli.⁷⁵ Ani dopad na bojovou morálku nepřítele nebyl hlavním motivem těchto akcí, byť byl samozřejmě značný. Stačí když si představíme psychický tlak, jež vyvolal pohled na druhy ve zbrani, rozevírající se jako krvavé květy, či padající k zemi v několika částech. Je jisté, že taková situace mohla zapůsobit na protivníka natolik silně, že se dal na útěk, nebo došlo k naprosté paralyzaci strachem⁷⁶, čímž se ochromený bojovník stával snadným terčem pro další útok podobného typu. Největší výhoda této hrůzné techniky je ovšem jiná. Nepřítel je mnohdy schopen i po inkasování smrtelného zásahu zasadit ještě soupeři sám ránu. V případě, že je však chirurgicky přesným úderem zbaven například hlavy, ramena a paže se zbraní, je jeho sok již v bezpečí. Válečník ovládající umění těchto útoků si davem lehce ozbrojených a nedostatečně vycvičených vojáků klestil cestu se strojovou neúprosností.⁷⁷

⁷³ *Kosmova kronika česká*. přel. K. Hrdina, M. Bláhová, Z. Fiala. Praha, 1975. s. 70.

⁷⁴ Tamtéž, s. 126

⁷⁵ FRÜHAUF, R., *Chladná zbraň - meč nejen jako umělecké dílo*. Bakalářská práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2012. s. 15.

⁷⁶ NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha, 2000. s. 255-258.

⁷⁷ Tyto techniky se často snaží předvádět výrobci evropských i asijských zbraní pro demonstraci účinnosti jejich výrobků. Např. firma *Cold Steel* prezentuje sekové zkoušky na svém youtube kanálu. viz. *csknives.youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/user/csknives>

O něco podobného se pokouší i autoři internetového pořadu *Ničení povoleno* viz. *Ničení povoleno*. *Stream.cz*. [online]. © 1996-2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/porady/nicenipovoleno>

Problémem těchto demonstrací je, že předvádět techniku by měl jen odborník na danou zbraň vyrobenou historickou metodou. To většinou z různých důvodů není možné. Navíc je jisté, že ušetřit takový sek pohybujícímu se cíli je obtížnější, než předvádět jej na stojícím terči. Výsledky zkoušky jsou tedy poměrně vágní.

3.2. Význam štítu⁷⁸

Štít je obvykle chápán jako ochranný prostředek sloužící ke krytí bojovníka před šípy a jinými projektily při boji na dálku a proti kontaktním zbraním pro boji zblízka.⁷⁹ Válečníci jej používali od pravěku a jeho masový výskyt zredukovaly až účinné palné zbraně. Štít byl skvělým pomocníkem majetného i nemajetného bojovníka. Vzhledem k jeho snadné konstrukci, nízkým nákladům a rychlosti výroby byl dostupný valné většině vojska. Jeho ochranné vlastnosti byly navíc nezastupitelné jinou součástí výzbroje. Není tedy divu, že byl

⁷⁸ Tato kapitole přináší poznatky o používání raně středověkého štítu z posledních let. Byla sepsána za použití výzkumné práce a úsilí učitelů šermu Víta Hrachového a Rolanda Warzechy.

Boji mečem a štítem se věnuje i starší publikace Johna Clementse *Medieval Swordsmanship* z r. 1998 (s. 109-179). Většina technik zde popsanych štít využívá pouze k zakrytí bojovníka, byť aktivnější akce, kdy je štít využit jako zbraň, nebo k odklonění nepřítelova štítu, zde najdeme také. CLEMENTS, J., *Medieval Swordsmanship*. Boulder, 1998. s. 164.

Manuál pro boj štítem v raném středověku se nedochoval žádný a tak cestu k jeho používání museli výše uvedení pánové urazit zpětně přes pozdější dochované prameny a experimentální metody.

Vít Hrachovský vychází z učení italských renesančních mistrů, v jejichž repertoáru se štíty rovněž objevují. Jsou to jmenovitě Camillo Agrippa, Achille Marozzo, Ridolfo Capo Ferro da Cagli a Giacomo di Grassi.

Jak moc je takový přístup relevantní zůstává otázkou, na kterou odpovídá Hrachovský takto: „*Jsem přesvědčen, že tvar, materiál, hmotnost a úchop štítu diktovaly možnosti a limitace použití štítu napříč staletími a nedostatek podkladů z raných dob lze vyvážit systematickým přístupem a studiem renesančních materiálů.*” viz. HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem. *Spolek historického šermu Au jugé*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: http://jentak.sandbox.cz/doku.php/clanky/vyuka_-_kruhovy_stit#kruhovy_stit

Nabízí se samozřejmě otázka, zda je možné hledat tak vyspělý systém boje v raném středověku. Je nutné si uvědomit, že v případě evropských historických bojových umění vždy půjde jen o rekonstrukci, neboť nežije nikdo, kdo by byl přímým žákem těchto zaniklých stylů. Jde tedy o jakýsi pokus o „historii nedochovaného” v duchu Venclovi „archeologie nenalezeného”. viz. VENCL, S., *Otázky poznání vojenství v archeologii*. in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická, roč. XXXV, č. E31. Brno, 1986. s.181-184.

O důvodech, proč je možné předpokládat výskyt popisovaných technik již v raném středověku viz. kapitola *Fechtkunst*.

Roland Warzecha je odborník na boj mečem a puklím podle manuskriptu I.33 a vyšel především z tohoto pramenu. Puklír je sice okrouhlému štítu tvarově podobný, avšak je mnohem menší a bojovník s ním musí pracovat mnohem aktivněji než je nutné u štítu. viz. WARZECHA, R. Research. *DIMICATOR*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-6]. Dostupné z: <http://www.dimicator.com/research/>

Hrachovský tedy vychází z časově příliš vzdálených pramenů a Warzecha z jiného typu výzbroje. Jejich profesionální a dlouholetý přístup však přináší velké naděje v pravdivost jejich teorií.

Boj štítem je možné rekonstruovat i podle jiných zdrojů. Ve zřejmě nejznámější práci Hanse Talhoffera z r. 1467 je věnováno boji štítem 65 fólií s ilustracemi. Jedná se však o dlouhý štít určený k soudním soubojům. Boj s ním popisovaný se zdá být v souladu s interpretacemi výše zmiňovaných. viz. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*, fol. 53 v - 64 v, 65 v - 86 r.

⁷⁹ KLUČINA, P., ROMAŇÁK, A. *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol.* Praha, 1983. s. 20.

v různých variantách používán po celý středověk.⁸⁰ Štít totiž svou specifickou funkcí činil nebezpečným i bojovníka, který neměl na lepší ochranu prostředky.⁸¹

Nebudeme se pouštět do složitějšího rozdělování štítů a pro potřeby práce si vystačíme se segregací podle materiálu z kterého jsou vyrobeny, podle tvaru či podle typu úchopu. V raném středověku převládaly štíty dřevěné, mnohdy opatřeny železnou středovou puklicí a kováním, kruhového nebo oválného tvaru, různých rozměrů. Zřejmě svou konstrukcí přímo navazovaly na germánské, keltské⁸² a možná i pozdně římské štíty.⁸³ Předpokládaným avšak nedoloženým typem, jsou pletené slovanské štíty.⁸⁴ Tělo štítu(korpus) mohlo být rovné, nebo vypouklé.⁸⁵ V 11. století pak přišel na scénu mandlový, tzv. *normanský štít*,⁸⁶ který díky svému obráceně kapkovitému tvaru využili hlavně jezdcí. Jeho dlouhý zužující se korpus poskytoval dobrou ochranu celému jezdcovu tělu, včetně nohy, vystavené nebezpečí především v boji s pěchotou. Normanský štít zcela předchází typ nenahradil a kruhový, mobilnější štít, se udržel ve výbavě válečníka dávno poté, co normanskému odzvonila hrana.

Z hlediska filosofie vedení boje je pak určující především způsob držení štítu. Raně středověký štít byl v bitvě nošen několika způsoby:⁸⁷

⁸⁰ S přesahem do raného novověku. Se štíty se počítalo ještě v 16. století a práci s nimi se zabývali věhlasní renesanční bojovní mistři. Poslední jednotky jej využívající byly prý *rondašíři* ve Třicetileté válce, kteří sloužili podobně jako bojovníci s obouručními meči a halapartníci k narušení šiku nepřátelských pikenýrů a k usnadnění postupu pikenýrů vlastních. Vzhledem k neúměrným nákladům na výzbroj k poměru jejich účinnosti byli ovšem přesunuti z bitevních polí do osobních gard a nakonec zrušení úplně KOCH, T. *Bitva v kontextu vývoje vojenství v 1. polovině 17. století*. Diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2012. s. 84.

⁸¹ Zdá se, že takových válečníků byla v raném období většina. Helmu se zbrojí si mohla dovolit jen společenská elita a výkvět mezi válečníky. viz. VLASATÝ, T. *Franská výzbroj ve Skandinávii. Reenactment a věda: Projekt Forløg*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/franska-vyzbroj-ve-skandinavii/>

⁸² LUŇÁK, P. *Slovanské štíty v archeologických nálezech*. Bakalářská práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2007. s. 21. Kruhové štíty používala i římská armáda od 3. století po Kr.

⁸³ Ilustrovaný rukopis obsahující epos Aeneida, známý jako Vergilius Romanus, ukazuje řecké vojáky v soudobé římské výzbroji, vyzbrojené podle trendu 5. století kruhovými štíty s vystouplou středovou puklicí. Římská armáda již dávno nepoužívala obdélníkové, či oválné *scutum*. *Biblioteca Apostolica, Vatican City Cod. Vat. lat. 3867. fol. 188 v.*

⁸⁴ Které jsou doloženy u řady etnik: Germánů, Peršanů, Skytů, Belgů, Sarmatů a dalších. viz. LUŇÁK, s. 30.

⁸⁵ Známe například rovné vikinské a franské vypuklé štíty. viz. KLUČINA, P. *Zbroj a zbraně. Evropa 6.-17. století*. Praha, 2004. s. 84

⁸⁶ BERNART, S., *Raně středověké přilby, zbroje a štíty z Českých zemí*. Diplomová práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2010. s.107.

⁸⁷ Držení z hlediska typu štítu může být vícero viz. CLEMENTS, J. *Medieval Swordsmanship*. s. 94, 97. Zde nám ale pro jednoduchost postačí především rozdíl mezi jednobodovým a dvoubodovým

1) Byl držen v pěsti, za držadlo obvykle umístěné za středovou puklicí (tzv. *umbo*) v místě těžiště štítu. Případně bylo madlo přiděláno ke korpusu a pokud byl štít vypouklý, držení zůstalo stále v místě těžiště štítu. Pokud ne, byla s ním manipulace obtížnější. V obou případech ale bojovník držel sevřenou pěst kolem madla a ovládal štít z jedno bodu.⁸⁸

2) Štít mohl být připevněný na předloktí. Tzv. dvoubodové držení, kdy je ruka provlečena jedním řemenem, druhý svírá v pěsti a předloktí se přímo dotýká korpusu štítu, nebo látky jím

Obr. 1. Jednobodové držení štítu

Obr. 2. Štít určený k dvoubodovému držení

potažené. Tento úchop se osvědčil

zejména jezdcům, protože je při něm možné štítovou rukou ještě svírat opratě.⁸⁹

3) Nebo byl štít jen zavěšený na řemenu přes rameno, aby kryl bojovníkův bok, aniž by musel být držen rukou. Tento způsob byl vhodný zejména pro boj obouruční zbraní, kdy bojovník nemohl věnovat ovládání štítu dostatečnou pozornost a přesto chtěl být alespoň pasivně chráněn.⁹⁰

držením, který zásadně mění použití štítu. viz. HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem.

⁸⁸ Klasické držení štítu i pukliře. Různé držení viz. VAVERKA, R., *ÚVOD DO ŠERMU MEČEM A PUKLÍŘEM*. s. 4.

Rovněž je takto držen i dlouhý souborový štít známý z manuskriptů Hanse Talhoffer. Díky délce madla má ovšem možnost uchopení oběma rukama, v případě, že je bojovník vybaven jen jím. viz. Kupferstichkabinett der Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Berlin, Deutschland. 78 A 15. fol. 64 r.

Obr. 1. Vít Hrachovský předvádí „otevřený střeh vlevo“. © Jaroslav Kousal

⁸⁹ KLUČINA, P. *Zbroj a zbraně. Evropa 6.-17. století*. s. 118.

Obr. 2. © Vít Hrachovský

⁹⁰ Tento způsob závěsu zpodobňuje například Tapiserie z Bayeux, na které najdeme použití okrouhlého i normanského štítu. BIBLIOTHECA AUGUSTANA . Tapetum Bagianum ca. 1080. Hochschule Augsburg [online]. © 2016 [cit. 2016-3-7]. Dostupné z: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost11/Bayeux/bay_tama.html

Obr. 4. Úder hranou štítu v jednobodovém držení

úderu kovového *umba* je protivník ohrožen značně devastujícím zásahem drtícím kosti.⁹³ Kromě puklice může držitel štítu užít k úderu i hranu. K tomu útoku je jednobodové držení vhodné méně, ale cvičený bojovník si s ním poradí a navíc při něm bude mít delší dosah, než u dvoubodového úchopu.⁹⁴ Úderem hrany je možné překlopit, nebo odtlačit soupeřův štít, odkrýt

Držení v pěsti je silově náročné. Štít se také překlápí přes osu madla, což může být nebezpečné i pro jeho nositele.⁹¹ Manipulace v tomto držení je tedy podmíněna náročným tréninkem. Obtíže ovšem vynahrazuje značnými výhodami, neboť se takto štít stává velice pohyblivým. Ruka je v tomto držení nejméně ohrožena. Otřesům, způsobenými nepřátelským útokem, čelí paže přirozeným pokrčením v kloubech. Ruka je zakryta *umbem* a nedotýká se korpusu. Při proražení stěny štítu je tedy menší šance, že bude zraněna. Středovou puklicí je takto možné rozdávat rychlé a přesné rány, vycházející z techniky

prostého sotu pěsti.⁹²

I při relativně lehkém

Obr. 5

⁹¹ Když je štít neopatrně držen, je možné jej například kopem do dolní strany mrštit jeho vlastníkov do obličeje, aby si hranou sám vyrazil zuby, nebo jinak ublížil. HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem.

To prý činili vikingové nezkušeným bojovníkům. viz. KOLCUN, J. Bojový systém Vikingů. *Bojovky.info* [online]. © 2013 [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.bojovky.info/component/content/article?id=104> Článek

Obr. 4. Vít Hrachový provádí závěrečnou akci „probití horní hrany štítu bodem a dokončení útoku hranou štítu, zatímco čepel kontroluje soupeřův štít“ na figurantovi Janu Hoffmanovi © Martin Mintal

⁹² srovn. NORMAN, L., CHOU, L. *The Anatomy of Martial Arts: An Illustrated Guide to the Muscles Used in Key Kicks, Strikes & Throws*. Barkeley, 2011. s. 18.

⁹³ Štíty, které se objevují u germánských kmenů již v předřímské době jsou různých tvarů a velikostí. Ty jenž jsou poměrně lehké konstrukce jsou s největší pravděpodobností k aktivní obraně i útoku, ne k pasivnímu držení a přijímání ran, které by je rozpoltily, probodly či roztříštily. Tacitus uvádí, že se štíty Germáni rovněž rozdávali údery. viz. SCHLETTE, s. 146-147. S čímž dobře koresponduje provedení jednotlivých puklic během středověku i vyobrazení technik úderu puklířem. např. u Talhofferera z r. 1459. viz. Det Kongelige Bibliotek, København, Danmark. *MS Thott.290.2°* 122 v.

⁹⁴ HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem.

Obr. 5. Vít Hrachový a „obrana spodní partie a zkrácení vzdálenosti, zdvojená kontrola štítu a sek rubem“. Figurant Jan Hoffman. © Martin Mintal

jej tak a zasáhnout zbraní. Naopak při obraně dokáže dobrý bojovník přímé údery, směřující na něho, povolením a překlopením štítu nechat odvést stranou od vlastního těla.

Způsob připevnění štítu k předloktí je nejméně unavující. Tím, že je ruka připevněná přímo k mase štítu je navíc pohotová pro rychlé reakce plochou i hranou štítu. Nemusí překonávat odpor při rozpořehování a převádění štítu z pozice do pozice. Ovládní je velmi intuitivní. Bojovník si však nemůže dovolit pasivitu, protože při inkasování ran do štítu je jeho ruka nejmíce ohrožena a může být kupříkladu zlomena při tupém úderu do povrchu, nebo probodena společně s korpusem. Při zachycení štítu⁹⁵ zkušeným soupeřem se obránce vystavuje nebezpečí vychýlení z rovnováhy, či dokonce stržení na zem.⁹⁶

V obou drženíích se dají provádět další výhodné techniky. S hranou štítu lze například blokovat soupeřovu ozbrojenou ruku a odtlačit ji stranou, zatímco na odkrytého soka je veden úder. Možné je rovněž natlačení na soupeře plochou štítu, zabránění ve výhledu, omezení pohybu zbraní a vedení útoku na jeho dolní odkrytí. Pohyblivost lehkého štítu umožňuje provádět důmyslné akce při kterých zůstane bojovník zakryt a sám zasadí úspěšnou ránu.⁹⁷

⁹⁵ Například zahákováním dvouřční sekyrou za hranu štítu. viz. VLASATÝ, T. Několik poznámek k používání „širokých seker“. sagy.vikingove.cz [online]. © 2015 [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/nekolik-poznamek-k-pouzivani-sirokych-seker/>

⁹⁶ HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem.

⁹⁷ Jak popisuje Roland Warzecha ve svém instruktážním videu Sword & Shield Fighting with Roland Warzecha. [youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=dkhpqAGdZPc) [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=dkhpqAGdZPc>

Roland Warzecha rází teorii, že k tzv. *vazbě mečem*, kterou známe z pozdějšího šermu se evropská bojová umění dopracovala přes *vazbu štítem*, prováděnou ve vikinském období. Dokládá to změnou příčky, jenž se na konci období prodlužuje a postupně přechází v románský typ meče. viz. From Viking Warrior to Medieval Sword-Fighting: The Impact of Historical Shield Design. [youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=FrzOHN2rZE8&feature=youtu.be) [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FrzOHN2rZE8&feature=youtu.be>

Přední český odborník na problematiku raně středověkých mečů Jiří Košta uvádí, že prodloužení záštity si vyžádal jízdní boj, při kterém neměl jezdec možnost krýt všechny rány štítem, ale byl nucen je neutralizovat mečem. viz. VLASATÝ, T. Rozhovor #1, Jiří Košta. sagy.vikingove.cz [online]. © 2015 [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/rozhovor-1-jiri-kosta/>

Z toho důvodu si mečová ruka vydobyla lepší ochranu. Košta to dokládá příklady mečů franských jezdců, které měly prodlouženou záštitnou příčku již v 2. pol. 9. století, zatímco meče staroseverské pěchoty používaly nadále archaické, krátké záštity jako tzv. meče starokarolinské produkované od 8. do pol. 9. století. viz. Hošek, J., Košta, J., Mařík, J. *Nálezy raně středověkých mečů v aglomeraci raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou*. In: SKLENÁŘ, K. (ed.) Sborník Národního muzea v Praze, řada A - historie, sv. 66(2012). čís. 1-2. Praha, 2012. s. 71-87, 91-96.

Je tedy možné, že k rozvoji pěšího šermu operujícího s *vazbou* čepele došlo paradoxně v důsledku změny jízdní výzbroje. V každém případě změna meče změnu bojového stylu signalizuje.

Obr. 5. Štít zavěšený na zádech, nebo na boku

Zavěšení přes rameno je zcela pasivním použitím štítu.⁹⁸ Rány se dají tlumit jen pootočením těla, nebo úkroky stranou či vzad, čímž korpus uhne z místa dopadu a zbraň tak štít nezasáhne plnou silou, ale pouze jej škrábne, nebo se sveze po šikmo nastavené ploše štítu. Nabízí se ještě možnost přistoupit k protivníkovi blíž a jít ráně naproti. Tak se energie dopadu opět sníží a štít ji může pohltit.

I v případě, že nositel štítu není zkušeným a pouze pasivně, instinktivně se s ním kryje, poskytuje mu nezanedbatelnou výhodu defense velké části těla. Navíc se s ním může ve stejném okamžiku krýt a zároveň útočit pomocí poboční zbraně. Štít je tedy skvělým pomocníkem pro nováčka i pro ostříleného válečníka. Je dobré jej vnímat nejen jako součást ochranné výzbroje⁹⁹, ale jako aktivní předmět obrany i útoku a bylo by možné jej přeradit do kategorie zbraní.¹⁰⁰

⁹⁸ Zavěšení na boku se zdá být mnohem praktičtější než obvykle předpokládané umístění štítu na zádech, kde není štít válečníkovi bojujícímu obouruční zbraní příliš platný, když za zády má jen své spolubojovníky a není z této strany ohrožen. Clements se sice vyslovuje spíše proti zavěšení na boku a dokládá, že při experimentálním použití nositeli štít v boji spíše překážel. viz. CLEMENTS, J. *Medieval Swordsmanship*. Boulder, 1998. s. 101.

Nicméně autor při zhlédnutí demonstrace takového použití štítu od Víta Hrachového žádné překážení neviděl a usuzuje, že zavěšení na boku poskytuje bojovníkovi s dvouruční zbraní vítanou ochranu, ale vyžaduje větší dovednost. Tu bohužel současní historičtí šermíři většinou vesměs nemají. Pokud je možné dnes experimentálně ověřovat schopnosti dřívějších válečníků, jimž boj byl obživou, pak je nutné ji hledat jen u současných kvalitních bojovníků a nedat na experimenty amatérů.

V každém případě vyobrazení z Tapiserie z Bayeux, bas-reliéfu z opatství Saint-Aubin d'Angers i jiných zdrojů, dává možnost oběma výkladům. Kruhový, oválný i normanský štít může být zavěšen na zádech i na boku. viz. DEMMIN, A. *Weapons of War*, transl. by C.C. Black. London, 1970. s. 168-169.

Obr. 5. Tapiserie z Bayeux. BIBLIOTHECA AUGUSTANA. Tapetum Bagianum ca. 1080. Hochschule Augsburg [online]. © 2016 [cit. 2016-3-7]. Dostupné z: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost11/Bayeux/bay_tama.html

⁹⁹ Definice štítu viz. KRÍŽEK, L., ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha 1999. s. 257.

¹⁰⁰ Význam štítu si uvědomovali pravděpodobně i soudobí pozorovatelé, neúčastníci se aktivně bojů a vnímali je jako důležitý prvek válečného řemesla. Kronikář Helmold zmiňuje, že země byly dobyty „štítem a mečem“. *Kronika Slovanů*. s. 186.

3.3. Magie kopí

Kopí má se štítem některé atributy společné. Je levné¹⁰¹ a snadno dostupné. Je ovšem ještě univerzálnější, protože se dá použít při lovu, v bitvě i při osobním souboji. Je zbraní kontaktní, ale může být použito i jako zbraň vrhací.¹⁰² Díky své délce poskytuje nezanedbatelné výhody proti dražšímu a konstrukčně zpravidla o dost složitějšímu meči. I když i kopí mohlo být skvělou zbraní s navařeným hrotem z kvalitní oceli na pružnější jádro, někdy rovněž vyrobené ze *svárkového damasku*.¹⁰³ Nepříliš kvalitní hlavici kopí však snadno vyrobil i nezkušený kovář.

Kopí má také metafyzický rozměr. Jeho používání je doložené od pravěku¹⁰⁴ a starověké armády byly masově vyzbrojeny právě jím a štítem.¹⁰⁵ Kopí navzdory své prostotě vstoupilo v běhu dějin do symboliky a mytologie po celém světě. Stalo se zbraní bohů¹⁰⁶, králů¹⁰⁷ i pověstných bojovníků¹⁰⁸ a přesto jej po většinu času mohl třimat

¹⁰¹ Ve Franské říši se v 7. a 8. století dalo pořídít za cenu jednoho meče přibližně 7 kopí. viz. JAMES. s. 190-195.

¹⁰² Vrhací kopí je obvykle uváděno pod názvem *oštěp*. Jsou ovšem formy, které jsou určené pro oba účely a rovněž v pramenech není mnohdy jisté, o jakou zbraň jde. K vrhu jsou určené spíše kratší a masivnější zbraně. Je ale také pravdou, že lze vrhnout prakticky jakékoliv kopí, k vrhu neurčené, pokud není příliš těžké a dlouhé. Ve výjimečných případech se vrhalo koneckonců i meči. viz. Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*. fol. 16 b.

Z hlediska etymologického je slovo „kopí“ zřejmě odvozené od řeckého *kopto* a vyjadřuje tak způsob používání dané zbraně: „tluču, biju, bodám“. viz. KRÍŽEK, L., ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. s. 121.

V anglickém jazyce znamená *spear*, „nabodnout, probodnout.“ THOMPSON. s. 65.

Což zřejmě souvisí s latinským slovem *sparus*, které označuje „oštěp.“ KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., SCHAMS, R., VRÁNEK, Č. WITTICHOVÁ, D., ZELINKA V. *Latinsko-český slovník*. Praha, 1957. s. 404.

¹⁰³ CAPPER, D. P. *The Vikings of Britain*. Bloomington, 1938. s. 38

¹⁰⁴ Je jednou z nejstarších zbraní vůbec. Jeho prapředka je možné hledat již v prvním připevnění pěstního klínu k dlouhé násadě. viz. SCHOVÁNEK, J. *Zbraň (nejen) jako umělecké dílo*. Bakalářská práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2013. s. 16.

¹⁰⁵ KLÍMA, J. *Lidé Mezopotámie*. Praha, 1976. s. 155.

¹⁰⁶ Ve staroseverské mytologii třímá bůh Ódin kopí Gugnir. *Hnikar*, jméno Ódinem rovněž používané znamená „bojovník s kopím“. *Edda*. přel. E. Walter. Praha, 1942. s. 184.

Japonská božstva (*kami*) Izanagi a Izanami kopím dotvářely vznikající svět. Používali jej tedy jako umělecký nástroj, spíše štětec tvořící malbu, než předmět k proklání nepřítele a vzetí života. Kopí samotné mohlo být v Japonsku uctíváno i jako zhmotnění božské podstaty *kami*. viz. VASILJEVOVÁ, Z. *Dějiny Japonska*. Praha, 1986. s. 51.

¹⁰⁷ Nebylo tomu tak vždy a všude. Hrdina nejstaršího eposu, král Gilgameš (c. 30.-28. st. př. Kr.), má za výzbroj sekeru a meč. Kopí zde nehraje zvláštní roli, je zřejmě pouze zbraní řadových válečníků. viz. *Epos o Gilgamešovi*, přel. L. Matouš. Praha, 1976. s. 40.

i ten nejprostší voják a bojový nedouk. Ve středověku jej v kultovním významu zatlačil do pozadí meč, ale kopí se přesto udrželo jako symbol vyšší moci.¹⁰⁹

Kopí mělo v průběhu věků různé podoby. Je mnohdy složité určit, zda se jednotlivé typy využívaly pro boj, pro lov, nebo pro obé.¹¹⁰ V každém případě si můžeme být jisti, že bojovníci při lovu získávali dovednosti v používání této zbraně, které následně v bitvě i soubojích využili.

V raném středověku známe delší varianty kopí, jenž nepřekračovaly 3 m a byly určeny pro jízdní boj. Kratší, měřící kolem 1,8-2 m nebo i více, sloužily pro boj pěší.¹¹¹ Hlavice, nejdůležitější části, které z obyčejných holí vytvoří nástroje války, se rovněž v mnohém odlišovaly: byly dlouhé, krátké, široké i úzké, různé robustnosti, listového, nebo kosočtvercového tvaru. Podle těchto vlastností dnes usuzuje, k jakému stylu boje byla která kopí určena.¹¹²

S čímž koresponduje bojová standarta z Uru(26. st. př. Kr.), na níž třímá zbraň, která se interpretuje jako srpový meč, pouze jediná postava - král. British Museum, London, United Kingdom. *EA 121201 / Reg number: 1928,1010.3.*

¹⁰⁸ Keltský hrdina Chúchulainn vlastnil magické kopí Gáe Bulg. BELLINGHAM, D., *Keltská mytologie*, přel. M. Klímová. Praha, 1996. s. 14-23.

Chuchulainnovým otcem byl Lugh. Keltský bůh, či příslušník polobožských bytostí Túatha Dé Danann, sám obávaný a ctěný pro zručnost v devateru řemeslech.

V nich lze spatřit řemesla, která byla v keltské společnosti potřebná a obdivovaná. Jednou z dovedností, ve které vynikal, bylo samozřejmě válečnictví. Jeho doménou byl vrh kopím, protože byl zván *Lámfada*, „dlouhoruký“, nebo spíše „rukama daleko dosahující“ za možnosti ostatních válečníků. MONAGHAN, P. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York, 2004. s. 297.

¹⁰⁹ Bylo mnohdy relikvií spojenou se světcí. Ať již bereme do úvahy Svaté kopí, korunovační klenot římsko-německé říše, obsahující údajný hřeb z Kristova ukřižování, nebo svatováclavské kopí, zajišťující Čechům vítězství u Chlumce(1126) a Kressenbrunu(1260). viz. KRÍŽEK, ČECH, s. 121-122.

Svatý Jiří kopím zabíjí draka. viz. RAVIK, S. *O světcích a patronech*. Brno, 2006. s. 322.

Archanděl Michael s kopím drží v šachu Satana (který má rovněž dračí podobu). Walters Art Museum, Baltimore, United States of America. *Archangel Michael Slaying the Dragon*, 37.705.

¹¹⁰ Například lovecké tzv. kančí kopí známé z 15. a 16. století se zřejmě vyvinulo z franského kopí s křídélky na tulejích. BLACKMORE, H. L. *Hunting Weapons: From the Middle Ages to the Twentieth Century*. North Chelmsford, 2000. s. 87.

Křídélka v bitvě pravděpodobně sloužit k hákování protivníkovy štítu a zabraňovala příliš hlubokému průniku a uváznutí kopí v těle nepřítele. viz. VLASATÝ, T. O křídélkách na vikinských kopích. *Reenactment a věda: Projekt Forløg*. © 2014 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/o-kridelkach-na-vikinskych-kopich/>

¹¹¹ LEPAGE, J-D. G. G. *Medieval Armies and Weapons in Western Europe*. McFarland, 2014. s. 42.

¹¹² Klučina předpokládá, že lehká kopí byla určena k vrhu a těžká k boji muže proti muži viz. KLUČINA, s. 70. Ale lehké kopí má své výhody i v boji zblízka díky své pohyblivosti.

Technicky je kopí zbraní mnohých možností. Největší výhodou kterékoliv bodné zbraně je, že síla použitá k jejímu ovládnutí se v případě přímé rány exponuje do jediného bodu. V obloukových pohybech kopí je síla pro změnu umocněna pákovým efektem celého těla zbraně. Kopí se tak stává vysoce účinným i při slabě vedeném úderu, zvláště proti neobrněnému protivníkovi. Kopiník ovládající zbraň v obouručním držení je velmi nebezpečným soupeřem i více protivníkům naráz. Díky délce zbraně je totiž hlavice uvedena do vysoké rychlosti relativně krátkými a pomalejšími pohyby rukou. Prudké výpady, či seký¹¹³ kopím jsou těžko předvídatelné a zásahy, díky soustředění energie celé zbraně, fatální.¹¹⁴ Kopiník většinou neusiluje o proklání soupeře, zaboření zbraně co nejhluběji do jeho útroh. Naopak po zásahu zbraň ihned vytrhává a je připraven k dalšímu útoku.

3.3.1. Jízdní boj

V jízdním boji je průraznost kopí umocněna kinetickou silou pohybujícího se koně a jezdce. Správně zasazený úder v takovém případě nedovedla zadržet žádná soudobá zbroj. Předpokládá se, že kopí bylo v raném středověku třímáno jezdce nejprve ve vztyčené ruce

Obr. 1. Pozice s kopím v jízdním boji 11. století

a bodalo se jím na protivníka směrem dolů, nebo nahoru. V 11. století se prý postupně přešlo na zakládání kopí do podpaží.¹¹⁵ Je ale téměř jisté, že se současně využívalo vícero variant držení.¹¹⁶

¹¹³ „Správně vedené kopí je rychlá zbraň, která sekem ohrožuje koleno, kotník, hlavu a ozbrojenou ruku, bodem nárt, koleno, stehno, kyčel, trup a hlavu.“ sumarizuje použití kopí Vít Hrachový. viz. HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem.

Sekání kopím se jeví jako logické z hlediska výrazných listů hlavic s dlouhým ostřím. viz. Beinecke Library, New Haven, United States of America, *Beinecke MS 404*. fol. 51 r.

Postupem času se z kopí vyvinula celá škála dřevcových zbraní, kombinujících někdy bodné účinky kopí se sečnou silou seker.

¹¹⁴ V Číně je kopí označováno za „krále zbraní“. Toto pojmenování souvisí spíše s jeho unikátními bojovými vlastnostmi, než se symbolikou. Kopí je totiž „lehké, a proto může být použito s prudkostí a hbitostí dračího ocasu.“ YANG, J-M. *Ancient Chinese Weapons: A Martial Artist's Guide*. Boston, 1999. s. 24.

Obr. 1. Tapiserie z Bayeux. BIBLIOTHECA AUGUSTANA. Tapetum Bagianum ca. 1080. *Hochschule Augsburg* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-7]. Dostupné z: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost11/Bayeux/bay_tama.html

¹¹⁵ NICHOLSON, H. J. *Medieval Warfare*. Cardiff, 2004. s. 102-3.

Obr. 2. Pozice s kopím na poč. 15. stol. podle mistra Fioreho

Prvním stylem se totiž bojovníkovi s kopím snáze manévruje při boji muže proti muži, kdy jsou jezdci blíže, nebo když na něho nepřítel útočí již mečem. Dají se tak rovněž zasahovat pěšci, jenž se dostali k jezdci na kontakt. Dovedným posunováním ratiště v ruce jezdec podle potřeby zkracuje nebo

prodlužuje dosah kopí a zasahuje tak nepřítele v různé vzdálenosti.

Varianta založení kopí do podpaží přidává zbrani jistotu k zasazení úderu při nájezdu.

Je vhodná pro těžší, robustnější, méně pohyblivé zbraně. Tento drtivý styl útoku byl prý podmíněn použitím jezdeckých třmenů, poskytujících jezdci v sedle větší oporu.¹¹⁷ Se zdokonalující se zbrojí byl nájezd s kopím v podpaží využíván stále častěji, neboť obrněného soka bylo možné zabít již jen tímto extrémním úderem, využívajícím celou váhu válečníka i koně. Stejný styl úchopu se také stal

Obr. 3. Souboj kopí vs. meč z 2. pol. 19. století.

Obr. 2. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*. fol. 46 r.

¹¹⁶ Obě použití ilustruje tapisérie z Bayeux. Autor této práce usuzuje, že pramen vznikl v období, kdy bylo výhodné používat oba druhy, bez toho, aby jeden byl druhému nadřazen. Každý se spíše hodil pro jinou situaci. viz. *Tapetum Bagianum* ca. 1080.

Domněnku potvrzuje práce mistra Fiore de'li Liberi, který ukazuje že počátkem 15. století se stále používaly oba styly držení. viz *Pisani Dossi Collection*, Italia. *Pisani Dossi MS*. fol. 8 r.

Někteří badatelé rovněž označují držení kopí ve vztyčené ruce jako pozici před vržením zbraně. viz. KRÍŽEK, ČECH, s. 121. Což Fiore potvrzuje. *Pisani Dossi MS*. fol. 8 r.

¹¹⁷ HALSALL, G. *Warfare and Society in the Barbarian West, 450-900*. Hove, 2003. s. 174.

Třmeny jsou v Evropě poprvé archeologicky doloženy v avarském hrobě ze 7. století viz. FIELDS, N. *The Hun: Scourge of God AD 375-565*. Oxford, 2006. s. 50.

Masově byly ale využívány až v 8. století.

Obr. 3. Obrázek převzat z *Life of the Amazing Major J. A. McGuire, "Positively the World's Greatest Swordsman"*. *Martial Arts New York*. © 2015 [cit. 2016-5-2]. Dostupné z: <https://martialartsnewyork.org/2015/02/03/positively-the-worlds-greatest-swordsman-challenges-all-comers-with-broadsword-singlestick-quarterstaff/>

signifikantním pro jezdecká turnajová klání tupými dřevci.

Po nájezdu většinou kopí prasklo a v bitvě dále válečník použil poboční zbraň. Pokud se ale dostal do boje zblízka s kopím, používal jej proti těžkooděncům zřejmě obouruč.¹¹⁸ Jednoruční držení se ale nadále uplatnilo při souboji lehce oděných jezdců.¹¹⁹

3.3.2. Pěší boj

Kopí v pěším boji mělo rovněž nezastupitelnou roli. Při bitevním střetnutí se mohlo nejprve vrhat, měl-li jich bojovník dostatek, nebo pokud nechtěl dřevcovou zbraň použít pro boj zblízka.¹²⁰ Teprve pak se přistoupilo k boji muže proti muži. Kopí mohlo být drženo obouruč, v případě, že bojovník nebyl vyzbrojen štítem¹²¹, nebo potřeboval posílit své akce a zavěsil si z toho důvodu štít na bok, či na záda.

Výhody obouručního držení jsou zřejmé: Větší jistota vedení zbraně, větší síla úderů a ve většině případů velký odstup od soupeře, který na kopiníka nemůže dosáhnout ničím jiným, než dalším kopím. Na kopiníka lze samozřejmě zaútočit po oběhnutí hlavičky, zachycení ratiště, odklonění hrotu štítem a podobně. Tehdy se délka

Obr. 1

kopí může proměnit v nevýhodu a soupeř je schopen svou kratší zbraní bojovníka přemoci. Zkušený kopiník ovšem snadno použije jako zbraň i násadu kopí. Udeří soupeře patkou¹²², nebo ratištěm, které se může využít k úderu stejně jako obyčejná hůl¹²³ a stejně tak dobře poslouží k blokování útoků, nebo sražení útočníka na zem. Kopí je totiž nebezpečné celé, nejen jeho hrot. Je samozřejmě nutné brát v potaz, že k těmto akcím je třeba mít kolem sebe

¹¹⁸ Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *Ms M. 638*. fol. 10 r.

¹¹⁹ Tyto pozice kopí v jízdním boji jsou používány ještě v 19. století. viz. УСТАВЪ СТРОЕВОЙ Санкт-Петербург, 1889. Obr. 29 A.

¹²⁰ Pseudo-Maurikios uvádí, že Slované do boje nosí dvě kopí. viz. LUŇÁK, s. 79.

¹²¹ *Ms M. 638*. fol. 3 v.

Obr. 1. Königsegg-Aulendorf Collection, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3*. 47 r.

¹²² Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°*. fol. 28r.

¹²³ Königsegg-Aulendorf Collection, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3*. fol. 47 r

dostatek prostoru, bojovník je tedy spíše využije při souboji, v těsné bitevní formaci budou některé akce obtížněji proveditelné.

Kopí je ale také obvykle vybaven poboční zbraní.¹²⁴ Rychlým upuštěním kopí

Obr. 2. Stržení za krk dle Talhoffera

a jejím použitím může soupeře zaskočit.¹²⁵ V případě, že mu nehrozí nebezpečí od jiných útočníků, může se také rozhodnout na soupeře zaútočit přejitím do zápasu.¹²⁶

Pokud je kopí drženo jednoručně, manipulace s ním je ztížená. Levou rukou je však možné svírat štít a být tak lépe chráněn proti projektilům i útokům zblízka. Použití kopí v tomto případě přináší výhody i nevýhody podobné již popsanému jednoručnímu držení

při boji koňmo: Slabší údery a menší přesnost zásahů je vyvážena lepším krytím štítu a variabilitou útoků zkušené ruky, která vhodným posunováním dovede z kopí učinit zbraň na velmi krátkou i dlouhou vzdálenost.¹²⁷

V pozdním středověku je v boji těžkooděnců díky kvalitní zbroji nutné s kopím zacházet velmi precizně, neboť ploch vhodných pro zásah znatelně ubývá. Ke slovu přichází tedy především obouruční držení a body do slabých míst zbroje.¹²⁸

Superiorita kopí, jakožto levné a přesto velmi nebezpečné zbraně, která umožňovala i nedostatečně kvalifikovaným válečníkům porážet jejich zkušenější a kvalitněji vyzbrojené

¹²⁴ I když Ibn Rusta informuje, že Slované vyjma kopí a štítů jiné zbraně nepoužívají. LUŇÁK, s. 80.

¹²⁵ Tento způsob se experimentálně osvědčil jen u kratších pobočních zbraní. Upustit kopí a tasit meč vyžaduje dost času, je možné ale k soupeři například přiskočit a udeřit jej hlavicí napůl taseného meče.

¹²⁶ Podobnou taktiku při soubojích najdeme opět v kodexech pozdního středověku. ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti, Encyklopedie evropského šermu*. Praha, 1994. s. 58.

Obr. 2. Königsegg-Aulendorf Collection, Königseggwald, Deutschland. MS XIX.17-3. 47 r.

¹²⁷ Tacitus popisuje, že Germáni dovedou používat krátké kopí zvané *framea* na těsnou i větší vzdálenost a zároveň jej dokážou vrhnout na vzdálenost obrovskou. viz. Tacitus. *The Agricola and the Germania*, transl. H. Mattingly. Harmondsworth, 1970. s. 105-106.

Což mimo jiné dokazuje, že Germáni byli zběhlí ve válečném řemesle a dovedli využít jediný typ zbraně velmi variabilním způsobem. To ještě předtím, než se setkali s římskou taktikou, jejíž prvky jistě rovněž vstřebávali a nalezneme je například později u Franků v používání kopí *angonu*, které obohacené o zpětné háčky navázalo na římské *pilum*. viz. DeVRIES, K., DOUGLAS, R. *Medieval Weapons*. Santa Barbara, 2007. s. 30

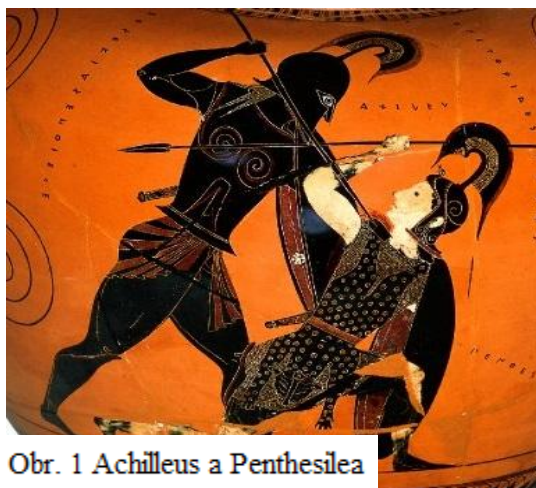
¹²⁸ Což vidíme např. v MS Germ.Quart.16. viz. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. MS *Germ.Quart.16*. fol. 1 v - 4 r, 5 r - 6 v.

soupeře, neušla pozornosti bitevním praktikům i teoretikům a odrazila se v podobě pozdně středověkého a raně novověkého válečnictví.¹²⁹

¹²⁹ Nejednalo se ale o nic nového pod sluncem. Na bitevním poli se, s rozmachem tyčových zbraní, pouze podařilo vzkřísit ideu starořecké a makedonské falangy. Teoretikem idejí návratu antického boje byl i Niccolo Machiavelli. viz. Machiavelli, N. *Vladař*. přel. A. Felix, J. Pokorný. Praha, 1969. s. 117.

4. Ženy válečnice¹³⁰

Královna Amazonek bojující s Achilleem¹³¹, bohyně Athéna a Freya, Valkýrie, štítonošky, pirátka Jana de Clisson¹³² nebo světička Jana z Arku¹³³. Zdá se, že evropská starověká a středověká historie se společně s mytologií jen hemží ženami, které neváhaly, v zájmu naplnění vlastních cílů, pozvednout zbraň a změřit své síly s muži.

Obr. 1 Achilles a Penthesilea

Přesto jsou o ženách bojovnicích jen kusé a mnohdy nepřiliš přesvědčivé zprávy. Mytologie může být zajisté obrazem dávné minulosti. Je nutné si ale uvědomit, že dochované příběhy podléhají několikanásobné autorské licenci dávno mrtvých vypravěčů, kteří byli na poutavosti svého narativu existenčně závislí a poptávka po takových příbězích samozřejmě utvářela nabídku. Stranou mytických válečnic nám pak zbývá poměrně málo doložených žen, které se skutečně aktivně bojů účastnily.¹³⁴ Není divu, žena válečnice se ve středověku musela vypořádat s řadou téměř nepřekonatelných problémů.

Společnost většinou takové ženy vůbec netolerovala.¹³⁵ Zprávy kronikářů výjimečně mluví o ženách bojovnicích, jejich cíl je ale pravděpodobně zcela jiný, než podat pravdivou

¹³⁰ Ženy válečnice jsou fenoménem zasahující zřejmě celé lidské dějiny. Autor proto vkládá kapitolu o nich mezi časově vymezené celky na dobu před vznikem kodexu *I.33* a po ní.

Obr. 1. Amfóra 530-500 př. Kr. British Museum, London, United Kingdom. *Reg. number:* 1836,0224.127

¹³¹ MACIVER, C. A. *Quintus Smyrnaeus' Posthomerica: Engaging Homer in Late Antiquity*. Brill, 2012. s. 151.

¹³² ROBBINS, T. *Wild Irish Roses: Tales of Brigits, Kathleens, and Warrior Queens*. Boston, 2004. s. 115-116.

¹³³ O popularitě francouzské svaté válečnice svědčí i existence českých webových stránek o její osobě. viz. *Johanka z Arku* © 2015 [cit. 2016-4-14]. Dostupné z: <http://www.janazarku.comehere.cz/>

¹³⁴ Proslulá královna Britanů Boudicca kupříkladu vojsko pouze vedla, její přímý zásah do bitvy není zaznamenán. Tacitus. *Letopisy*. přel. A. Minařík, A. Hartmann. Praha, 1975. s. 390-391.

¹³⁵ Gardela například v otázce vikinských válečnic cituje Prastgaard Andersena, který říká, že chopení se zbraní bylo pro staroseverskou ženu „přípustnou cestou pro proniknutí do mužské společnosti“, a shromažďuje celou řadu písemných zmínek i archeologického materiálu vyobrazující bojovné ženy, dále dokládá zbraně v ženských hrobech a nastiňuje nutnost dalšího výzkumu. viz. Prastgaard Andersen L. *On Valkyries, Shield-Maidens and Other Armed Women— in Old Norse Sources and Saxo Grammaticus*. In: SIMEK, R., HEIZMANN, W. (ed.), *Mythological Women: Studies in Memory of Lotte Motz, 1922–1997*, Wien, 2002. s. 306. srovn. Gardela, L. *‘Warrior-women’ in Viking Age*

informaci. Spíše se tím snaží podtrhnout podivnost etnika, které ženské jednotky využívá, nebo naopak zveličtí slabost armády, která by takovému protivníku podlehla.¹³⁶

Islandský zákoník ze 13. století existenci bojujících žen jako společenskou zvyklost popírá: „Oblékne-li si žena mužské šaty, ostříhá-li si vlasy či kvůli své úchylnosti chopí do ruky zbraň, bude potrestána vyhnanstvím...“¹³⁷ Na druhou stranu dokládá, že podobných „úchylností“ se výjimečně ženy dopouštěly a možná se mohlo jednat o relikty prehistorických dob¹³⁸ a pohanství, jehož prvky se na Islandu udržely ještě dlouho po přijetí křesťanství.¹³⁹

V křesťanské středověké společnosti, kde žena měla být podřízena muži¹⁴⁰ se samozřejmě pro nezávislé bojovnice

Obr. 2. Záhadná žena z MS I.33

nedalo nalézt pochopení. Výskyt ojedinělých případů, jako byla Jana z Arku, která se

Scandinavia? A preliminary archaeological study. In: KADROW, S. *Analecta archaeologica ressoviensia*. Volume 8. Rzesów, 2013. 273-314.

Tomáš Vlasatý ale na svém webu uveřejnil článek *Štítonošky a bojové ženy*, jenž tuto teorii vyvrací s ohledem na zvyklosti staroseverské společnosti a odkazuje na práci Jiřího Starého. viz. VLASATÝ, T. *Štítonošky a bojové ženy. Reenactment a věda: Projekt Forlog*. [online]. © 2014 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/stitonosky-a-bojove-zeny/> srovn. Starý, J. *Dávný byl věk, kdy Ymi vládl ... : Řád a chaos u starých Seveřanů*. In: VÍTEK, T., STARÝ, J., ANTALÍK, D. (ed.) *Řád a chaos v archaických kulturách*. Praha, 2010. s. 183 -222.

¹³⁶ Což je zřejmě případ Saxo Grammatica, který nechává na straně Dánů v bitvě u Brávellir bojovat oddíl štítonošek smíšené etnicity a Imád ad Dína, který s velkým zaujetím do detailu popisuje zkaženost a dovednosti křesťanských prostitutek, aby za tuto pasáž přisadil zprávu o ženách, skrývajících se pod kroužkovými krunýři a bojujícími v poli „navzdory (své) slabosti“.

viz. Saxo Grammaticus. *Gesta Danorum*. Kniha 8. Část 2. *Det Kongelige Bibliotek*. © 2010 [cit. 2016-4-15] Dostupné z: <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20100504154321/http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/saxo/lat/or.dsr/index.htm>

srovn. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. přel. J. Prokop. Praha, 2010. s. 190

¹³⁷ Starý, J. *Dávný byl věk, kdy Ymi vládl ...* s. 203.

¹³⁸ SAWYER, B. *Medieval Scandinavia: From Conversion to Reformation, Circa 800-1500*. Minneapolis, 1993. s. 188.

¹³⁹ VESTEINSSON, O. *The Christianization of Iceland: Priests, Power, and Social Change 1000-1300*. Oxford, 2000. s. 2.

¹⁴⁰ *Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, 2008. s. 1304. (Ef 5, 22-24).

Obr. 2. Royal Armouries Leeds, United Kingdom, MS I.33. fol. 32 v.

skutečně bojů osobně účastnila a absolvovala tažení v plné zbroji¹⁴¹, se nedá vysvětlit jinak než naléhavostí situace, jež takový ústupek společenským pravidlům umožnila.

Že by se v případě jiné ženy, která by se rozhodla stát válečnicí na vlastní pěst a bez osudové příčiny, jednalo o delikt nabourávající zažitá pravidla, dokazuje, že tato skutečnost, tedy nošení mužského oděvu a zbroje, byla použita při procesu s Janou z Arku proti ní a nakonec posloužila jako záminka k jejímu odsouzení.¹⁴² Středověký svět měl o místě ženy ve společnosti jasnou představu a na odlišnosti reagoval nesmířlivostí, v lepším případě posměchem.¹⁴³ Uvažujme ale dále čistě modelově o hrdinkách, které nějakým způsobem obešly předsudky společnosti, nebo pocházely z kultur, kde byl boj žen zvyklostí.

V mýtu různých dob zaznamenáváme častou odhalenost žen hrdinek.¹⁴⁴ Ta může být odrazem dobového úzu elitních bojovníků. Ať již uvažujeme keltské nebo germánské válečnice ve starověku¹⁴⁵, či staroseverské v raném středověku, předestírá se před námi obraz ideálního hrdiny, nastupujícího do boje beze zbroje nebo zcela bez odění a vrhajícího se v bitvě do nejtěžších bojů.¹⁴⁶ Lehkooděnost neřkuli nahota by tedy v takovém případě nebyla u bojovnice věcí výjimečnou. Barbarským válečnickům šlo nejen o důkaz odvahy,

¹⁴¹ *Primary Sources and Context Concerning Joan of Arc's Male Clothing*. In: WIRTH, R.(ed.) *Joan of Arc: Primary Sources Series*. Historical Academy (Association) for Joan of Arc Studies, 2006. s. 21.

¹⁴² HOBBINSS, D. *The Trial of Joan of Arc*. Cambridge, 2005. s. 199.

¹⁴³ Ve skladbě Aucassin a Nicoletta z konce 12. století je vyličena země, kde jsou rytířské ctnosti a zvyklosti parodicky obráceny naruby. V takové zemi vede do boje vojsko královna a válčí se vejci a prašivkami. viz. CIBULA, V. *Hrdinské legendy staré Francie*. Praha 1973. s. 232

¹⁴⁴ V písni Völundarkviða se na břehu jezera tři vysvěcených Valkýr zmocňují hrdinové Slagfinn, Egil a Völund, protože nadlidské válečnice bez svých magických rouch neměly schopnost létat. *Edda*. s. 213.

Sundáním přilby a odhalením horní poloviny těla ukázala Agnes Hotot Dudley poraženému najevo, že jej srazila k zemi žena a nikoliv její nemocný otec, se kterým měl protivník soubor domluven. viz. KOVAŘÍK, J., KŘÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu II*. Praha, 2014. s. 194.

Odhalené duelantky byly oblíbeným motivem pohlednic z konce 19. a počátku 20. století. KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu III*. Praha, 2014. s. 382

¹⁴⁵ KLUČINA, P., ROMAŇÁK, A., FINKOVÁ, D., POKORNÁ, A. *Homo militaris*. Praha, 1994. s. 53

¹⁴⁶ VLASATÝ, T. Několik poznámek k používání „širokých seker“. *sagy.vikingove.cz* © 2015 [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/nekolik-poznamek-k-pouzivani-sirokych-seker/>

ale o naprosté pohrdání smrtí. O akt, kterého se dopouštěli nejspíše jen šílení, nebo do bojového šílenství uvedení, bojovníci a jedinci, nemající co ztratit.¹⁴⁷

Tento heroický výkon má však svá technická úskalí. Pokud se nejednalo přímo o ritualizovaný pokus o sebevraždu¹⁴⁸ a někdo dokázal dobojovat bitvu zcela bez ochranné zbroje, zachovat si zdraví pro další střety, muselo se jednat o nepředstavitelně zkušeného jedince. Nemyslíme zde samozřejmě člověka, který většinu času prostál na okraji bitevního pole, či zůstal schován pod zásobovacím vozem, ale o válečníka nebo válečnici zasahující aktivně do bojů a inspirující své okolí.

Velmi dobrý těžkooděný válečník se i přes své výtečné bojové schopnosti nejspíše dopustil, během několika hodinového střetnutí, celých desítek drobných chyb¹⁴⁹, za které byl potrestán v nepřehledné bitevní vřavě inkasováním spousty nepřesných úderů a ran, vykrytých nebo odkloněných jen s polovičním úspěchem. V případě dobré zbroje se tyto útoky jistě neobešly bez způsobených podlitin, naraženin a drobných fraktur, jejichž častými nositeli kupříkladu rytířské ostatky jsou.¹⁵⁰ Když budeme počítat s neoděným bojovníkem, mohl každý takový zásah způsobit doživotní zmrzačení, nebo smrt. Existence osoby, která by měla tak legendární dovednosti, že by se opakovaně dokázala účastnit bitev beze zbroje, je téměř nemožná.

¹⁴⁷ Zde neuvažujeme o použití nahoty k odlákání pozornosti, nebo k šokování mužů, že mají co dočinění s ženou. V duelu tak například po odhalení nader pirátka Mary Read usekla hlavu svému zaskočenému soupeři. viz. KOVAŘÍK, J., KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu II.* s. 199

¹⁴⁸ Nahota může být rituálním vyjádřením, že osoba nikam nepatří a že ani jí nic nepatří. viz. FRYJE, J. *Iniciace germánského hrdiny.* Diplomová práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2013. s. 9.

¹⁴⁹ Stačí se podívat na dnešní zápasové statistiky špičkových boxerů, kteří i přes skvělou obranu a vyhraný zápas utrhli mnohdy stovky úderů. Jedná se vesměs o neohrožující, nepřesné zásahy, často jen škrtnutí rukavicí o tělo. V posledním zápase, o titul mistra světa organizace WBO, náš nejúspěšnější profesionální boxer Lukáš Konečný prohrál, ale přesto Petera Quilina zasáhl celkem 197 ranami. viz. VAVRDA, A. Konečný schytl na 400 úderů, přesto odešel do důchodu se ctí. *Profiboxing.cz* © 2014 [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://www.profiboxing.cz/video/cesi/video-konecny-schytl-na-400-uderu-presto-odesel-do-duchodu-se-cti>

Peter Quilin i přes 197 inkasovaných zásahů během 36 minut boje nebyl výrazně otřesen a dokonce mu byla vyčítána přehnaná opatrnost. viz. DOWER, J. Quilin decisions Konecny. *Boxing News* © 2014 [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://www.boxingnews24.com/2014/04/quillin-decisions-konecny/>

I když boxerský duel je od středověké bitvy naprosto odlišný, najdeme zde přínosnou paralelu. Jedná se totiž o boj dvou špičkově vytrénovaných jedinců s reflexy a zkušenostmi profesionálních válečníků. Ti se navzájem snaží zasáhnout tvrdou, ukončující ranou a sami se takové ráně vyhnout. O podobný úspěch se pokoušeli i středověcí těžkooděnci.

¹⁵⁰ VLČEK, E. *Jak zemřeli.* Praha, 1993. s. 105-139.

Budeme tedy nadále operovat jen se ženami, účastnicích se bojů výhradně ve zbroji. Zde lze s existencí takové hrdinky reálně počítat, ať už jde o Pannu Orleánskou nebo neznámou rebelující ženu, pod pancířem s helmou skrývající svou identitu a vydávající se za muže. Žen bojujících v mužském převleku je z historie koneckonců několik známo. Jejich přesný počet se nedá ovšem dohledat, neboť víme jen o těch, které byly nakonec prozrazeny¹⁵¹. Otázkou zůstává, jak efektivně je žena válečnice schopna bojovat ve zbroji a snést extrémní fyzickou zátěž bitvy.

Je prokázáno, že ženské pohlaví je slabší. Průměrná žena vykazuje 50-70% tělesné síly průměrného muže.¹⁵² Síla je v boji extrémně potřebná. Není určující veličinou pro vítězství v souboji, ale je samotným základem nutným pro používání zbraně, nošení zbroje a vykonání účinných bojových akcí. Přes všechnu dovednost mečířů a zbrojířů je kontaktní boj se zbraněmi silově náročným i v době renesančních kordů a vytříbených stylů šermu.¹⁵³ Pokud by bojovnice prošla speciálním výcvikem, mohla se svým mužským protějškům částečně vyrovnat. Zhruba se předpokládá, že trénovaná žena dosahuje silové výkonnosti netrénovaných mužů.¹⁵⁴ Velmi trénovaná je i předčí, ale trénovaný muž převyšuje trénovanou ženu téměř vždy.

Další předpokladem úspěšného boje je rychlost. Ženy jsou ovšem dle výzkumů asi na 60-85% rychlostních schopností muže.¹⁵⁵ Tím nevýhody ženy jakožto bojovnice ale nekončí. 87% mužů překonává ženy ve zrakovém sledování a od něj odvislých dovedností, jakou je například lokalizace předmětu v prostoru. To je zcela zásadní při vykrývání ran, nebo při úhybech před letícími projektily. Muži jsou navíc odolnější proti bolesti a jejich tělo je svou stavbou více uzpůsobeno pro snášení úderů.¹⁵⁶

¹⁵¹ Ženy sloužící v armádě na zapřenou známe zpravidla až z novověku, což je způsobeno lepší pramennou základnou tohoto období a zcela jistě také faktem, že novověká výstroj a výzbroj kladla na válečnici menší fyzické nároky. KOVARÍK, J., KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu II.* s. 198.

¹⁵² HAVLÍČKOVÁ, L. a kol. *Fyziologie tělesné zátěže I.* Praha, 1994. s. 126.

¹⁵³ Giacomo di Grassi udává, že pro šerm je třeba se cvičit v Odhadu a **Síle**. V pojetí šermíře 16. století se jedná především o sílu dynamickou. Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany.* s. 5.

¹⁵⁴ VLACHOVSKÝ, P. *Srovnání mládežnických věkových kategorií ve fotbale žen.* Bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě. Brno, 2009. s. 14.

¹⁵⁵ VESELÁ, L. *Specifika sportovního tréninku žen v cyklistice.* Bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě. Brno, 2008. s. 52.

¹⁵⁶ KOLCUN, J. Kdo je ve sportu lepší? Muži či ženy? *bojovky.info* © 2015 [cit. 2016-4-16]. Dostupné z: <http://bojovky.info/kondice/280-kdo-je-ve-sportu-lepsi-muzi-ci-zeny>

Ženy se mužům přibližují pouze v déletrvajících vytrvalostních výkonech, například plavání a běhu.¹⁵⁷ Lze tedy předpokládat, že výdrž by v delší bitvě mohly mít s muži téměř srovnatelnou. Ženy jsou také o něco lepší v dovednostech vyžadujících obratnost a dosahují zde 106% výkonu mužů.¹⁵⁸

Přes tyto nepatrné výhody, které samozřejmě mohou v kritickém okamžiku rozhodnout o životě či smrti, je nutné konstatovat, že tělo ženy je pro boj mnohem méně vhodné než mužské. Tuto skutečnosti zcela realisticky viděli i středověcí zákonodárci. Pohlédneme-li na konané soudní souboje mezi mužem a ženou, zjistíme, že žena měla právo postavit do boje za sebe náhradníka, a pokud se chtěla ordálu účastnit osobně, její protivník byl fyzicky znevýhodněn.¹⁵⁹ Tento prvek zde byl

Obr. 3. Mistr Talhoffer zpracoval ve svém díle i techniky vhodné pro ženu podstupující soudní duel.

přítomen i přesto, že vítězství práva měla garantovat Boží moc.¹⁶⁰

Jedinou šancí, jak by mohla válečnice triumfovat na bitevním poli, by byl prodělaný extrémní výcvik v bojovém umění, značně převyšující běžné kurikulum tehdejšího elitního bojovníka.¹⁶¹ Nabízí se otázka, kdo by byl ochoten tak časově a materiálně náročný výcvik realizovat a za jakým účelem by tak činil. Zřejmě obvyklejší cestou, jak se v mužské

¹⁵⁷ LÁTOVÁ, L. *Prognóza výkonu a porovnání závodní výkonnosti mužů a žen při dlouhém triatlonu Ironman Hawaii*. Bakalářská práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2014. s. 56.

¹⁵⁸ VLACHOVSKÝ, P. s. 14.

¹⁵⁹ Například tím, že stál po pás v jámě a nemohl se volně pohybovat. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod.icon. 394a*. fol. 122 v - 126 v.

Obr. 3 Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod.icon. 394a*. fol. 124 v.

¹⁶⁰ Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *HAB Cod. Guelf. 3.1 Aug. 2° Der Sachsenspiegel*. fol. 26 r.

válečnické společnosti udržet, by byly výjimečné fyzické vlastnosti pro ženské pohlaví netypické.¹⁶²

Archetyp bojující ženy je tedy v historických pramenech i v moderních médiích, přihlédneme-li k realitě, velmi nadužíván. Jeho velkou oblíbenost lze interpretovat různě. Pokud se na něho zaměříme čistě optikou bojovnícké společnosti, může to být třeba odraz obdivu bojovníka k slabšímu avšak odvážnému soupeři, naděje získání partnerky se stejnou životní vášní, nebo snad skrytá masochistická touha být pokořen. Vztah válečníků k jejich bojovým kolegyním či soupeřkám je koneckonců jasně definován již osobou královny Penthesileie v báji z 8.-7. století před Kristem: Achilles se do umírající Amazonky, hynoucí jeho rukou, pro její odvalu v boji snoubící se s nevšední krásou, zamiloval...¹⁶³

Fenomén skutečně vychází z reálného základu a můžeme si být výskytem

Obr. 4. Steel Cats. 1. ženský buhurtový tým na území České republiky

¹⁶² Autor této práce se během 12 let strávené v bojovnícké komunitě setkal jen s několika výjimečnými ženami, které byly schopny ve sparringách vyrovnaně bojovat s muži. Jednalo se ovšem vždy o podprůměrné bojovníky a skvělé bojovnice.

Tuto praxi potvrzuje i odborník na sebeobranu Jaroslav Kolcun, který říká, že se žena útočnickovi kvůli silovému a váhovému nepoměru jen těžko ubrání v drtivé většině střetnutí a přirovnává její šance k revolveru s jediným nábojem - může soupeře zaskočit a přemoci, vyrovnaný souboj s ním ale téměř nikdy nesvede. viz. KOLCUN, J. Ženská sebeobrana (I.): Úvod do problematiky. *ronnie.cz* © 2014 [cit. 2016-4-16]. Dostupné z: <http://kulturistika.ronnie.cz/c-19958-zenska-sebeobrana-i-uvod-do-problematiky.html>

Dnes mohou velmi dobře vycvičené ženy triumfovat ve sportovních odvětvích, které se teprve rozvíjí a nejsou na plně profesionální úrovni. V r. 2011 tak Kristine Konsmo získala první místo na mezinárodním turnaji Swordfish v boji mečem a puklím poté, co porazila řadu mužských protivníků. Dlužno dodat, že zvítězila ryze technickým šermem nad většími a silnějšími soupeři. Finální kolo turnaje viz. Staffan 'Ninjaboy' Sannemalm vs. Kristine Konsmo - sword & buckler final - swordfish 2011. youtube.com © 2011 [cit. 2016-6-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=k7bh9RHfOnI>

¹⁶³ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha, 2005. s. 341.

Obr. 4. Fullcontactní sport HMB má své bojovnice i v ČR. Obrázek převzat z Steel Cats. *facebook.com* [online]. ©2016 [cit. 2016-6-29]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/Steel-Cats-1708112212765237/>

ženy ve válečných konfliktech naprosto jisti.¹⁶⁴ Ve většině případů jde však o deviaci, nebo o čistou fabulaci komerčních umělců. Nikoliv o běžný jev společnosti.

¹⁶⁴ Doloženy jsou například ženské *gladiatrices* v Římě. I když zde se nejedná o osoby participující na válečném konfliktu. KYLE, G. D. *Sport and Spectacle in the Ancient Worlds*. New York, 2014. s. 217.

5. Fechtkunst

5.1. Úvod do vysoké školy středověkého šermu

Ve vrcholném středověku vystupuje svět evropských bojových umění z mytického pološera. Meče používané v této době ještě stále přímo navazovaly na meče *franské*. Jejich forma a konstrukce se ovšem změnila a vykazuje tak změnu bojového stylu.

Se zdokonalením metalurgických prací přestalo být nutné vyrábět zbraně z drahého *damasku*. Čepel meče bylo možné vyrobit jednoduše a laciněji z jednolitého, nebo svařovaného, avšak již nepřekládaného, železného jádra a navařených ocelových břitů.¹⁶⁵

Tzv. *románské* meče byly obvykle kolem 90-100 cm dlouhé. Těžiště se nacházelo přibližně 2 cm od příčky a umožňovalo tak vyvážený šerm s využitím seků i bodů. Čepele byly masivní a jejich hroty nepřiliš výrazné. Navzdory tomu jsme informováni o častých bodných akcích. Není to však příliš překvapující, protože neobrněného protivníka lze probodnout velmi snadno a není k tomu třeba obzvláště tenkého hrotu. Pokud byl soupeř ve zbroji, bojovník zcela specializovaně prováděl útoky na nechráněná místa, nebo se s užitím větší síly spolehl na pádnost svých úderů, přičemž masiv meče přišel vhod.¹⁶⁶ Navzdory těmto parametrům nebyly zbraně těžké a jejich váha se pohybovala okolo 1-1,5 kg.

Nejmarkantnější změnou byla ovšem prodlužující se příčka meče. U některých exemplářů dosahuje téměř 25 cm.¹⁶⁷ Záštitu takových rozměrů lépe chránila ruku při krytí nepřátelských úderů. Zároveň poskytovala vítanou pomoc při *vazbě* meče. Z tohoto důvodu, ale možná také z dekorativního, byla záštitu někdy mírně prohnutá svými konci k ostří.¹⁶⁸

Obr. 1. Meč, ca. 1000-1150, Německo, 82.2 cm, 1195 g.

¹⁶⁵ ŠEBEK, J. *Vývoj a výzdoba meče v raném středověku*. s. 14.

Obr. 1. Wallace Collection, London, United Kingdom. A457.

¹⁶⁶ Jak vidíme například na kosterních pozůstatcích zmasakrované domobrany z bitvy u Visby r. 1361. Dánští žoldníci nesekali do plátových vest, ale cíleně útočili na slabě chráněné nohy a na zemi nezkušené protivníky dobíjeli. STRICKLAND, M. *War and Chivalry*. Cambridge, 1996. s. 173.

B. Thordeman vidí v tomto útoku „dánskou techniku“ boje a srovnává ji se zraněními z dřívějších bitev jako u Ashingdonu r. 1016 a Stamfordbridge v r. 1066. viz. THORDEMAN, B. *Armour from the Battle of Wisby, 1361*. Uppsala, 1939. s. 160-209.

Autor této práce se ovšem přiklání k názoru, že pouze reprezentuje běžný postup používaný proti lehkooděncům. Navíc během 300 let by byla jistě adoptována ostatními vojsky a nebyla by dávno ryze „dánskou.“

Při obraně nebo útoku se mohl bojovník rozhodnout přejít do *vazby*. Svou čepelí se dotýkal soupeřovi zbraně. Tlakem a vhodným manipulováním soupeřova meče, s využitím vhodných pozic a z nich pramenící síly celého svého těla, byl schopen dále ve *vazbě* kontrolovat nepřátelské akce. Znemožňoval tak soupeři účinný útok i obranu.

Vazba poskytuje zkušenému bojovníkovi řadu výhod. Převádí možnost reagovat na soupeřovy ataky z očního vjemu na vjem dotykem, který umožňuje člověku jednat během kratší reakční doby.¹⁶⁹

Člověk neuvyklý práci ve *vazbě* obvykle po zachycení čepelí jedná

zkratkovitě a snaží se z ní okamžitě uniknout, čímž obvykle vytvoří ve své obraně odkrytí a způsobí si smrt. Šermíř

Obr. 2. Royal Armouries Leeds, United Kingdom, MS I.33. fol. 6 r.

naopak dovede soupeřovu zbraň vhodně blokovat, odklánět a mezeru v protivníkově obraně si sám zvládne vynutit. Zasáhne tak protivníka přičemž je spolehlivě zakryt, neboť soupeřovu zbraň odvedl stranou a tlakem jí chvilkově zbavuje nebezpečnosti.

O užívání techniky *vazby* nemůže být pochyb od 13. století. Na jeho konci pramenné vakuum totiž zaplňuje tzv. *manuskript I.33*, jehož objevení a analýza navždy změnily tradiční pohled na středověký šerm. Bojový manuál, datovaný přibližně mezi léta 1290-1320, pochází od neznámého autora, zřejmě mnicha franského kláštera. Kniha popisuje tehdy zřejmě obvyklý, oblíbený boj jednoručním mečem a pěstním štítkem. Užívání této kombinace je doloženo mezi 12. - 17. stoletím, reálně bude ovšem rozpětí větší.¹⁷⁰ Můžeme si tedy být jistí, že v době vyhotovení manuskriptu byl šerm mečem a puklím ve vývoji minimálně 150-200 let.

¹⁶⁷ ŽÁKOVSKÝ, P., HOŠEK, J. SEDLÁČKOVÁ, L. *Meče 11.-13. století z území Moravy*. In: *Archaeologia Historica* 38/2013/1. Brno, 2013. s. 229

¹⁶⁸ KLUČINA, P., ROMAŇÁK, A., *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol.*s. 110

¹⁶⁹ SEDLÁČEK, J., *Vliv úpolového tréninku na rozvoj reakční rychlosti*. Diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2007. s. 14.

Obr. 2. Zásah po provedení vstupu z *vazby*.

¹⁷⁰ R. Vaverka dokládá používání kombinace puklíře a jiné zbraně mezi 8.-19. stoletím. Přičemž 12.-16. století by mělo ohraničovat jeho aktivní působení v Evropě. VAVERKA, R., *ÚVOD DO ŠERMU MEČEM A PUKLÍŘEM*. 2011. s. 2

Bojový styl zachycený v *MS I.33* se vyznačuje značnou sofistikovaností. Systém, předváděný knězem a jeho žákem, používá sedm střeňů/postojů (*custodia*)¹⁷¹, které prý byly obecně známy v soudobé šermířské společnosti. Používali je mistři oboru i úplní začátečníci nebo vyznavači přirozeného způsobu boje, nestudující šerm jako vědu. Pravděpodobně byly používány ve většině oblastí Evropy,¹⁷² což není překvapivé pro jejich jednoduchost a účelnost. Poskytovaly zkrátka dobrou ochranu a zároveň zachovávaly bojovníkovi možnost rozmanitých útočných akcí. Nejdůležitějším střeňem školy *I.33*, ve kterém je podle autora jádro celého umění šermu, je tzv. dlouhý hrot. V originále *langort*.¹⁷³

Obr. 3. *Langort*

Jak vidíme, přestože je *MS I.33* psán latinsky, důležitá pozice má své německé jméno a jedná se zřejmě o běžně používaný šermířský termín, pro který není vhodný vymyšlet latinský ekvivalent. Manuskript používá celou řadu německých pojmů, jež dodatečně nevysvětluje. Je tedy možné, že již ve 13. století byl tento styl boje v západní Evropě obecně vnímán jako *německá škola*.¹⁷⁴ Na druhou stranu je nutné vzít v potaz, že autor pravděpodobně mluvil německým jazykem a přišlo mu možná jen nepatřičné pojmy, v domácím prostředí zažité, převádět do latiny.

MS I.33 je však fascinující zejména repertoárem předváděných bojových technik. Nacházíme zde časté používání hrotu, jemnou práci s čepelí, spoléhající především na *vazbu*, a akci, kterou bude škola 15. století označovat jako *indess*¹⁷⁵ a Italové v renesanci jako *stesso tempo*. Traktát sám nazývá systém zde popisovaný jako *ars dimicatoria*¹⁷⁶. Autoři si tedy byli vědomi, že provozují umění a nikoliv nějaké hrubé hrdlořezství.

¹⁷¹ Royal Armouries Leeds, United Kingdom, *MS I.33*. fol. 1 r.

¹⁷² Najdeme je například i v pramenech byzantské provenience z 11. století. DAWSON, T. *Byzantine Infantryman*. Oxford, 2007. s. 30.

¹⁷³ *MS I.33*. fol. 1 v.

¹⁷⁴ Stejně tak je dnes tato etapa boje německou školou zvána, přestože podobné styly bylo možné najít i v jiných zemích. Je tomu tak proto, že prvním zachovaným manuskriptem je právě *MS I.33*. viz. KOZA, P. *Šerm mečem a štítem na dvorku kláštera*. In: *Pevnost*. 2002, č. 8, Praha, 2002. s. 86-87.

¹⁷⁵ Česky někdy překládáno jako akce *vtom*. viz *Překlad mistra Lva (a Špýrského kodexu)*, K. Černín. [online]. © 2008 [cit. 2014-17-2] Dostupné z: http://www.revertar.cz/htm_files/Preklad_mistra_Lewa.pdf . str. 7.

¹⁷⁶ *MS I.33*. fol. 1 r.

Přesto působí iluminované akce bojujících mnichů velmi brutálně. Kromě meče jsou používány údery puklím, tzv. *schiltslach*,¹⁷⁷ zachycení soupeřových zbraní rukou se štítkem a následné zabití bezbranného muže v těsné blízkosti.¹⁷⁸ Z některých pozic je zmiňována možnost přejítí do zápasu a zde rovněž bojové aplikace protivníka nešetří. Důkazem budiž prošlapávající kop ze zadu do pánevní oblasti.¹⁷⁹

Proti těmto útokům ale mnich ukazuje důrazné protiakce. Velmi často operuje s kontratechnikami určeným k boji s *obecnými* bojovníky.¹⁸⁰ Zde má na mysli šermíře přirozeného přístupu k boji, nestudující šerm jako vědu. Nejsou tím tedy myšleni jen primitivní agresori a nováčci. Obecní bojovníci jsou i nebezpeční, mnohdy zkušení šermíři, zakládající svůj um na instinktech a odhadu získaném prodělanými konflikty. Zřejmě se však při takovém způsobu boje jen velmi zřídka propracovali k složitějším technikám. Například většinou nebyli schopni pracovat s *vazbou* meče a proto se do ní jen neradi dostávali.¹⁸¹

Což uznávají i sportovní šermíři Křížek s Kovaříkem viz. KOVAŘÍK, J., KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu I*. Praha, 2013. s. 101.

Obr. 4. Roland Warzecha demonstruje techniku z *MS I.33*. fol. 16 v. Proti uchopení meče soupeřem za čepel bylo možné použít *schiltslach*. Obrázek převzat z Dimicator. *facebook.com* [online]. ©2015 [cit. 2016-6-29]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/Steel-Cats-1708112212765237/>

¹⁷⁷ MS I.33. fol. 2 r.

¹⁷⁸ Tamtéž. fol. 4 v.

¹⁷⁹ Tamtéž. fol. 18 v.

¹⁸⁰ Tamtéž. fol. 25 r.

¹⁸¹ Vaverka to formuluje takto: (Obecní bojovníci) „měli tendenci vazbu opouštět a odsekávat, aniž by si uvědomovali, jaké nebezpečí jim opuštěním vazby hrozí.“ VAVERKA, R. s. 18.

Umění boje mečem a puklím dle *I.33* bylo tedy vyšší školou boje a zdá se, že právě během 13. století dostalo svého vrcholu. Usuzujeme tak díky komparaci stejné kombinace zbraní, popsané v pozdějších manuskriptech 15. a 16. století. V dílech pozdního středověku se objevuje šerm mečem a puklím méně vyspělý.

Ukazuje základy boje a techniky, které odpovídají na časté chyby tehdejších bojovníků. Těchto chyb se ovšem postavy v *MS I.33* nedopouštějí a pokud ano, je zde obvykle uvedeno, že takto jedná bojovník *obecný*.¹⁸²

Častou chybou živelných šermířů bylo již zmíněné unikání z *vazby* a nedostatečné krytí ruky svírající meč. Zkušený bojovník si tak mohl vyčíhat okamžik soupeřova útoku a provedl úder do jeho *tempa*. Útočící ruku soupeři poranil, či rovnou uťal a jeho útok tak zcela neutralizoval. Z tohoto důvodu mniši z kodexu *Walpurgis*

Obr. 5. Sek do *tempa*.

pečlivě kryjí štítkem svou ruku držící meč. Tato pozice je pro systém *I.33* významná.¹⁸³ I když se může zdát, že je takto zanedbána obrana těla, je stále v zákrytu puklíře dobře chráněno.

Lehce diskutabilním se jeví knězovy rady ohledně prvního útoku. V zdánlivém rozporu s pozdější tradicí šermířských mistrů doporučuje zaútočit z levé strany, pokud je bojovník pravák. Takový úder je slabší a *vazba* z něho vzešla rovněž. Jenže kněz zde prozíravě vycházel z přímé logiky používání kombinace zbraní. Úder z pravé strany totiž může protivník zachytit puklím a zároveň provést protiútok mečem ze své pravé strany. Kdežto z levé se seká mečem proti meči a je možno soupeřovu zbraň ihned navázat.¹⁸⁴

¹⁸² Karel Černín studující tento systém boje říká, že by bylo možné označit techniky v mladších knihách ve srovnání s *I.33* za primitivní. viz. ČERNÍN, K. *Zapomenuté umění Walpurgis*. In: KOHUTOVIČ, A. (ed.) *Tyrnhaw 2012*. Trnava, 2013. s. 31.

Obr. 5. Det Kongelige Bibliotek, København, Danmark. *MS Thott.290.2°* fol. 123 r. Této situaci se mniši z *I.33* úzkostlivě brání. Zřejmě se jednalo o častou akci zkušeného šermíře.

¹⁸³ ČERNÍN, K. *Zapomenuté umění Walpurgis*. s. 31-32.

R. Vaverka uvádí, že šerm mečem a puklím je podobný šermu s kordem. Puklím plní podobnou úlohu jako kordový koš. VAVERKA, R s. 18.

¹⁸⁴ ČERNÍN, K. *Zapomenuté umění Walpurgis*. s. 34-36.

Kodex Walpurgis především obsahuje techniky pro boj s protivníkem běžné chyby nedělajícím. Fakt, že prvním dochovaný systém boje je takto vyspělý nám umožňuje učinit některé pravděpodobné závěry:

Ve 13. století byly základní techniky meče a puklíře natolik všeobecně známé,¹⁸⁵ že nebylo nutné je zaznamenávat. Předávaly se zřejmě jen osobně z mistra na žáka. Uchovat některé bojové aplikace se vyplatilo jen u opravdu technicky velmi pokročilých kusů, které duchovní autor *I.33* ovládal.

V 15. století byl již puklír a meč zatlačen do pozadí školou dlouhého meče. Tato kombinace se tedy pochopitelně i méně procvičovala a bojovníkům v ní stačilo nabýt nutných základů. Je rovněž možné, že učení *I.33* je osobním stylem mistra, jemuž se málokdo vyrovnal a dovedl jeho techniky v boji použít. Pro přílišnou složitost tak mohlo upadnout v zapomnění.¹⁸⁶

Pozvolný odchod stylu *I.33* ze scény je důkazem, že bojová umění se nevyvíjí od nejhorších k nejlepším a od jednoduchých ke složitým, jak se mnohdy předpokládá.¹⁸⁷ Naopak je třeba počítat s řadou časově ohraničených formací, odvislých od používané výstroje a výzbroje a z ní vyplývajících akcí, na které bojový systém hledá odpovědi. Prodělává tak postupně vznik, rozvoj, kulminaci a s přežitím používané zbraně úpadek a zánik. V úvahu připadá ještě transformace, kdy jsou některé staré aplikace přepracovány do nového systému.¹⁸⁸ Tyto fragmenty pak přežívají v nových bojových uměních, nebo se

¹⁸⁵ Víme, že měšťané se věnovali hojně boji mečem a puklírům ve 12. století a 13. století v Anglii. Tropili prý pak snáze výtržnosti, díky odvaze nabyté tímto uměním. VAVERKA, R. s. 13.

Olivier Dupuis vysledoval, že ve francouzských pramenech se označení šermíře významově odděluje od rytířů, strážných a ozbrojenců na počátku 13. století. Můžeme tedy předpokládat, že právě 12. století byla doba, kdy se šerm rozšířil i mimo výcvik nobility, nabýval masového charakteru a začal být dynamicky rozvíjen. DUPUIS, O. The Roots of Fencing from the Twelfth to the Fourteenth Centuries in the French Language Area. *Acta Periodica Duellatorum*. Volume 2015, Issue 1. *Acta Periodica Duellatorum*. [online]. © 2015 [cit. 2016-6-22]. Dostupné z: <http://actaperiodica.org/apd2015.htm> s. 57

¹⁸⁶ V. Hrachový považuje manuskript *I.33* za velmi složitý a vinou neodborných iluminací za obtížně interpretovatelný. Vzkříšení tohoto umění, tak aby bylo použitelné v praxi, je otázkou dlouhodobého tréninku a výzkumu.

K. Černín uvádí, že na moderních turnajích dojde k použití techniky z *I.33* jen výjimečně, protože většina účastníků bojuje spíše jako *obecní* bojovníci. ČERNÍN, K. s. 37.

¹⁸⁷ KOVAŘÍK, J., KŘÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu I*. Praha, 2013. s. 101.

¹⁸⁸ Joachim Meyer tak například přepracovává kolem roku 1570 učení boje tesákem pro potřeby renesančního meče. viz. *Fechtbuch zu Ross und zu Fuss (MS Var.82) Wiktenauer*[online]. © 2016 [cit. 2016-6-20]. Dostupné z: [http://wiktenauer.com/wiki/Fechtbuch_zu_Ross_und_zu_Fuss_\(MS_Var.82\)](http://wiktenauer.com/wiki/Fechtbuch_zu_Ross_und_zu_Fuss_(MS_Var.82))

dostanou do specifických činností, které nakonec ani nemusejí být spojeny s bojem muže proti muži.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Důkazem budiž lidové tance, nebo španělský zápas s býky, kde je možné nalézt některé pozice ze zaniklé španělské školy šermu. ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti, Encyklopedie evropského šermu*. Praha, 1994. s. 20.

5.2. Boj v pozdním středověku

Vznik nových bojových stylů podmínily v Evropě neustále se vyvíjející zbraně pro boj tváří v tvář. Již ve 13. století se objevil dlouhý meč, jehož období slávy je přibližně ohraničeno lety 1350-1520.¹⁹⁰ Dekadentní období této zbraně však probíhalo až do časů třicetileté války.

Langschwert byl výdobytkem středověkého mečířství. Celá délka zbraně se pohybovala okolo 115-140 cm a váha přesto obvykle nepřesáhla 2 kg.¹⁹¹ Meč mohl ale vážit jen 1,5 kg nebo i méně. Díky dlouhému jílci se dal uchopit jednou, nebo oběma rukama. Byl tedy předurčen pro rychlý šerm s možnými drtivými údery vedenými pomocí pákového efektu obouručního držení.

Dlouhý meč byl zcela jistě zbraní soudních duelů a zřejmě i nástrojem válečným. Zdá se, že byl však především zbraní osobní, vhodnou pro řešení sporů horkých hlav i pro sebeobranu na cestách či ve městě.¹⁹²

Je zřejmé, u dlouhého meče i předchozích zbraní, že existovala celá škála rozdílných učení a osobních stylů jednotlivých mistrů i bojovníků, kteří cvičili sami pro sebe a žáky neměli.¹⁹³ Velká část umění zemřela společně s nimi. Ty bojové styly, jenž měly štěstí a jsou zachované, nemusí být vždy těmi

Obr. 1. Langschwert, ca. 1290-1350, 121.5 cm, 1162 g.

¹⁹⁰ Po r. 1520 se podle Antona Kohutoviče z boje dlouhým mečem stal spíše sport a z učení o jeho používání byly vylučovány nebezpečnější, ryze bojové prvky. KOHUTOVIČ, A. *Poznámky k interpretaci technik Liechtenawerovho šermiarskeho systému*. In: (ed.) MATĚJKA, J. Zborník šermiarskeho historického sympózia 2008. Smolenice, 2008. s. 28.

Tento přerod z umění zabíjet v relativně bezpečnou sportovní zábavu panstva i měšťanstva nebyl záležitostí pouze dlouhého meče. Petr Matoušek takové změny zaznamenal v šermu tesákem. viz. Joachim Meyer. *Šerm tesákem*, přel. P. Matoušek. Praha, 2015. s. 9-10.

¹⁹¹ FRÜHAUF, R., *Chladná zbraň - meč nejen jako umělecké dílo*. Bakalářská práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2012. s. 19.

¹⁹² Fiore dei Liberi vyučuje s dlouhým mečem i obranu na krátkou vzdálenost kde využívá údery hlavicí a zápasnické techniky. Morgan Library & Museum. New York City, New York, United States of America. *BI.370.A MS M.0383*. fol. 16 r, v.

¹⁹³ Dnešní box má například 4 základní styly a další podstyly. Mnozí bojovníci jsou svým uměním na rozhraní více z nich. Mají preferované techniky podle svých schopností a fyzických možností. Dalo by se téměř říci, kolik sportovců, tolik stylů boxu. Autor předpokládá, že ve středověku tomu bylo s válečníky a jejich dovednostmi podobně. "It's a Styles Thing". *Cox's Corner*. [online]. © 1999 [cit. 2016-6-21]. Dostupné z: <http://coxscorner.tripod.com/styles.html>

nejkvalitnějšími. Učení Johannese Liechtenauera ovšem mezi vrchol středověkého šermu jistě patřilo.

Obr. 1. pravděpodobné vyobrazení
Johannese Liechtenauera

5.2.1 Mistři a jejich učení

Liechtenauer je stále spíše pololegendární postava. Není známo jeho narození ani smrt. Jen předpoklad, že žil pravděpodobně v druhé polovině 14. století.¹⁹⁴ Prý mnoho cestoval, studoval pod různými mistry a sbíral techniky bojových umění. Stal se velmistrem¹⁹⁵ jenž sestavil systém, na který se odkazovali mistři boje ještě v 16. století.¹⁹⁶ Důležitým poznatkem je, že Liechtenauer svou školu nevyalezl a techniky, které se naučil, zde existovaly před ním. Byly tedy zřejmě ve vývoji v první polovině 14. století nebo i dříve. Takzvaná *německá*

škola dlouhého meče se tedy začala konstituovat ihned po rozšíření této zbraně. Zpočátku byl Liechtenauerův systém tajným učením, předávaným jen jeho žákům. Ti jej zpřístupnili zaznamenáním do řady *fechtbuchů*.

Nutné je však podotknout, že bez odborného vedení bylo jen velmi obtížné se podle jakéhokoliv středověkého manuálu naučit kvalitně bojovat.¹⁹⁷ Mistři byli tajnůstkářští a ve většině případů nesdělovali své nejcennější znalosti. Někteří to přiznávali otevřeně, že své nejlepší kusy neprozrazují.¹⁹⁸ Jiní pro změnu ostatní osočovali, že tak činí. Tvrdili, že jiní

¹⁹⁴ První manuskript, tzv. Nuremberg Hausbuch, připisovaný jeho učení, je datován do r. 1389. Jenže je také možné, že vznikl až v r. 1494. Odhaduje se, že i když jej Liechtenauer nepsal osobně, v době vyhotovení stále žil. Kvůli sporné dataci tak připadá Liechtenauerova kariéra do 14., nebo 15. století. viz. TOBLER, Ch. "Chicken and Eggs: Which Master Came First?" In *Saint George's Name: An Anthology of Medieval German Fighting Arts*. Wheaton, 2010. s. 6.

Vzhledem k společnosti Liechtenauerových žáků, která vydávala své *fechtbuchy* již ve 40. letech 15. století se jeví jako logičtější první varianta a je ve většině literatury uváděna.

¹⁹⁵ GREEN, T. A., SVINTH, R. J. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovations*. Santa Barbara, 2010. s. 244.

¹⁹⁶ THOMAS, M. G. *The Fighting Man's Guide to German Longsword Combats*. SwordWorks, 2008. s. 19.

Obr. 1. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8. fol. 2 v.*

¹⁹⁷ Naučit se bojovat čistě podle bojových manuálů není možné ani dnes. Česká republika zažila v 90. letech „zlaté období“ falešných mistrů asijských bojových umění, které si své know-how vyčetli z knížek a vysledovali z VHS kazet. Jejich dovednosti tomuto přístupu odpovídaly. Pozn. autora.

¹⁹⁸ Fiore de'i Liberi tvrdí, že ve své práci uvedl vše, co zná. Mohl si to možná dovolit proto, že byl při psaní knihy starý a výzva k souboji mu už nehrozila. Ale spíše bude pravdou, že i přes toto prohlášení vše neprozradil. viz. Fiore de'i Liberi. *Mounted Fencing*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

mistři neučí opravdové techniky pro boj na život a na smrt ani své žáky.¹⁹⁹ Je jisté, že se zde střetáváme se zjevným marketingem. Nutnost přilákat co nejvíce žáků byla většinou rozhodující a konkrétní mistr pro tento úkol volil jinou strategii. Stranou toho každý opravdu prozíravý bojovník nikdy neprozradil vše, co uměl. Na svých dovednostech byl závislý životem. Proto si mnohdy nechával pro sebe své speciální techniky, na které spoléhal, že jej v kritické chvíli zachrání.

Tzv. „tajné rány“²⁰⁰, navzdory své mýtotočnosti, nebyly ničím jiným, než prostými bojovými aplikacemi, které mohly být lehce netradiční, málo známé a nedostatečně vyučované nebo mohlo jít o běžnou techniku s autorskou úpravou. Vylepšenou o prvek, který protivník nečekal. Danému konkrétnímu mistrovi byly ale něčím blízké a věnoval jim zvláštní pečlivost při svém osobním tréninku, aby je dovedl v rozhodujícím okamžiku bezchybně provést.²⁰¹ Tyto privátní bojové kusy tedy nebyly obvykle z pochopitelných důvodů v knihách uvedeny.²⁰²

Středověcí mistři se ale mnohdy neobtěžovali ani s vysvětlením naprostých základů. Postoje, úhly, které mají svírat nohy a ruce, kroky, mechanika přesunů z pozice do pozice, nebo prosté vedení úderu - to vše je načrtnuto jen v hrubých obrysech.²⁰³ Iluminace jsou

¹⁹⁹ *Umenie šermu majstra Liechtenawera*, přel. M. Fabian. Bratislava, 2015. s. 55.

Víme také z renesance, že speciální techniky bylo možné se u některých mistrů naučit jen za příplatek. ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha, 2004. s. 173.

²⁰⁰ Kterými se hemží zvláště beletrie KOVAŘÍK, J., KRÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu II*. Praha, 2014. s. 218-224.

²⁰¹ KUNEŠ, J. Tajné šermířské zásahy. *Militaria* [online]. © 2004 [cit. 2016-6-21]. Dostupné z: <http://www.militaria.cz/cz/clanky/bojove-umeni/tajne-sermirske-zasahy.html>

Na stejném principu fungují i dnes oblíbené techniky bojových sportovců. Ať se jedná například o předstíraný úder a nečekaný vysoký kop na hlavu, neobvyklou pěstní kombinaci, nebo zápasnický chvat. Problém je, že taková technika nezůstane nikdy tajná, když je zápas zaznamenán a další soupeř má v rámci přípravy na boj s šampiónem možnost vysledovat každý jeho pohyb do nejmenších detailů. Dříve byl po vykonání „tajné rány“ protivník obvykle mrtev a tajemství techniky svého přemohitele si vzal do hrobu. Soudobí sportovní bojovníci jsou tak proti starým duelantům v nevýhodě. Jejich umění nikdy nebude mít onu výhodu překvapivého arzenálu nečekaných technik a mystické pověsti zdánlivě nepřemožitelného mistra. Pozn. autora.

²⁰² Autor zde nemyslí tzv. tajné údery jakým je třeba *krumphaw*, který zřejmě nebyl běžně vyučován, ale v manuskriptech se objevuje. Tajnými ranami jsou zde myšleny osobní techniky mistrů, které byly předány jen nejmilejším žákům či příbuzným, nebo s mistry společně zemřeli. *Umenie šermu majstra Liechtenawera*. s. 70.

²⁰³ I díky přílišné stručnosti byl středověký šerm starší historiografií chápán jako silový a hrubý. HERGSELL, G. *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1467*. Prag, 1887. s. 6-7.

Renesanční prameny jsou značně srozumitelnější a popisnější, proto se jevíly tehdejšími (částečně i dnešními) výzkumníkům, mnohdy sportovním šermířům (Hergsell, Tuček, dnes Plch, Šindelář, Krížek, Kovařík), jako důkaz více vyspělého bojového umění.

nepřesné a při srovnání stejné techniky v jednotlivých manuskriptech si mohou odporovat v drobnostech, které se na provedení celé aplikace projeví.²⁰⁴

Fechtbuchy byly z těchto důvodů mnohdy spíše reprezentací školy, touhou po zviditelnění své osoby a pomůckou pro již zkušené bojovníky, jimž nebylo třeba zevrubně vysvětlovat základy Umění. Taky byly samozřejmě ve středověku jediným možným způsobem, jak zaznamenat pro další generace detailněji bojové schopnosti daného mistra.²⁰⁵

Obr. 2. Hans Talhoffer

Liechtenauerovo učení dále šířili jeho žáci, členi tzv. *Liechtenauerovy společnosti*. Tvořilo jí kromě Liechtenauera 16 mužů, kteří se mnohdy stali tvůrci *fechtbuchů*. Není jisté, zda byla společnost oficiální organizací, nebo jen mistrů hlásících se k velmistrově odkazu. Není ani známo, zda byli Johannesem přímo vyučováni, nebo na něho pouze zprostředkovaně navazovali. Na tvorbě bojových manuálů se ze společnosti podíleli Peter von Danzig, Andre Liegniczzer, Sigmund Schining ain Ringeck a Ott Jud, zápasnický mistr rakouského panovnického domu. Po ostatních členech se žádné dílo nedochovalo. Za zmínku stojí ještě Lamprecht von Prag, protože pocházel z Čech a Hans Stettner von Mörsheim, kterého Paulus Kal uvádí jako největšího mistra mezi Liechtenauerovými žáky.²⁰⁶ Vzhledem k tomu, že se však jedná o Kalova učitele, nelze toto prohlášení brát jako zcela směřodonné.

Dnes zřejmě nejznámějším následovníkem Liechtenauerovy tradice je Hans Talhoffer,²⁰⁷ pocházející ze Švábska a žijící přibližně mezi lety 1410-1482. Není jasným jak se dostal k Liechtenauerově umění, ale vzhledem k tomu, že je současníkem Paula Kala, bude zřejmě stejně jako on pokračovatelem Velmistra v druhé generaci. Talhoffer byl slavným šermířským

²⁰⁴ viz. *Překlad dlouhého meče z Wallersteinského kodexu* (a Dürerovy kresby), přel. K.Černín. Zlín, 2008. s. 9.

²⁰⁵ Výkladní skříní, téměř bez doprovodného popisu je například Talhofferův *MS 78 A 15*. viz. Kupferstichkabinett der Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Berlin, Deutschland. *78 A 15*.

²⁰⁶ Bayerischen Saatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507*. fol. 2 v - 4r.

²⁰⁷ KNIGHT, H. T. *The Knightly Art of the Longsword*. Raleigh, 2009. s. 4.

mistrem a byl najímán do služeb významných šlechticů.²⁰⁸ Po Hansi Talhofferovi zbyly čtyři manuskripty, vyhotoveny mezi léty 1443 - 1467.²⁰⁹

Přímé učení Liechtenauera, zaznamenané jeho žáky a pokračovateli, se týká šermu dlouhým mečem, tesákem a boje na koni. Je zde jasně patrné, že se jedná o duelový šerm s možností využití technik i v oblastech osobní obrany a válečného pole. Liechtenauerův styl počítá s různými variacemi technik proti určitým situacím stejně jako ostatní bojové systémy. Má ale také své vnitřní principy, podle kterých se lze při boji chovat a nevykonávat striktně učebnicové techniky.²¹⁰

- Jsou systémy, kde na každou nepřátelskou akci má styl odpovídající protiaksi.
- Systémy, které sledují spíše hlavní filosofické principy vedení boje a jsou přístupné cvičencově vlastní invenci.

K přípravě žáků pro boj tak mohou mistři a systémy přistupovat minimálně trojím způsobem:

- 1) tréninkem konkrétních aplikací, ze kterých žák postupem času pochopí principy umění.
- 2) osvojením principů skrze průpravné nácviky, určené k pochopení dané zákonitosti a odtud se pak dostat ke konkrétním aplikacím.
- 3) je možné oba systémy kombinovat a kromě nácviku principů trénovat rovnou bojové aplikace.

Je nutné vzít v potaz, že zde sousloví „pochopit princip“ znamená zvnitřnit jej a být s ním sžitý i fyzicky. Nestáčí si jej vysvětlit na základě fyziky, matematiky, geometrie a medicíny, ale je nutné jej nechat uložit dlouhodobým cvičením do pohybové paměti.²¹¹

Liechtenauer, pravděpodobně jako většina jiných středověkých mistrů, používal třetí

²⁰⁸ Tamtéž. s. 4.

²⁰⁹ RECTOR, M. Medieval Combat. A Fifteenth-Century Illustrated Manual of Swordfighting and Close-Quarter Combat. London, 2000. s. 9.

²¹⁰ Na těchto základech dnes fungují asijská vnitřní bojová umění, která většinou vycházejí ze starých šermířských a zbraňových systémů. Zdá se, že především třetí typ výcviku je nejlepší praktikovat, pokud je k dispozici jisté zázemí, ale přesto je potřeba rychle školit žáky do boje. Tento přístup skvěle a zevrubně popisuje Giacomo di Grassi v 16. století. viz. Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany*, přel. V. Hrachový [online]. © 2006 [cit. 2015-21-11] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura> s. 5-6.

²¹¹ V. Hrachový k tomu dodává: „...něco pochopit pro mě navíc znamená umět to někomu třetímu také předvést a vysvětlit, na příkladech z různých úhlů pohledu. A to nejlépe tak, aby i on to mohl předvést a vysvětlit dále. Jsou lidé, kteří dávají přednost "instinktivnímu" chápání; ti mohou být sami dobří, ale neumějí své umění předat. Vidím v tom rozdíl mezi bojovníkem a učitelem. Bojovník chápe, protože jeho umění je funkční. Učitel chápe, protože umí vysvětlit.“

způsob výuky a hned v úvodu svého recitálu klade vedle sebe obvyklé eticko-teologické postuláty v duchu rytířských ctností i technické postupy boje tváří tvář. Pro středověkého bojového mistra jsou tyto složky neoddělitelně spojeny v celek a determinují bojovou sílu válečníka.²¹²

Liechtenauer zdůrazňuje jako nezbytný vztah s Bohem a ctění dam. Za nejdůležitější vlastnost je jím ale jistě považována odvaha, která ač není uvedena na prvním místě, je hlavním klíčem k samotnému umění:

„Vyděsíš-li se rád, pak se neuč nikdy šermovat.“²¹³

Šermíř ale nemá být zbrklým. Má se jednat o mravně vyspělého, odvážného jedince. Paulus Kal v Liechtenauerově tradici dále rozvádí bojovníkovi ideální vlastnosti na zvířecích příkladech: Správný bojovník má mít oči jako jestřáb, srdce jako lev a nohy jako srna.²¹⁴ Z prvních dvou příměrů lze snadno pochopit, že šermíř musí být pozorným a odvážným. Ze třetí metafory lze pak již vypožorovat, co mistr Paulus Kal vyžadoval po technické stránce. Jeho žáci měli být hbití a mít rychlou práci nohou.²¹⁵

Interpretace základních technických principů *německé školy* je dnes obtížná. Například Liechtenauer zmiňuje, že pro silné údery je nutné šermovat celým tělem.²¹⁶ Což je logické, jenže nevíme, jaké techniky pro dosažení tohoto efektu využíval. Mohl to být postup prostého využití váhy těla při kroku spojeném se sekem či bodem. Mohla to ale také být složitá technika expandování úderové síly za souhry celého těla, od odrazu zadní nohy přes boky, ruce a zbraň do protivníka. Fechtbuch na tohle odpověď nepřinese. Můžeme jen složitost

²¹² Šermířův charakter a bohabojnost staví nade vše i renesanční mistři. Víra v mravní čistotu, zajišťující bojovníkovu nedotknutelnost není ryze evropskou ideou. Podobně je například v Japonsku vnímán ideál *seishin*, zajišťující neporazitelnost. Je vyjádřen souhrnem vlastností, jako je motivace, vlastenecký cit, nezávislost, morální vyspělost a vnitřní síla bojovníka. VELTE, H. *Lexikón karate*, přel. J. Košičiar. Bratislava, 1993. s. 117.

²¹³ Liechtenauerův recitál v přebásnění Karla Černína. viz *Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (a ze Špýrského kodexu)*, přel. K. Černín. Zlín, 2008. s.7.

²¹⁴ Bayerischen Saatsbibliothek, Munich, Deutschland. *Cgm 1507*. fol. 6 r.

²¹⁵ Zdá se to být logické, ale práci nohou mnozí mistři vyučují jinak, zpravidla podle svých fyzických možností a osobních preferencích. V lepším případě podle potřeby konkrétního žáka. Takto osvíceným se ukazuje opět G. Grassi.: „*Když se zmiňuji o pohybu nohou (ze kterého vznikají výborné příležitosti pro útok i pro obranu), musím říci, že jsem viděl mnoho různých situací, kdy bylo díky znalosti přesného a rozvážného pohybu nohou dosaženo čestného vítězství v arénách i v běžných soubojích. A kdy uspěchané použití nohou bez znalosti pravidel vedlo ke zraněním a chybám. Díky rozdílům mezi lidmi nemohu položit přesné měřítko pro pohyb nohou.*“ viz. *Jeho pravé Umění obrany*, s. 10.

²¹⁶ Det Kongelige Bibliotek, København, Danmark. *MS Thott.290.2°*. fol. 2 r.

uvedených mechanismů odhadovat na základě dalších indicií, svědčících o vyspělosti daného šermu.

Jedním z principů Liechtenauerova systému je práce s *Vor*, *Nach*²¹⁷ a *Indes*²¹⁸ tedy akce „Před“, „Po“ a „Vtom“. Jedná se o správné tempování jednotlivých akcí. *Vor* se provádí jako útok, kterým šermíř iniciativně zasáhne soupeře před jeho akcí, nebo jej útokem donutí ke krytu, ze kterého může navázat meče. *Nach* je principem protiútokem po vykrytí soupeřovy rány. *Indes* odpovídá případu, kdy soupeř vede útok a v tom okamžiku je zasažen, může tedy jít o útok do tempa, proti kterému se mniši z *I.33* pečlivě bránili, nebo třeba o protlačení se čepelí přes vazbu, když je soupeř „slabý“.

Stark a *Schwach*²¹⁹ jsou Liechtenauerovy předpoklady pro další postup v souboji. Po navázání meče je nutné zjistit, jak silný je soupeř ve vazbě. Pokud je *Stark*, je nutné pro jeho zásah čepel obejít.

Na slabou a silnou část je rozdělována čepel meče. První polovina od zástity do půlky čepele, tzv. *hrubí*, je silnou *Stark* částí. Je tomu tak proto, že se dobře hodí ke krytí a odvracení soupeřovy zbraně. Slabá *Schwach* část je od poloviny čepele po špičku. Jedná se o tzv. *ostří*.²²⁰ Je určeno k zasahování soupeře seký a řezy. K odvracení útoků je ovšem nevhodné. Do ostří je možné díky pákovému efektu udělit energii ideální pro zásah, avšak sílu dostatečnou pro bezpečné krytí a vyvíjení tlaku na oponentovu čepel mu díky stejnému efektu předat nelze. Ve vazbě je tedy ideálním stavem být sražen svým *hrubím* se soupeřovým *ostřím*. V takovém případě je soupeř *Schwach*. I pokud je *Stark*, je možné jej přemoci. Principiálně šermíř čelí síle slabostí a slabosti silou.²²¹

Obr. 3. Shození soupeře na záda, akce doporučovaná pro *Indes*.

²¹⁷ MS Thott.290.2°. fol. 2r.

²¹⁸ Forschungsbibliothek Erfurt/Gotha, Gotha, Deutschland. MS Chart.A.558. fol. 18 v.

²¹⁹ Tamtéž. fol. 18 r.

Obr. 3. Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. Cod.I.6.4°.2. fol. 6 r.

²²⁰ KNIGHT, H. T. *The Knightly Art of the Longsword*. s. 330-331.

²²¹ Čelit slabosti síle a silou slabosti je opět princip používaný v tradičních asijských bojových uměních. Tamtéž, s. 13. srovn. GALANTE, L. *Tai Chi: The Supreme Ultimate*. Boston, 1981. s. 23.

Liechtenauerovým současníkem byl zřejmě Fiore de'i Liberi, nejvýznamnější postava italského středověkého šermu. Jeho manuskript je prvním dochovaným italským šermířským kodexem. Jeho obsah však čistě středověkou *italskou školu* neobsahuje.

Fiore byl nižším šlechticem a žil přibližně mezi léty 1340-1420.²²² Jako většina tehdejších aristokratů začal s bojovým výcvikem od útlého mládí. Nalezl v něm však zvláštní zalíbení a jeho studiu obětoval většinu svého života. Nespokojil se s jedinou cestou k Umění a byl vyučován německými i italskými mistry.²²³

Pokud budeme věřit Fioreho životopisu, který

Obr. 4. Mistr Fiore v pozici Železná brána o sobě uvádí ve svém manuskriptu, pak měl prý talent pro boj vrozený. Za svou více než čtyřicetiletou kariéru bojového umělce působil jako vojenský velitel u střelců z kuše a dělostřelectva.²²⁴ Své nabyté dovednosti předával slavným žoldněrům i vojevůdcům. Prý se snažil být opatrný ve vztazích k ostatním mistrům a jejich žákům, přesto na obranu pověsti svého umění musel podstoupit pět soubojů. Což skvěle ilustruje, jak konkurenční boj mezi školami a mistry probíhal.

Fiore vybojoval své souboje s ostatními mistry dlouhými meči a beze zbroje. Všechny duely vyhrál a nebyl ani jedenkrát zraněn. Takový výkon byl jistě hodný obdivu, když uvážíme jeho nebezpečnost. Ta je na jiném místě samotným Fiorem reflektována: „...*když*

²²² Zdá se, že bojovní mistři se dožívali poměrně vysokého věku. GREEN, T. A., SVINTH, R. J. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovations*. Santa Barbara, 2010. s. 245.

Obr. 4. Pozice *Železná brána* byla Fiorem doporučována ve zbroji i bez ní. Zda jde o mistra osobně není jisté. Předpokládá se, že osoba vousatého muže s korunou na hlavě, předvádějící v manuskriptech bojové techniky, bude on. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*.

²²³ Jedním z nich byl i jakýsi Johannes, pocházející zřejmě ze Švábska. Zcela pochopitelně vyvolal asociace s Johannesem Liechtenauerem. Že by se však jednalo o tohoto muže nepotvrzuje prozatím nic. Fioreho bojový styl je odlišný. viz. JANIČINA, M. *Taliansky šerm dlhým mečom*. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 74.

Fioreho bojový styl je od Liechtenauerova odlišný, avšak Fiore měl mnoho mistrů a vypracoval si svůj styl vlastní, takže touto cestou se nedá zjistit zda jej Liechtenauer učil nebo ne. Pozn. autora.

Fiore de'i Liberi. *Latin Preface*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²²⁴ JANIČINA, M. s. 75.

bojujete s ostrými meči, pokud selžete ve vykrytí i jediné rány, budete pravděpodobně mrtvi.”²²⁵ Ve své lektorské praxi na mnoho soubojů také jejich aktéry připravoval.²²⁶

Pravděpodobně díky těmto bohatým zkušenostem vystupoval při sepisování svých poznatků velmi sebevědomě. I přes to, že byl ve věku kolem šedesáti let, ostatní učitele kritizoval a prohlašoval, že na světě je jen několik mužů, kteří si titul „mistr“ opravdu zaslouží. Prý bylo jeho úspěchem patřit právě mezi takové velikány. V otázce hledání opravdového bojového mistrovství ale podává poněkud skeptickou zkušenost:

*„ ...i když jsem studoval umění více než 40 let, neoznačil bych se za dokonalého mistra, i když jsem za něj považován (...). (...) kdybych místo umění boje studoval 40 let práva, teologii a medicínu, pak bych se stal doktorem ve všech třech oborech. A to bys měl vědět, že jsem při studiu vědy zbraní snášel obrovské utrpení, vynaložil obrovské úsilí a měl obrovské výdaje. To vše jen proto, abych se stal dokonalým studentem tohoto umění.”*²²⁷ Naznačuje tím nekonečnou cestu za dokonalostí a také vykazuje tradiční charakterové vlastnosti legendárního mistra - věčnou nespokojenost se svými dovednostmi a od ní odvislé pohrdání všemi, kteří se za odborníky vydávají a přesto se jeho schopnostem ani zdaleka nepřibližují.

I Fiore klade důraz na duševní síly úspěšného bojovníka. Charakteristiku správného šermíře vysvětluje na příkladech čtyř zvířat:

„Žádné stvoření nevidí lépe než já, rys. A já postupuji vždy s obezřetností.”

„Jsem tygr a jsem tak rychlý v běhu a pohybech, že ani blesk z čistého nebe mne nemůže dostihnout.”

„Nikdo nemá tak chrabré srdce jako já, lev. Proto se rád s každým svítám v boji.”

*„Jsem slon a na svých bedrech nesu hrad. Nikdy nepadnu na kolena, ani neztratím pevnou půdu pod nohama.”*²²⁸

²²⁵ Fiore zde uvádí tento šerm do kontrastu s bojem ve zbroji, kde podle jeho slov lze zvítězit i po inkasování mnoha ran. Fiore de'i Liberi. *First Italian Preface*, transl. C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²²⁶ KLEINAU, J. P. Fiore his master and his students. *Hans Talhoffer ~ A Historical Martial Arts blog by Jens P. Kleinau*. [online]. © 2013 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: <https://talhoffer.wordpress.com/2013/04/24/fiore-his-master-and-his-students/>

²²⁷ Fiore de'i Liberi. *First Italian Preface*, transl. C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²²⁸ Fiore de'i Liberi. *Seven Swords*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

Na první pohled se nezdá, že by se Fioreho ideály odlišovaly od Liechtenauerovské tradice. Velebí obezřetnost a reálné posuzování situace. Rychlost šermířových akcí v práci se vzdáleností i hbitost jeho ovládnání zbraně. Nebojácnost válečníka. Pevný mravní postoj, stálost charakteru. Síla. Symbol slona je možno vykládat ještě jinak. Dobrý šermíř je realistou, nikdy nepřestane přemýšlet pragmaticky a neskončí s hlavou v oblacích. Tím, že Fiore umístil zvíře pod chodidla mistra, je možné ještě uvažovat, že slon souvisí i s bojovým postojem a pohybem nohou.

Obr. 5. Pozice Kancí zub

Fiore si evidentně zakládal na stabilitě a rovnováze při prováděných akcích. Jeho nejsilnější dominantou je koneckonců zápas a vychází z něho i při boji zbraněmi. Pro zápasníka je rovnováha, síla a stabilní postoj rozhodující.²²⁹

Obr. 6. MS Ludwíg XV 13. fol. 9 r.

Fiore de'i Liberi vyučoval systém, který byl zcela ukotven v době a prostředí, ve kterém žil. Horká italská půda byla ideálním místem pro dobrodruhy veškerého zrna a plodila spoustu příležitostí pro dobrovolné i nedobrovolné vyzkoušení svých bojových dovedností. Mistr pro takové situace doporučuje sebevědomé vystupování, které se táhne celým jeho dílem: „...dokonce kdyby vás na mě šla stovka, z této mocné pozice (Obr. 6) vás všechny zničím...“²³⁰

Nejstarší italský mistr, jehož dílo se zachovalo, nám na stránkách svého manuskriptu předvádí komplexní styl, při kterém provádí akce,

²²⁹ Autoři Křížek s Kovaříkem tak toto umění lehce degradují, když tvrdí, že se podobalo spíše zápasu než šermu, aniž by ocenili důmyslné techniky, za které by se nestyděl ani velmi obratný samuraj a jež odpovídají potřebě mistra, který se utkává s obrněnými i neobrněnými válečníky, šermíři i necvičenými výtržníky různé výbroje. KOVAŘÍK, J., KŘÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu I.* s. 103.

Obr. 5. Fiore de'i Liberi. *Grappling*, transl. C. Hatcher. [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²³⁰ Výroky mistrů se svou sebejistotou někdy až příliš podobají pompézním předzápasovým výrokům současných boxerů. Fiore de'i Liberi. *Sword in One Hand*, transl. M. Chidester, C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

jež dokonale využívají celého korpusu zbraně včetně zástity a hlavice. Dokonce dovede bojovat i s mečem dosud ukrytým v pochvě, pokud jej nestihl při nenadálém přepadení tasit. Do tohoto systému Fiore implementuje chvaty, které dokáže provádět mnohdy jednou rukou, zatímco v druhé pracuje mečem. Pokud mistr Fiore dovedl celý systém skutečně uvést do praxe, musel být fenomenálním bojovníkem. Jeho styl je uměním komplexního válečníka,²³¹ který je pohotový zasáhnout ozbrojen či neozbrojen, kdykoliv a kdekoliv, od bitevního pole po prostředí příliš rušného hostince.²³²

Postava Fioreho je však stále obestřena tajemstvím. Zdá se totiž, že nebyl Italem, nebo alespoň nebyla italština jeho rodnou řečí. Jeho *Flos Duellatorum* je totiž psán špatným jazykem, dávajícím tušit, že autor byl v Itálii cizozemcem.²³³ Jeho styl tedy nemůže být považován za ryzí příklad *italské školy*, ale jistě byl systémem, jenž jí na další roky značně ovlivnil.²³⁴

²³¹ Anton Kohutovič považuje Fioreho styl za primitivnější v porovnání s Liechtenauerovou naukou. Autor práce se neodvažuje názoru natolik fundované osoby odporovat, avšak prozatím zastává názor, že Fioreho styl operuje s předpokladem zdatného bojovníka, který své protivníky notně převyšuje v práci s načasováním a vzdáleností. Tudíž Fioreho osobně hodnotí po technické stránce jako *Mistra*. viz. kapitola *Mistr a bojovník obecný*.

²³² Fiore předvádí i techniky při kterých sedí na lavici a někdo na něho zaútočí dýkou. Fiore de'i Liberi. *Baton*, transl. C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²³³ JANIČINA, M. s. 74.

²³⁴ Například učení mistra Phillipa di Vadi (1425-1501) THOMAS, M. G. *The Fighting Man's Guide to German Longsword Combats*. s. 21.

5.2.2. Harnischfechten

Zdokonalující se výzbroj nutila bojovníky používat specializované techniky pro boj s takto opancéřovaným protivníkem. Těchto, pravděpodobně několik rad a pár aplikací²³⁵ se postupem času transformovalo do samostatného způsobu boje.

Výcvik šermu byl rozdělen na část válečnou a sebeobranou jistě velmi brzy. Zřejmě bylo možné oba typy alespoň částečně cvičit dohromady. Principy nebylo nutné tolik měnit, dokud se dalo roztít přilbu nebo utnout slabě chráněnou nohu. Teprve ve chvíli, kdy se objevila kvalitní zbroj, kryjící kompletně celé tělo, byla žádoucí zásadní změna.²³⁶ Tehdy zřejmě vznikl odlišný systém, sloužící ke zničení obrněných válečníků.

Obr. 1. MS Thott.290.2°. fol 85 r.

Obr. 2. Držení meče pro *halbschwert* (vlevo) a pro *mordschlag* (vpravo)

V pozdním středověku je takové umění již ustáleno a různí mistři postupují proti opancéřovanému soupeři velmi podobným způsobem. *Harnischfechten* tvoří samostatné kapitoly porovnávaných manuskriptů Talhoffer, Kala, Fioreho i Maira.

Ochrana těla je již natolik dobrou, že meč v klasickém, jednoručním i obouručním držení je vhodným spíše jen

²³⁵ V době Římské říše se vyučoval útok na nekryté koleno, resp. jeho šlachy, v případě příliš dobré protivníkovy obrany. SERRATI, J. a kol. *Bojové techniky starověkého světa 3000 př. n. l. – 500 n. l.s.* 45.

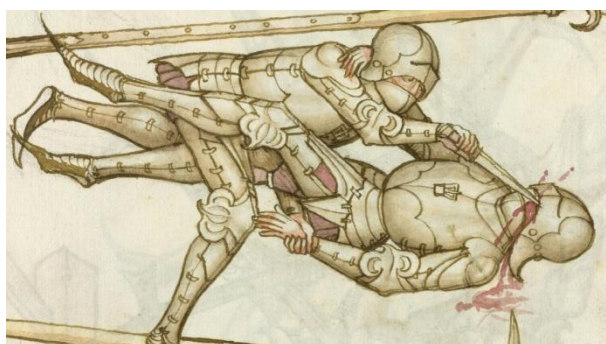
²³⁶ Tato doba zřejmě nastala právě na počátku 14. století, kdy kroužkovou zbroj, kryjící celé tělo, posílila ještě kovová vesta. Potřeba pilování *harnischfechten* tak stoupala s postupným zdokonalováním až ke kompletní plátové zbroji. KLUČINA, P., ROMANÁK, A. *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol.* Praha, 1983. s. 158, 166.

Obr. 1. Soudní duel v 2. pol. 15. století může začít. Muži jsou ve zbroji, rakve jsou přichystány.

držení způsobuje meč protivníkovi ve zbroji jen malé nesnáze. Seky meče se jeví jako neúčinné, i když stále platí, že může soupeře silná rána vychýlit z rovnováhy, srazit jej k zemi, nebo jím alespoň otrást. Pro muže ve zbroji je ale smrtící pouze drtivá síla úderných zbraní typu palcátu, řemdihu či sekery. Další účinným postupem je směřovat energii úderu do jednoho, slaběji chráněného místa. K tomu se zase hodí hrot kopí. Meč nemá vlastnosti palcátu ani kopí. Šermíři však našli způsob, jak je v potřebných situacích získat.²³⁷

Mistři radí vzít dlouhý meč do obou rukou v tzv. *polovičním držení* (*halbschwert*)²³⁸, při kterém je jedna ruka na jílci a druhá svírá čepel meče přibližně v její polovině.²³⁹ Meč je tak proměněn v krátké kopí. Šermíř s ním tedy bodá a díky specifickému držení má zlepšenou přesnost zásahů. Zasahuje tak slabé místa zbroje, kterými je krk, podpaží, vnitřní část loktů a kolen, dlaně, chodidla, hledí přilby - tedy místa, která jsou nutná udržet v pohybu a z toho důvodu jsou většinou chráněna jen relativně elasticou kroužkovou zbrojí.²⁴⁰

Nevýhodou takového držení je nemožnost dlouhým mečem kvalitně provést seký

a řezy, i když je možné tyto akce omezeně vykonat hrotem a koncem čepel. Dalším problémem je snížený dosah *langschwertu*, který se eliminuje rychlým přiblížením k soupeři. Po přiblížení buď zasahuje těžkooděnc druhého těžkooděnce bodnutím

Obr. 3. MS Thott.290.2^o. fol. 136 r.

do mezer ve zbroji, nebo přistupuje k akcím, pro které se již označení „zápas s mečem“ hodí. Podobně jako u práce

²³⁷ ČERNÍN, K. *Harnischfechten – Boj mečem ve zbroji*. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 20.

²³⁸ Paulus Kal toto držení nazývá lehce mystifikačně *krátkým mečem*, Fiore *krátkou pozicí*. *Cgm 1507*. fol. 21 v. srovn. Fiore de'i Liberi. *Sword in armor*, transl. M. Chidester, C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

²³⁹ Ruka šermíře není v tomto držení ohrožena vlastní čepelí, neboť má obvykle plátovou rukavici, případně se vyráběly čepel mečů pro tento způsob boje specializované a v místě úchopu tupé. KOHUTOVIČ, A. *Šermiari a ich zbrane*. [online]. © 2010 [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://gesellschaft-lichtenawers.eu/tsc/sk/materialy/serm/70-sermiari-a-ich-zbrane.html>

²⁴⁰ KLUČINA, P. *Zbroj a zbraně. Evropa 6.-17. století*. Praha, 2004. s. 17, 23.

Obr. 2. Bojovníci svírají meče přizpůsobené pro *mordschlag*. Hlavice jsou opatřeny trny. Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. Cod. I 6 4o 3. fol. 84 v.

Obr. 3. Na zemi je vždy praktikována taktika: „znehybnit a zabít“.

s kopím v obouručním držení, může být soupeř stržen k zemi. Nebo mu bojovník zablokuje ruku se zbraní, nasadí páku pomocí čepele a následuje obvykle stržení. Na zemi dojde k znehybnění a dokonání práce dýkou, zasahující špatně kryté části těla.²⁴¹

Kromě těchto postupů bylo možné použít tzv. *mordschlag*, „smrtící úder“. Ten se prováděl reversním otočením *langschwertu*, jeho uchopením za čepel a úderem hlavicí. Tak meč získal vlastnost drtivé zbraně a byl schopen, nárazem do zbroje, tělo těžce poškodit.²⁴² Bylo možné samozřejmě použít i jiné techniky, vycházející z šermířovy invence.²⁴³

²⁴¹ K tomuto účelu sloužila speciální úzká dýka zvaná *misericordia*, objevující se ve 14. století, tedy pravděpodobně společně s rozvojem *harnischfechten*. KRÍŽEK, L., ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. s. 165.

²⁴² Podle Paula Kala není nutné vždy chytat při *mordschlagu* meč za čepel a tento úder hlavicí je prováděn i z klasického *halbschwertu*. *Cgm 1507*. fol. 23 v.

²⁴³ Fiore například ukazuje akci, při které již ve stoji po přiblížení k soupeři lakonicky odklopí hledí a pravou rukou s mečem jej bodne rovnou do obličeje. Což je samozřejmě značně krkolomná a náročně proveditelná technika. *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 43 r.

5.2.3. Rossfechten

Rossfechten, jízdní boj, se od ostatních disciplín středověkých manuskriptů příliš svou filosofií nelišil. I zde byla na první pohled zcela patrná chladná účelovost akcí, což může být lehce zarážející, když vezmeme v úvahu, že soudního duelu se mohli koňmo účastnit většinou jen lidé urození a tedy by se očekávalo alespoň rámcově ctění rytířských ideálů.²⁴⁴

Opak byl pravdou. Terčem útoku se mnohdy stal kůň, jehož protivník, toužící po vítězství, bez milosti zabil. Zvíře mohlo v souboji velice snadno získat smutnou úlohu zásahové plochy, trčící daleko před jezdcem. Tudíž koňská hlava i přední část trupu²⁴⁵ skýtala ideální místo pro první úder, který útočníka nic nestál. Pokud měli oba bojovníci stejně dlouhé zbraně, byl vykonavatel v době ataku na koně zcela v bezpečí. Rovněž stačilo zvíře jen poranit, nebo vyděsit a jeho jezdcí pak samo značně zkomplikovalo situaci.²⁴⁶ Nutno dodat, že váleční oři byli odedávna pro snášení útrap bitvy trénovaní.²⁴⁷ Byli zvyklí útočit na vojáky i ostatní koně.²⁴⁸ Mnohdy nesli vlastní zbroj. Nebylo tedy jednoduché je z boje vyřadit. Přímému úderu kopí, mířícímu na hlavu místo na jezdce, se ale mohli jen těžko bránit.

Obr. 1. *Absetzen*.

Při srážce na koni byl ve výhodě vždy jezdec s delší zbraní, mistři se proto zabývali otázkami, jak toho správně využít. Pokud se jednalo o jejich handicap, snažili se poradit si i s delší zbraní v sokově paži. Většinou tak šlo o správný zásah na slabé místo v prvním případě, nebo vychýlení útočící dlouhé zbraně stranou a následné převzetí iniciativy ve větší blízkosti zbraní kratší.²⁴⁹

Při boji meči se opět projevila převaha plátové zbroje,²⁵⁰ zejména kvůli tomu, že meč byl držen v jedné ruce a druhou bylo nutné svírat opatř. Ke slovu tak přišly hlavně body do

²⁴⁴ *Umenie šermu majstra Liechtenawera*. s. 49.

²⁴⁵ Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020*. fol. 208 v.

²⁴⁶ KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. s. 48

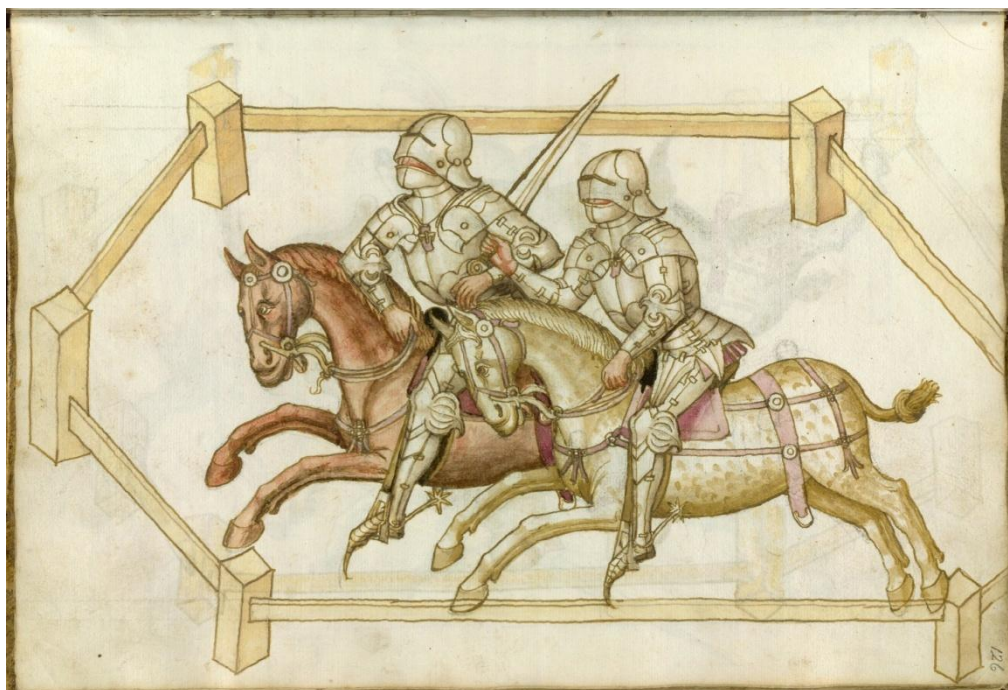
²⁴⁷ Prokopios z Kaisareje. *Válka s Góty*. přel. P. Beneš. Praha, 1985. s. 58-59

²⁴⁸ British Museum, London, United Kingdom, *Royal MS 12 F XIII*. fol. 42 v.

Obr. 1. Vychýlení soupeřova kopí stranou. Princip *absetzen* se používal i v boji meče proti meči. *Cgm 1507*. fol. 9 v - 10 r.

²⁴⁹ *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 43 r.

průzorů v přilbě, nebo do spojů zbroje.²⁵¹ V takovém boji bylo žádoucí přijet ještě na těsnější vzdálenost a soka zneschopnit zápasnickým chvatem. Zdá se, že tato taktika byla velmi častá. Odzbrojovala se buď jen ruka nepřítele, nebo se rovnou přešlo do kontaktu tělo na tělo.²⁵²

Obr. 2. MS Thott.290.2° fol. 126 r.

²⁵⁰ Jezdec byl obvykle těžkooděncem. Proto obrněnému boji Fiore, Talhoffer, Kal i Mair věnují největší pozornost.

²⁵¹ Mscr. Dresd. C.93. 283 v.

²⁵² Paulus Kal například uvádí z rossfechten jen 2 folia s pozicemi mečem proti meči. 2 folia s odzbrojením a 5 folií se zápasem.

Obr. 2. Zbraň je zablokována a tažena soupeřem na ujíždějícím koni z ruky. Kontratechnikou by mohlo být dohnání soupeře, uchopení meče do *halbschwertu* a nasazení páky přes jeho rameno. V této pozici akce ovšem velmi obtížná.

5. Mistr a bojovník obecný

Z předchozích kapitol by se mohlo zdát, že ve středověku se to bojovými umělci jen hemžilo. Skutečnost byla odlišná. Mistři si ve svých dílech mnohdy postěžovaly na ignoranty *Vědy*.²⁵³ Muže nerespektující zákonitosti šermu a bojující zcela podle své přirozenosti. Podle těchto zpráv není samozřejmě možné rozdělit osoby beroucí do ruky zbraň na adepty bojových umění a osoby veškerou bojovou vědu ignorující. Diferenciace je mnohem složitější.

Techničtí bojovníci, studující boj jako *Vědu*, se dají definovat jako vyznavači následujícího principu:

*„Není krásnějšího představení, než když uzříte, jak jsou druzí, ne ostatními, ale vlastní prací svého meče probodeni a svým vlastním tesákem (...) dekapitováni.“*²⁵⁴

Technik byl fascinován bravurou bojových akcí a toužil přemoci soupeře za vynaložení co nejmenší námahy a za co nejmenšího nebezpečí. Mnohdy doufal, že Uměním získá respekt ostatních bojovníků, dosáhne světské slávy a patřičné odměny.²⁵⁵

Velcí mistři sídlili u panovnických dvorů,²⁵⁶ ale potulní šermíři, předvádějící své výstupy při trzích a různých slavnostech, byli naopak mnohdy na okraji společnosti, neboť byli nositeli násilí. Nahlíželo se na ně jako na hrdlořezy bez domova, nemající co ztratit a tudíž jako na zdroj mnohých problémů.²⁵⁷

Aby se technický bojovník z tohoto stigmatu vymanil a dovedl předvést skvělé bojové kusy, za něž by byl označován za mistra a mohl vstoupit mezi elity, byl pro dosažení kýžených schopností ochoten podstoupit extrémní námahu při výcviku i velké nebezpečí při získávání zkušeností.

Podle dosažených zkušeností si technické bojovníky rozdělíme do následujících, velmi hrubě ohraničených kategorií:

Na samé špici pyramidy šermířského umění stojí legendární *Velmistr*, bojovník ve své ideální podobě. Díky celému životu strávenému v ustavičném výcviku a zdokonalování svého umu, je v rovném boji prakticky neporazitelným. S přibývajícímí léty klesají jeho fyzické

²⁵³ Mistři byli často vzdělaní a podle toho k šermu přistupovali. Např. v Boloni založil r. 1415 školu šermu Filippo di Bartolomeo Dardi, profesor na boloňské univerzitě. GREEN, T. A., SVINTH, R. J. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovations*. Santa Barbara, 2010. s. 249

²⁵⁴ *MS Germ.Quart.2020*. I v.

²⁵⁵ *Cod.44.A.8*. fol. 3 v.

²⁵⁶ ŠINDELÁŘ, V. s. 17.

²⁵⁷ GEREMEK, B. *Člověk na okraji ve středověku*. In: Le GOFF, J., *Středověký člověk a jeho svět*, Praha, 1999. s. 291-311.

možnosti, ale stoupají nabyté zkušenosti. *Síla* odchází, ale *Odhad* přetrvává.²⁵⁸ I pomalý pohyb, vykonaný se správným načasováním, může být zničujícím. *Velmistř* tak zůstává smrtonosným pro většinu šermířů do doby, kdy udrží zbraň alespoň v jedné ruce.²⁵⁹ *Velmistř* je ideálem Fioreho, který se toužil jím stát. Není jasné jaký počet pravých *Velmistřů* v historii byl, zda lze k takovému stupni vůbec dospět a pokud ano, jestli známe jejich jména a osudy. Mnoho bojovníků, kteří si nárokují titul velmistra, dostanou jej od svých žáků nebo pokračovatelů, na jeho schopnosti fakticky nikdy nedosáhnou.

Velmistřova mysl funguje v oblasti válčení zcela odlišně a pro většinu lidí neproniknutelně. Dostalo se jí poznání, od něhož studenty odděluje nepřekonatelná propast. Zvláště pokud je *Velmistř* „intuitivním“ bojovníkem,²⁶⁰ přemýšlí o boji jako o celku, přestává vnímat detaily a nemusí být žáky pochopen.²⁶¹ *Velmistř* také není vždy nutně učitelem, spisovatelem, nebo osobou chtějící své vědění předávat dál. Z výše uvedených důvodů tak jeho vražedná genialita ve většině případů zemře společně s ním.

Mistr je podstupněm *Velmistra*. Životní osudy mají podobné. *Mistrovi* však chybí některý ze zdrojů *Velmistřovi* superiority. Jsou jimi fyzické předpoklady, talent, vůle a štěstí. *Mistr* nedosahuje nejvyšší erudice a je si toho vědom, protože vnímá realitu boje zcela střízlivě.²⁶² Navenek vystupuje různě. Může být pokorným studentem Umění a stejně tak působit namyšleně a drze, což obvykle koná z důvodu taktiky. Vyprovokovává tak soupeře k neuváženým činům. Také o sobě ví, že je jedním z nejlepších a může si toto chování dovolit: „...kdyby (mé) myšlenky někdy byly vzaty v úvahu, hlavní "mozky" této

²⁵⁸ Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany*, přel. V. Hrachový [online]. © 2006 [cit. 2015-21-11] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura> s. 5.

²⁵⁹ Nevíme zda *Guillaume le Maréchal* byl *Mistrem*, či *Velmistrem*, avšak s úspěchem bojoval v bitvě ještě po sedmdesátém roce života. KOVARÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I.* Praha, 2005. s. 177.

²⁶⁰ Jak podotýká V. Hrachový.

²⁶¹ Zakladatel aikidó Morihei Ueshiba naznačuje, že mistr žákovi předá jen to, co je žák schopen vstřebat. Do nehlubších tajemství Umění se proniká jen neustálým tréninkem. VAILLANT, D., *AIKIDO*. přel. P. Chlumský, P. Třešňák a M. Rýc. Praha, 1997. s. 72. Stranou osoby O-senseie („Velkého učitele“) aikidó je však třeba si uvědomit, že ne každý, komu žák nerozumí, je opravdovým *Mistrem*, či *Velmistrem*.

²⁶² Mistr světa v lehké střední váze v boxu Lukáš Konečný například zcela sebekriticky podotýká, že údery, které se nenaučil jako mladý, už nikdy k dokonalosti nevypiloval. Svůj styl přizpůsobil tomu, že je moc pomalý na „tančení“ po ringu, jako například bojovník stylu out-fighter. KIRCHNER, J. *Lukáš Konečný. Chirurg*. Praha, 2012. s. 61.

Na úspěchu *Mistra* Konečného vidíme, že i bez extrémního talentu lze svou vůlí a vytrvalostí dosáhnout výborných výkonů.

profese by je rychle odložily jako příliš sofistikované...".²⁶³ Mistrem je zřejmě většina sebevědomě vystupujících autorů, jejichž umění se ukazuje jako životaschopné.²⁶⁴

Aspirant²⁶⁵ je obvykle mladý bojovník na cestě k *Mistrovství*. Pracuje na svých dovednostech a hledá umění vedoucí k dokonalosti. Díky střízlivému úsudku jej nachází, je-li mu v životě propůjčen dostatek času. Aspirant musí nalézt správného *Mistra*, který jeho vývoj významně urychlí. Velkým nebezpečím a zbrzděním jeho bojovnické kariéry může být setkání s *Lžimistrem*.

Lžimistr²⁶⁶ je kapitolou sám osobě. Nalézá se na rozhraní *technických* i *obecných* bojovníků. Prezentuje se navenek jako *Mistr* opravdový. Obvykle pro nedostatek své vůle cvičení zanedbává, neboť si myslí, že jej není tolik potřeba. Jeho nejsilnější disciplínou je ovšem nevzdělanost a lež, kterou ovládl natolik dokonale, že se sám stal její obětí. Jeho technická úroveň je nedostačující, avšak díky talentu, odvaze, agresivitě a fyzickým schopnostem je úspěšným lokálním šermířem. Je spíše *obecným* rváčem, než technickým bojovníkem, přesto si *Lžimistr* myslí, že v Umění dohlédl dál, než vidí.²⁶⁷ Pro *Lžimistra* je důležité zázemí, ve kterém si je jistý a působí jako regionální autorita. Může být třeba mladým sebevědomím šlechticem s vášní pro souboje. Nebo starým tmářem vyučujícím naivní mladíky. *Lžimistrem* se stávají *Aspiranti*, kteří „sešli z cesty“, „začali být nabubřelí, a začali se domnívat, že se jejich úderům nelze vyhnout“.²⁶⁸ Ve chvíli, kdy se *Lžimistr* setká s někým stejně odvážným a podobných kvalit, dostává se do problémů. *Lžimistra* nesrazí

²⁶³ Salvatore Fabris. „*Umění šermu*“, přel. Vít Hrachový. [online]. 2015 [cit. 2016-1-7] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/books/fabris/> s. 136.

²⁶⁴ Např. Talhoffer, Fiore, Grassi a Fabris. Sebevědomí autoři kvalitních manuálů, ctění pro své umění a přesto většinou břitce kritizující ostatní mistry.

²⁶⁵ Vypůjčen Šindelářův překlad španělské hodnosti aspiranta šermu „Luxor in arte palestrinae“. Tato hodnost se však získávala zkouškou a jednalo se již o druhý stupeň ve španělské hierarchii šermířských mistrů. Nemá tedy s naším modelovým *Aspirantem* mnoho společného. ŠINDELÁŘ, V. s. 17.

²⁶⁶ Označení *Leichmeister* pro tuto kategorii podvodných mistrů používá Petr Matoušek: „*Dnešní doba umožňuje diletantům (...) působit v roli učitelů.*“ viz. Joachim Meyer. *Šerm tesákem*, přel. P. Matoušek. Praha, 2015. s. 12. Zdá se, že v tomto se naše doba minimálně té renesanční zcela vyrovná a „samozvaných mistrů“ je stále dostatek. Dnes mají působení značně ulehčené faktem, že neriskují svůj život.

²⁶⁷ Takové mistry popisuje *Codex Danzig* jako muže, kteří neprokazují umění patřičnou úctou a proto v něm nedojdou daleko. Jsou ale věčným tématem mistrů ze všech koutů světa. *Cod.44.A.8.* fol. 3 r.

²⁶⁸ Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany*, přel. V. Hrachový [online]. © 2006 [cit. 2015-21-11] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura>. s. 51.

do prachu jen vyšší kategorie technických bojovníků. Na čepeli jej roznese i první příčka **obecného bojovníka**.

Veterán je vrcholem *obecného* o němž hovoří *Mistr fechtbuchu I.33* a je nejnebezpečnějším protivníkem, prověřujícím technické bojovníky. *Veteránem* se *obecný bojovník* stává díky svému nadání pro boj, fyzickým schopnostem a zkušenostem. *Veterán* je mnohdy voják, který nestudoval cíleně žádnou školu šermu. Do boje byl připravován nanejvýš jiným *Veteránem*, ale mnohdy se učil sám přirozeným vývojem během svého života. *Veteránovo* teoretické poznání bojové vědy se omezuje na základní střehy a několik praktických, spíše prostých technik. *Veterán* je profesionálním válečníkem, který s různými prodělanými nebezpečnostmi velmi rychle nasbíral, kromě jizev, též pečlivý *Odhad*. Bojovou morálkou jej nikdo nezastraší, protože on už během duelů a válečných operací zažil téměř všechno. Lhostejno jestli je jeho styl založen na instinktivních hbitých úhybech a rychlých zásazích, nebo na tvrdé defenzivě a pomalejších, zničujících úderech. Jeho umění je prosté, brutální a účinné. Většinu *Aspirantů* přemůže svou živelností a v konfrontaci s *Mistrem* prověří jeho pravost. Pravý *Mistr* jej však zdolá. *Veterán* má zažito spoustu chyb a zlovyků, které byly celými generacemi šermířů před ním pečlivě odstraňovány z *Umění*. *Veterán* nemá ponětí, že je vůbec vykonává, nebo pochybuje, že by někdo byl na takové úrovni, aby je v boji proti němu využil.²⁶⁹

Výtržník je nižším stupněm *obecného bojovníka*. Je to obvykle muž vyhledávající konflikty, ale nemající zkušenosti *Veterána*. Jedná se o typ hospodského rváče, lapky, jehož bojování je velmi sezónní záležitostí. Může být nebezpečný pro svou odvahu a fyzickou zdatnost, avšak pro kohokoliv školeného není soupeřem. Je to „...obyčejný prostý trouba, který má pouze dostatečně silný žaludek a kuráž...“²⁷⁰

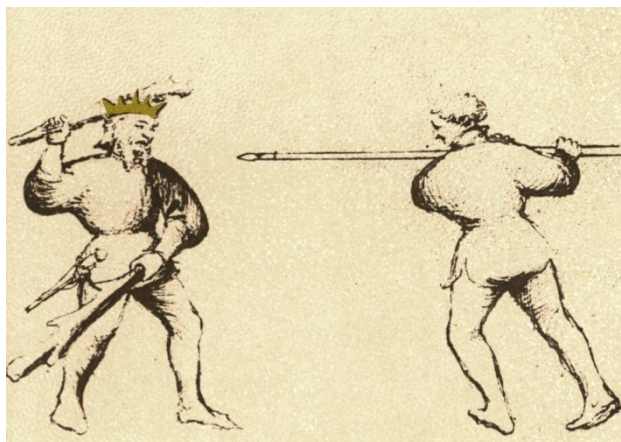
Naturalista je posledním typem *obecného bojovníka*. Je naprostým amatérem, který byl donucen do ruky vzít zbraň. Zdálo by se, že je zcela bezbranným účastníkem ozbrojeného konfliktu. Není tomu tak. *Naturalista* má totiž největší triumf ve své neschopnosti. Nekoordinovaný pohyb, údery z neobvyklých stran, reakce odlišné od běžně vyučovaných. V

²⁶⁹ Pochybovači jsou zřejmě věčným tématem mistrů bojového umění ze všech koutů světa. Z moderních bojových umělců o nich mluvil například Bruce Lee i Muhammad Ali. viz. LEE CADWELL, L., LEE, B. *Bruce Lee - Umělec života*, přel. J. Novotná. Praha, 2002. s. 271 srovn. BOCKRIS, V. *Myšlenky Muhammada Aliho*, přel. M. Štěrba, D. Záleský, T. Zábranský. Praha, 1996. s. 82-83.

²⁷⁰ Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany* . s. 51.

případě, že čelí neobrněnému protivníkovi, může ke všemu odhodlaný *Naturalista* způsobit nečekaně horké chvílky *Výtržníkovi*, *Aspirantovi* i *Lžimistrovi*.²⁷¹

Z toho hrubého rozdělení a povšechných charakteristik se zdá být jasné, proč mistry existence *obecných bojovníků* popuzovala. Byli to lidé, kteří jim konkurovali bez prodělaného výcvikového martyria a veřejně ohrožovali jejich prestiž. Nemuselo nutně dojít přímo k přemožení samotného mistra.²⁷² Stačilo, když někdo zesměšnil jeho dobrého žáka a pověst školy tím mohla utrpět. Přesto *obecní bojovníci* nastavovali mistrům zrcadlo a nutili je stát se opravdovými *Mistry*.²⁷³ *Obecní* byli tedy stimulem, aby bojové umění bylo použitelné v praxi a nestalo se z něho do sebe zahleděnou

Obr. 1. Větve přemohou kopí, pokud je třímá v rukou Fiore de'i Liberi

Obr. 2. MS Thott.290.2° fol. 119 r.

pavědou, libující si ve složitých a v boji jen těžko proveditelných finesách.

Takovéto rozdělení je ale velmi povrchní. Každý středověký válečník se mohl pohybovat na rozhraní několika z těchto archetypů. Je

²⁷¹KOHUTOVIČ, A. Teória a realita šermu. *Trnavský šermiarsky cech*. [online]. © 2010 [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://gesellschaft-lichtenawers.eu/tsc/sk/uvod/blog/57-teoria-a-realita-sermu.html>

²⁷² ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha, 2004. s. 174.

²⁷³ Reálná bojová síla u jednotlivých kategorií se odhaduje těžko. Můžeme však říci, že dnešní špičkoví vrcholoví sportovci se blíží *Mistrům*. Dávni bojovníci měli výhodu výcviku prodělaného od mládí a zkušenosti z bojů na život a na smrt. Tomu se dnes nevyrovná žádný sportovní turnaj.

Zajímavý pokus ovšem prodělali tři japonsští medailoví olympionici, když byli postaveni bok po boku do souboje proti 50 šermířským adeptům, kteří na ně naráz útočili. Aby se zajistili rovné podmínky, měl každý z účastníků na své hrudi balonek, který musel být probodnut. Mistři vyřadili 41 protivníků, než byl první z nich poražen. Nakonec vlivem únavy a jiných faktorů mistři prohráli, přičemž s nedotčeným balonkem zůstali jen 2 šermířští žáci. viz. 3 Olympian fencing masters VS 50 opponents!!! [youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=PgKg0Hc7YIA) [online]. © 2012 [cit. 2016-6-28]. <https://www.youtube.com/watch?v=PgKg0Hc7YIA>

Pokus dobře ilustruje, jak účinně si dovede mistr šermu hájit slabé místo a jak jej naopak dokáže u ostatních zasahovat.

nutné si také uvědomit, že v průběhu věků se procentuální rozvrstvení v rámci jednotlivých skupin měnilo. Jiné bylo v období elitních válečnických družin barbarských králů, jiné v době probuzení měšťanstva jako bojové síly a jiné v závěrečné epoše úpadku rytířstva.

Stanovit například modelově, že obvyklý rytíř byl na rozhraní tříd *Veterán-Aspirant* je lákavé, ale konkrétní „obvyklý“ rytíř neexistuje. Jiného výcviku se dostalo pážeti u královského dvora a jiného zemanskému synkovi.²⁷⁴ Kdybychom řekli, že první výchova byla lepší, mohli bychom se opět mýlit, protože na periferii nebylo nemožné mít za učitele starého šlechtice, jenž byl celý život posedlý bojem. Středověkého válečníka je dobré vnímat jako zcela jedinečné individuum.

Často posuzujeme realitu středověkého válečníka optikou vlastní doby a zkušenosti. Podle současného výzkumu se tak například může zdát, že *Aspiranti* jsou dlouhou dobu v ohrožení, než se jejich umění stane funkčním.²⁷⁵ Následovník středověkého mistra byl ovšem mnohdy na hony vzdálen mladíkovi, studujícímu kdesi v zázemí *Vědu*.²⁷⁶ *Liechtenauerova společnost* mohla být klidně kondotiéry,²⁷⁷ provázejícími na válečném tažení svého učitele. Její členové tak velmi rychle získali vlastnosti *Veterána* a pod velmistrovým vedením se postupem času začali blížit dovednostem *Mistra*.

²⁷⁴ KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. Praha, 2005. s. 230.

Obr.1. Fiore de'i Liberi. *Spear vs. Other Weapons*, transl. M. Chidester, C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Obr.2. Talhoffer předvádí v manuálu některé akce, o kterých se dnes vedou spory, zda se jedná o žert či je myslí vážně.

²⁷⁵ KOHUTOVIČ, A. Teória a realita šermu.

²⁷⁶ Takové „laboratorní podmínky“ ale mohli zažít mladí mniši v klášteře pod vedením *Mistra I.33*. Pokud někde hledat čistého *Aspiranta*, tak právě v onom klášteře. Vynecháme-li možnost, že mistr vyučoval mnichy, kteří jako on přišli do kláštera již s bojovými zkušenostmi.

²⁷⁷ Fellowship of Liechtenauer. *wiktenauer.com*. [online]. © 2016 [cit. 2016-7-1]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Závěr

Středověký válečník jen málo koresponduje s představami široké veřejnosti. V zábavním průmyslu lze sice zaznamenat zlepšující se kvalitu choreografie a kaskadérských výkonů, vše je však činěno pro efekt na úkor historické reality. Jedním z klasických problémů je, že v tzv. historických filmech uvidíme téměř vždy jen *obecné bojovníky*.

Hlavní hrdina v úloze šampiona, jakým je například Tristan (James Franco) v díle *Tristan a Isolda*(2006), je nejlepším šermířem v příběhu, ale nevykazuje známky mistra boje. Toho ale například uvidíme ve velmi dobrém podání filmu *Království nebeské* (2005) jako rytíře Godfreye(Liam Neeson).

Prošedivělý válečník používá meč jako celek. Do boje se staví v pozici známé dnes z německého šermu jako *Ze střechy*. Zasazuje přesné údery, které soupeři nedovedou krýt. Zabíjí jediným úderem a po zneschopnění pravice si přehazuje meč do levé ruky, se kterou je úspěšný stejně. Režisérský sestřih *Království nebeského* obsahuje i zpodobnění legendárního seku, který na neobrněném válečníkovi provede Renaud z Châtillonu (Brendan Gleeson).

Podložené historické dovednosti skvělého bojovníka jsou k vidění i ve filmu *Arn*(2007). Jedná se o sek do tempa nepřítele, nebo zneškodnění jezdců rytířem bez meče. Hlavního hrdinu také v boji vycvičí cisterciácký mnich.

Naneštěstí herec ve většině filmů není v jednotlivých akcích dobře viditelný a divák je ochuzen o jakýkoliv podařený bojový pohyb. Stříhači tak maskují bojovou neschopnost a dovedně udržují napětí celé scény. Je pochopitelné, že sehnat herce, který by zároveň byl historickým bojovým umělcem je věc nemožná. Velkorozpočtové filmy řeší tento problém po svém a mají k dispozici profesionální kaskadéry, kteří za herce zaskakují kdykoliv je to možné. Slušného šermu se tak od filmového hrdiny divákovi obvykle dostane, jen když bojuje ke kameře otočen zády.

V případě literatury je situace obdobná. Spisovatelé boj dopodrobna nerozebírají, i když dnes jsou přeci jen nuceni akční scény psát, neboť čtenář si je žádá více, než v době Jiráskově. Romanopisci tak volí opsání situace, nebo se pustí do detailního líčení a vystaví se sami sobě léčce, do které neodbornými popisy padnou.

Počítačové hry jsou stavěny ještě více na bombastičnost než kinematografie. I přes dobré animace postav a spolupráci s kaskadéry tak předvádějí nereálné, či pro danou situaci nevhodné techniky, jenž velmi zřídka ctí zákonitosti kontaktního boje. Ten je totiž vždy založen na ryzí účelovosti.

Scénická vystoupení historických skupin šermu jsou velmi proměnlivé kvality, nezřídka se sklonem k obhroublé fraškovitosti. Vytříbená technika vedení zbraně je zde vidět

zřídka. O to větší obdiv autor vyjadřuje šermířům a bojovým umělcům, předvádějícím dobové techniky s plným atletickým nasazením.

Na starší historiografii, vyjadřující se negativně o středověkých systémech, je nutné pohlížet shovívavě. Autoři píší o středověkém šermu byli většinou sami praktikanti šermu sportovního. Nemohli ani jinak, protože historický šerm se opravdu kriticky začal studovat až v posledních dekádách moderní historie. Je jisté, že tito muži, cvičící celý život sportovním kordem, fleuretem či šavlí, jen s obtížemi hledali bravurní techniku při pohledu na středověký meč. Jejich pocity byly umocněny, zvláště pokud do ruky vzali neodpovídající romantické těžké repliky z hradních sbírek.

Stranou odborné literatury zde působí spolky zaměřující se na obnovu zaniklých evropských bojových umění a jejich práce je mnohdy na vědecké úrovni. Na druhou stranu se zde objevuje řada osob charakteristiky *Výtržník-Lžimistr*, které si osobují právo posuzovat historický šerm svou omezenou optikou a kritizují odborníky, kteří jim logickou argumentací jen těžko vzdorují. K zlepšení této situace dojde jistě s celkovou profesionalizací nově vznikajícího oboru.

Otázka kvality užívaných zbraní a zbrojí je již zodpovězena. Meče, včetně těch z raného středověku, dokazují svým zpracováním výši řemeslnického umu a pozoruhodných znalostí v oblasti kovářství a metalurgie. Ve své době se jednalo o dokonalé zbraně sloužící skvěle svému účelu, byť mezi mečem panovníka a prostého bojovníka byly obrovské rozdíly. Právě tyto rozdíly daly vzniknout legendám o magických zbraních a jejich nadlidských kovářích.

Pochopením užívání těchto nástrojů války před námi pro změnu vyplouvá na povrch obraz válečnické dovednosti, vycházející z odkazu dávných předků a zakalované statisícovým opakováním daných pohybů.

Nové poznatky v používání lehkého štítu napovídají, že by se ze zařazení mezi obrané prostředky mohl posunout do kategorie zbraní. Variabilita s ním prováděných akcí pravděpodobně byla testována a zdokonalována celá staletí.

I.33 je důkazem sám o sobě. Je bleskem z čistého nebe v temnotě evropských bojových umění. Je expozicí vysoké školy řemesla soubojníků tam, kde se s ostychem očekávala existence školy základní. Je jedním z paradoxů středověkého boje. Ukazuje nám techniky pro mistry, bez toho, abychom získali povědomí o těch určených novicům.

S rozvojem zbraní kráčela ruku v ruce výroba stále kvalitnějších zbrojí. Ve své podstatě byl středověký boj z toho pohledu zarážející svou cykličností. Jeho kořeny začínaly v dávnověku s neozbrojeným tělem a zápasem. Vyvíjely se nové zbraně, kterým se člověk bez

stejných zbraní nedovedl ubránit. Pak přišel na řadu vývoj odpovídající zbroje, která dané zbraně dovedla zastavit. S tím souvisel odchod některých stylů ze scény. Nakonec se dva nezranitelní obrněnci opět mohli přemoci téměř jen zápasem.

V tomto nekončícím šílenství je možné sledovat osobu bojovníka, který je nucen, pro udržení své prestiže a výlučnosti, se neustále přizpůsobovat novým výzvám, nečekaným situacím a osvojit si nové zbraně.

Ideální válečník byl ale schopen neuvěřitelných věcí. Fabris se dovedl ubránit protivníku s kopím rapírem, Fiore i holýma rukama. Vojevůdce Belisar byl nejen skvělým šermířem a lukostřelcem, ale dokázal se uhnout vystřelenému šípů.²⁷⁸ Rytíř de Bayard blokoval sám úzký most přes řeku Gargliano a zadržoval tak 200 Španělů ve zbroji, kterou si nestihl doobléct. Za podobný počin zaplatil životem jeden z *berserkerů* v bitvě u Stamfordbridge. Tyto události jsou výmluvnými důkazy nevšední odvahy, dovednosti a vyspělého bojového umění.

Práce se snažila především poukázat na fakt, že lidé, participující na válečných konfliktech po většinu svého bytí, musí používat vždy inteligentní a pokročilou techniku boje, jinak jsou odsouzeni ke ztrátě zdraví, nebo života. Z toho důvodu usuzujeme, že středověký boj mohl být, s ohledem na používanou výzbroj, vysoce technickým, i když na první pohled velmi hrubým a brutálním. Tedy přesně takovým, jakým je každé bojové umění používané k válečnému řemeslu. Analýzy *fechtbuchů*, za přispění práce poloamatérských výzkumníků po celém světě, tyto teorie potvrzuje.

Některé bojové aplikace bývají dnešními šermíři odmítány jako neúčinné, označovány často za žert autora manuskriptu, nebo záměrnou mystifikaci. Obvykle je to však způsobeno jejich podceňováním pravého bojového umění. Každá technika má své specifické využití a odpovídá pro jinou situaci. Některá je vhodná pro boj v delší vzdálenosti, jiná k těsnému kontaktu tělo na tělo. Jsou techniky, které využije větší muž a rovněž odlišné, které uvede v život snáze malý bojovník, čelící velkému soupeři. K některým akcím se uvolí hbitý mladík, k jiným silák²⁷⁹ a po dalších sáhne zkušený mistr boje v podzimu svého života. Není ale samozřejmě možné tvrdit, že kryptogramů a vtipů se středověcí mistři ve svých pracích zcela

²⁷⁸ Uhnout se, ale také chytit šíp do ruky a vystřelit jej zpět se naučil spisovatel Lars Andersen po 10 letech studia lukostřelby. Lars Andersen: a new level of archery. *youtube.com* [online]. © 2015 [cit. 2016-1-7]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BEG-ly9tQGk> Ukázal tak cestu, jak by se měl

²⁷⁹ Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. *Cod. I 6 4° 3*. fol. 21 r.

vyvarovali.²⁸⁰ Přesto je dobré posuzovat akce s jistou pokorou a nejprve promyslet všechny možnosti, jak a za jakým účelem by daný kus provést šel. Teprve poté, když odpověď nenalezneme, se zaměřit na zdůvodnění jeho neúčinnosti.

Každá zbraň, má-li být správně používána, vyžaduje píli a trénink. Je pravdou, že některé se cvičenec naučí používat za kratší čas než jiné, avšak v rovině zdokonalování je možné se vydat na nikdy nekončící pout' s jakoukoliv výzbrojí.

Autor se kloní k názoru, že bojová umění byla v každé známé civilizaci na vysoké úrovni a jen výjimečně situace, jako byl celkový kolaps, mohly dovednosti na krátký okamžik pohřbit do zapomnění. Ohniska vzdělanosti, do které bojová umění bezesporu patří, se udržela i po pádu Římské říše. Technika vedení kontaktního boje byla předávána dál a pružně se přizpůsobovala požadavkům měnícího se mechanismu války i specifickým potřebám oblasti civilní obrany.

V bojových manuálech nelze přehlédnout „nerytířkost“ bojových kusů. Ta může reflektovat realitu bojišť a soudních duelů pozdního středověku, avšak může být i výpovědí, jak to se skutečným bojem bylo po celou epochu doopravdy.²⁸¹ I *MS I.33* obsahuje brutální jednání, které se nezdá být odlišné od toho pozdně středověkého. Středověcí mistři byli a museli být pragmatici. Na rozdíl od dnešních šermířů pro ně boj nebyl hrou, ani sportovním výkonem.

Dnešní neznalost bojových umění našich předků nám dokládá, jak rychle mohou být jakékoliv dovednosti zapomenuty, pokud je civilizace nepokládá za potřebné a nahradí je jinými. Jistě by málokterého mistra v 15. století napadlo, že bojové umění si v 20. a 21. století budou Evropané nuceni půjčovat z Asie, nebo je pracně dobývat z jeho pět set let starého *fechtbuchu*.

Epocha, kdy byl historický šerm „nejpokleslejší formou trampingu“, již dozněla.²⁸² Současný výzkum evropských bojových umění probíhá díky internetu bleskovým tempem. Je již obtížné se vůbec zorientovat, zda náhodou neobjevujeme již objevené či nepřekrucujeme již vyjasněné. Na dnešního kvalitního učitele historického šermu jsou tak kladeny vysoké nároky v oblasti nepřetržitého tréninku i vzdělávání zároveň. Drtivá většina z nich je samozřejmě nemůže splnit.

²⁸⁰ ČERNÍN, K. Harnischfechten – Boj mečem ve zbroji. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 20

²⁸¹ I zcela modelová „rytířská bitva“ u Bouvines konaná r. 1214 nesla stopy účelového a brutálního jednání. KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. Praha, 2005. např. s. 267, 268, 269.

²⁸² KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu III*. Praha, 2014. s. 358.

V kapitolách rozebírající jednotlivé zbraně a postupy s nimi se autor raději držel výkladu zkušenějších šermířů, neboť se považuje za *obecného* bojovníka, pro posuzování vnitřních mechanismů šermu nekompetentního. I z toho důvodu raději prací mířil na komparaci reality s produkty zábavního průmyslu a vykreslení ozbrojeného boje spíše po formální, nikoliv obsahové stránce.

V práci byly v některých případech dány do souvislosti různé iluminace i techniky z různých období, což je jistě problematické, ale v konkrétních případech lze předpokládat princip dlouhého trvání, neboť dokud nepřijde velmi markantní změna ve výzbroji, není nutné ani danou funkční techniku měnit. Je tak kupříkladu logické, že starší techniky, nepočítající s kvalitní zbrojí, mohou přetrvat do mladších dob v oblasti osobní obrany. Důkazem budiž i dnešní obliba sebeobrany a bojových umění, operujících s technikami a zbraněmi, které bitevní pole dávno nepoužívá.

Autor zcela resolutně odmítá tvrzení, že středověký šerm byl primitivní. Považuje toto paradigma za přežitě a pokud se jej někdo stále přidrzuje, je těžko představitelné že by svůj názor získal jinak, než na základě zažitého stereotypu. Pod vahou informací z posledních let se tato názorová platforma spolehlivě zhroutila.

Práci zakončí slova Antona Kohutoviče z Trnavského šermířského cechu, který dokonale vystihl hlavní problémy rekonstrukce zaniklých evropských bojových umění:

„Kunst des Fechtens je stále na začátku svojí obnovy. Dodnes nemáme mistra šermu a kvalitní metodiku vyučování. Potrvá ještě dlouhé roky, než se náš výzkum šermu vyčistí od naivních názorů a zlovyků. Každým rokem nacházíme chyby let uplynulých a žádná kapitola šermu není dosud uzavřená.

Často předpokládáme, že při studiu teorie původního šermu se automaticky dostaví úspěchy i v současných simulovaných šermířských turnajích. Chybí nám však hlubší pochopení souvislostí. Samotné techniky jsou jazykem z písmen bez gramatiky a syntaxe.

Málokdo z nás trénuje s intenzitou a kvalitou původních učitelů šermu, u kterých podle zdrojů nebyl každodenní vícehodinový trénink vůbec výjimečným. Dnes se nedostatečná technická připravenost nahrazuje agresivitou a fyzickou převahou, přičemž umění musí tahat za kratší konec.” ²⁸³

²⁸³ KOHUTOVIČ, A. *Vorschlag*. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 49-50.

Zdroje

Prameny

- Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8.*
- Antické válečné umění*, přel. V. Marek, J. Kalivoda. Praha, 1977.
- Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod.icon. 394a.*
- Bayerischen Saatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507.*
- Beinecke Library, New Haven, United States of America, *Beinecke MS 404.* fol. 51 r.
- Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Český ekumenický překlad. Praha, 2008.
- Biblioteca Apostolica, Città del Vaticano. *Cod. Vat. lat. 3867.*
- Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.16.*
- Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020.*
- BIBLIOTHECA AUGUSTANA . Tapetum Bagianum ca. 1080. *Hochschule Augsburg [online].* © 2016 [cit. 2016-3-7]. Dostupné z: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost11/Bayeux/bay_tama.html
- British Museum, London, United Kingdom. *EA 121201 / Reg number: 1928,1010.3*
- British Museum, London, United Kingdom. *Reg. number: 1836,0224.127*
- British Museum, London, United Kingdom, *Royal MS 12 F XIII.*
- Columbia University Library, New York, United States of America. *MS P.Oxy.III.466.*
- Det Kongelige Bibliotek, København, Danmark.
- Edda*, přel. E. Walter. Praha, 1942.
- Epos o Gilgamešovi*, přel. L. Matouš. Praha, 1976.

Fiore de'i Liberi. *Baton*, transl. C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *First Italian Preface*, transl. C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *Grappling*, transl. C. Hatcher. [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *Latin Preface*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *Mounted Fencing*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *Seven Swords*, transl. M. Chidester [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Fiore de'i Liberi. *Sword in armor*, transl. M. Chidester, C. Hatcher [online]. © 2016 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: http://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi#cite_note-22

Forschungsbibliothek Erfurt/Gotha, Gotha, Deutschland. *MS Chart.A.558*.

Giacomo di Grassi. *Jeho pravé Umění obrany*, přel. V. Hrachový [online]. © 2006 [cit. 2015-21-11] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura>

Helmold z Bosau. *Kronika Slovanů*, přel. J. Zdichynec. Praha, 2012.

J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*.

Joachim Meyer. *Šerm tesákem*, přel. P. Matoušek. Praha, 2015.

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°*.

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *HAB Cod. Guelf. 3.1 Aug. 2° Der Sachsenspiegel*.

Königsegg-Aulendorf Collection, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3*.

Kosmova kronika česká, přel. K. Hrdina, M. Bláhová, Z. Fiala. Praha, 1975.

Kupferstichkabinett der Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Berlin, Deutschland. 78 A 15.

Křížové výpravy očima arabských kronikářů. přel. J. Prokop. Praha, 2010.

Morgan Library & Museum. New York City, New York, United States of America. *BI.370.A MS M.0383*.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.11093*.

Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*.

Prokopios z Kaisareje. *Válka s Góty*. přel. P. Beneš. Praha, 1985.

Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (a ze Špýrského kodexu), přel. K. Černín. Zlín, 2008.

Překlad dlouhého meče z Wallersteinského kodexu (a Dürerovy kresby), přel. K. Černín. Zlín, 2008.

Royal Armouries Leeds, United Kingdom, *MS I.33*.

Sága o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku, přel. Dudková, V., Kadečková, H., Vachunová, T., Praha, 2011.

Saxo Gramaticus. *Gesta Danorum. Det Kongelige Bibliotek*. © 2010 [cit. 2016-4-15]

Dostupné z: <http://wayback->

01.kb.dk/wayback/20100504154321/http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/saxo/lat/or.dsr/index.htm

Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutschland.

Mscr.Dresd.C.93

Salvatore Fabris. „*Umění šermu*“, přel. Vít Hrachový. [online]. 2015 [cit. 2016-1-7] Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/books/fabris/>

Tacitus. *Letopisy*. přel. A. Minařík, A. Hartmann. Praha, 1975.

Tacitus. *The Agricola and the Germania*, transl. H. Mattingly. Harmondsworth, 1970.

Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°2*

Umenie šermu majstra Liechtenawera, přel. M. Fabian. Bratislava, 2015.

Walters Art Museum, Baltimore, United States of America. *Archangel Michael Slaying the Dragon 37.705*.

Wallace Collection, London, United Kingdom. *A457*.

Literatura

BELLINGHAM, D. *Keltská mytologie*, přel. M. Klímová. Praha, 1996.

BENNET, M. a kol. *Bojové techniky středověkého světa*, přel. J. Bartoň. 500 n.l. - 1500 n.l. Praha, 2007.

BERNART, M. *Raně středověké přilby, zbroje a štíty z Českých zemí*. Diplomová práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2010.

BLACKMORE, H. L. *Hunting Weapons: From the Middle Ages to the Twentieth Century*. North Chelmsford, 2000.

BOCKRIS, V. *Myšlenky Muhammada Aliho*, přel. M. Štěrba., D. Záleský, T. Zábranský. Praha, 1996.

CAPPER, D. P. *The Vikings of Britain*. Bloomington , 1938.

CIBULA, V. *Hrdinské legendy staré Francie*. Praha 1973.

CLEMENTS, J., *Medieval Swordsmanship*. Boulder, 1998.

ČECH, Z. J. K., KRÍŽEK, L. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1997.

ČERNÍN, K. *Harnischfechten – Boj mečem ve zbroji*. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012.

- ČERNÍN, K. *Zapomenuté umění Walpurgis*. In: KOHUTOVIČ, A. (ed.) *Tyrnhaw 2012*. Trnava, 2013.
- DAWSON, T. *Byzantine Infantryman*. Oxford, 2007.
- DEMMIN, A. *Weapons of War*, transl. by C.C. Black. London, 1970.
- DeVRIES, K., DOUGLAS, R. *Medieval Weapons*. Santa Barbara, 2007.
- FIELDS, N. *The Hun: Scourge of God AD 375-565*. Oxford, 2006.
- FRÜHAUF, R. *Chladná zbraň - meč nejen jako umělecké dílo*. Bakalářská práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2012.
- FRYJE, J. *Iniciace germánského hrdiny*. Diplomová práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2013.
- GALANTE, L. *Tai Chi: The Supreme Ultimate*. Boston, 1981.
- Gardeła L. 'Warrior-women' in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study. in: *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 8, 2013. s. 273-339.
- GREEN, T. A. *Encyclopedia of Martial arts*. Santa Barbara, 2001.
- GREEN, T. A., SVINTH, R. J. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovations*. Santa Barbara, 2010.
- GOLDSWORTHY, A. *Armáda starého Říma*, přel. H. Svobodová a L. Vacinová. Praha, 2010.
- HALSALL, G. *Warfare and Society in the Barbarian West, 450-900*. Hove, 2003.
- HAVLÍČKOVÁ, L. a kol. *Fyziologie tělesné zátěže I*. Praha, 1994.
- HAUSENBLASOVÁ, J. *Der Hof Kaiser Rudolfs II*. Prag, 2002.
- HERGSELL, G. *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1467*. Prag, 1887.
- HOBBINSS, D. *The Trial of Joan of Arc*. Cambridge, 2005.

Hošek, J., Košta, J., Mařík, J. *Nálezy raně středověkých mečů v aglomeraci raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou*. In: SKLENÁŘ, K. (ed.) Sborník Národního muzea v Praze, řada A - historie, sv. 66(2012). čís. 1-2. Praha, 2012. s 71-87, 91-96.

Hunnicut, M. *The Development of Boxing Strategies, Styles and Techniques During the Gloved Era to Present*, in: IBRO Journal Issue No. 85. IBRO, 2005. s. 42-44.

JAMES, E. *Frankové*, přel. M. Košťál. Praha, 1997.

JIRÁSEK, A. *Bratrstvo I*. Praha, 1963.

Jůzlová, J. *Mezi hrdinstvím a zločinem. Souboje v raném novověku*. In: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 5 - 1999. Praha, 2003. s. 29.

KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., SCHAMS, R., VRÁNEK, Č. WITTICHOVÁ, D., ZELINKA V. *Latinsko-český slovník*. Praha, 1957.

KLÍMA, J. *Lidé Mezopotámie*. Praha 1976.

KLUČINA, P. *Zbroj a zbraně. Evropa 6.-17. století*. Praha, 2004.

KLUČINA, P. ROMANÁK, A., *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol*. Praha, 1983.

KNIGHT, H. T. *The Knightly Art of the Longsword*. Raleigh, 2009.

KOHUTOVIČ, A. *Poznámky k interpretaci technik Liechtenawerovho šermiarskeho systému*. In: (ed.) MATĚJKA, J. Zborník šermiarskeho historického sympózia 2008. Smolenice, 2008.

KOHUTOVIČ, A. *Vorschlag*. In: (ed.) KOHUTOVIČ, A., Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 49-50.

KOCH, T. *Bitva v kontextu vývoje vojenství v 1. polovině 17. století*. Diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2012. s. 84.

Košta, J., *Vývoj bádání nad tříděním mečů z 2. poloviny 8. až přelomu 10. a 11. století*. In: POPELKA, M., ŠMIDTOVÁ, R. (ed.) PRAEHISTORICA XXXII/2. Praha, 2014. s. 233–252.

- KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I.* Praha, 2005.
- KOVAŘÍK, J. *Soumrak rytířstva. Rytířské bitvy a osudy IV.* Praha, 2007.
- KOVAŘÍK, J., KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I.* Praha, 2013.
- KOVAŘÍK, J., KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu II.* Praha, 2014.
- Koza, P. *Devastacný účinok zbraní a jeho vplyv na výkon šermu.* In: KOHUTOVIČ, A. (ed.)
- KŘÍŽEK, L., ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje.* Praha, 1999.
- KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu III.* Praha, 2014.
- LÁTOVÁ, L. *Prognóza výkonu a porovnání závodní výkonnosti mužů a žen při dlouhém triatlonu Ironman Hawaii.* Bakalářská práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2014. s. 56.
- LEE CADWELL, L., LEE, B. *Bruce Lee - Umělec života,* přel. J. Novotná. Praha, 2002.
- LEPAGE, J-D. G. G. *Medieval Armies and Weapons in Western Europe.* McFarland, 2014.
- TYRNHAW 2011. Trnava, 2012. s. 36-37
- LUNÁK, P., *Slovanské štíty v archeologických nálezech.* Bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě. Brno, 2007.
- MACIVER, C. A. *Quintus Smyrnaeus' Posthomerica: Engaging Homer in Late Antiquity.* Brill, 2012.
- MICCOLI, G. *Mniši,* in: Le GOFF, J., *Středověký člověk a jeho svět,* Praha, 1999.
- MONAGHAN, P. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore.* New York, 2004.
- NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce.* Praha, 2000.
- NICHOLSON, H. J. *Medieval Warfare.* Cardiff, 2004.

PETERSEN, J. *The Norwegian Viking Swords*. transl. K. Noer.. s. 66-67. [online]. © 1998 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.vikingsword.com/petersen/>

PLCH, P. *Historický šerm*. Praha, 1981.

Prastgaard Andersen L. *On Valkyries, Shield-Maidens and Other Armed Women– in Old Norse Sources and Saxo Grammaticus*. In: SIMEK, R., HEIZMANN, W. (ed.), *Mythological Women: Studies in Memory of Lotte Motz, 1922–1997*, Wien, 2002.

Primary Sources and Context Concerning Joan of Arc's Male Clothing. In: WIRTH, R.(ed.) *Joan of Arc: Primary Sources Series*. Historical Academy (Association) for Joan of Arc Studies, 2006.

RAVIK, S. *O světcích a patronech*. Brno, 2006.

RECTOR, M. *Medieval Combat. A Fifteenth-Century Illustrated Manual of Swordfighting and Close-Quarter Combat*. London, 2000.

ROBBINS, T. *Wild Irish Roses: Tales of Brigits, Kathleens, and Warrior Queens*. Boston, 2004.

SAWYER, B. *Medieval Scandinavia: From Conversion to Reformation, Circa 800-1500*. Minneapolis, 1993.

SAPKOWSKI, A. *Boží bojovníci*. Ostrava, 2005.

SCHOVÁNEK, J. *Zbraň (nejen) jako umělecké dílo*. Bakalářská práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha 2013.

SEDLÁČEK, J. *Vliv úpolového tréninku na rozvoj reakční rychlosti*. Diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2007.

SERRATI, J. a kol. *Bojové techniky starověkého světa 3000 př. n. l. – 500 n. l.*, přel. J. Bartoň. Praha, 2006.

SCHLETTE, F. *GERMÁNI*, přel. L. Košnar. Praha, 1977.

Starý, J. *Dávný byl věk, kdy Ymi vládl ... : Řád a chaos u starých Seveřanů*. In: VÍTEK, T., STARÝ, J., ANTALÍK, D. (ed.) *Řád a chaos v archaických kulturách*, Praha, 2010. s. 183 - 222.

- STRICKLAND, M. *War and Chivalry*. Cambridge, 1996.
- SVOBODA, S. a kol. *Encyklopedie bojových umění a sportů*. Praha, 2012.
- ŠEBEK, J. *Vývoj a výzdoba meče v raném středověku*. Maturitní práce z předmětu Techniky, oboru Umělecké a řemeslné práce. Střední odborná škola uměleckořemeslná. Praha, 2015.
- ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti, Encyklopedie evropského šermu*. Praha, 1994.
- ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha, 2004.
- ŠLAPÁK, V. *Zlatá éra evropských bojových umění*. Bakalářská práce obhájena na Univerzitě Karlově v Praze. Praha, 2014.
- Taylor, J. M. *The Return of Western Sword Fighting*, In: Black Belt, Feb, 2010.
- THOMAS, M. G. *The Fighting Man's Guide to German Longsword Combats*. SwordWorks, 2008.
- THOMPSON, L. *Ancient weapons in Britain*. Barnsley, 2004.
- THORDEMAN, B. *Armour from the Battle of Wisby, 1361*. Uppsala, 1939.
- TOBLER, Ch. "Chicken and Eggs: Which Master Came First?" In *Saint George's Name: An Anthology of Medieval German Fighting Arts*. Wheaton, 2010.
- TUČEK, J. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha, 1927.
- УСТАВЪ ШЕРМОВЪ. Санкт-Петербург, 1889.
- VAILLANT, D. *AIKIDO*. přel. P. Chlumský, P. Třešňák a M. Rýc. Praha, 1997.
- VASILJEVOVÁ, Z. *Dějiny Japonska*. Praha 1986. s. 51.
- VAVERKA, R. *ÚVOD DO ŠERMU MEČEM A PUKLÍŘEM*. 2011.
- VAŇKOVÁ, L. *Král železný, král zlatý*. Praha, 1988.
- VELTE, H. *Lexikón karate*, prel. J. Košičiar. Bratislava, 1993.

Vencl, S. *Otázky poznání vojenství v archeologii*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická, roč. XXXV, č. E31. Brno, 1986. s.181-184.

VESELÁ, L. *Specifika sportovního tréninku žen v cyklistice*. Bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě. Brno, 2008

VESTEINSSON, O. *The Christianization of Iceland: Priests, Power, and Social Change 1000-1300*. Oxford, 2000.

VLACHOVSKÝ, P. *Srovnání mládežnických věkových kategorií ve fotbale*. Bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě. Brno, 2009.

VLČEK, E. *Jak zemřeli*. Praha, 1993.

VONDRUŠKA, V. *Velký král Přemysl Otakar I*. Brno, 2011.

WEINMANN, W. *Lexikon bojových umění od aikida k zenu*. Czech edition. Praha, 2010.

YANG, J-M. *Ancient Chinese Weapons: A Martial Artist's Guide*. Boston, 1999.

ŽÁKOVSKÝ, P. *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*, in: *Archaeologia historica*, 35/2010/1-2. Brno, 2013.

ŽÁKOVSKÝ, P. HOŠEK, J. SEDLÁČKOVÁ, L. *Meče 11.-13. století z území Moravy*. In: *Archaeologia Historica* 38/2013/1. Brno, 2013.

Články a zdroje online

3 Olympian fencing masters VS 50 opponents!!! *youtube.com* [online]. © 2012 [cit. 2016-6-28]. <https://www.youtube.com/watch?v=PgKg0Hc7YIA>

Assassin's Creed (Director's Cut Edition). *databaze-her.cz* [online]. © 2008 [cit. 2016-3-1]. Dostupné z: <http://www.databaze-her.cz/hry/assassins-creed-directors-cut-edition/>

BÁRTA, P. *Středověký damaskový meč* [online]. © 1998-2016 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: http://www.templ.net/cesky/texty-stredoveky_damaskovy_mec.php

csknives. *youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/user/csknives>

DUPUIS, O. The Roots of Fencing from the Twelfth to the Fourteenth Centuries in the French Language Area. *Acta Periodica Duellatorum*. Volume 2015, Issue 1. *Acta Periodica Duellatorum*. [online]. © 2015 [cit. 2016-6-22]. Dostupné z: <http://actaperiodica.org/apd2015.htm>

Fechtbuch zu Ross und zu Fuss (MS Var.82) *Wiktenauer* [online]. © 2016 [cit. 2016-6-20]. Dostupné z: [http://wiktenauer.com/wiki/Fechtbuch_zu_Ross_und_zu_Fuss_\(MS_Var.82\)](http://wiktenauer.com/wiki/Fechtbuch_zu_Ross_und_zu_Fuss_(MS_Var.82))

From Viking Warrior to Medieval Sword-Fighting: The Impact of Historical Shield Design. *youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FrzOHN2rzE8&feature=youtu.be>

GRYGAR, L. Až polovinu vikinských nájezdníků tvořily ženy. *nedd.cz* [online]. © 2014 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://nedd.tiscali.cz/az-polovinu-vikinskych-najezdniku-tvorily-zeny-242527>

HRACHOVÝ, V. Metodika výuky práce s kruhovým štítem. *Spolek historického šermu Au jugé*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: http://jentak.sandbox.cz/doku.php/clanky/vyuka_-_kruhovy_stit#kruhovy_stit

Chivalry: Medieval Warfare - recenze. *Games.cz* [online]. © 2012 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://games.tiscali.cz/recenze/chivalry-medieval-warfare-recenze-61349>

Johanka z Arku © 2015 [cit. 2016-4-14]. Dostupné z: <http://www.janazarku.comehere.cz/>

KLEINAU, J. P. Fiore his master and his students. *Hans Talhoffer ~ A Historical Martial Arts blog by Jens P. Kleinau*. [online]. © 2013 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z: <https://talhoffer.wordpress.com/2013/04/24/fiore-his-master-and-his-students/>

KLUČINA, P., ROMANĚK, A. *Člověk zbraně a zbroj v obraze doby 5.-17. stol.* Praha, 1983.

KLUČINA, P., ROMAŇÁK, A., FINKOVÁ, D., POKORNÁ, A. *Homo militaris*. Praha, 1994.

KOHUTOVIČ, A. Šermiari a ich zbrane. *Trnavský šermiarsky cech* .[online]. © 2010 [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://gesellschaft-lichtenawers.eu/tsc/sk/materialy/serm/70-sermiari-a-ich-zbrane.html>

KOHUTOVIČ, A. Teória a realita šermu. *Trnavský šermiarsky cech*. [online]. © 2010 [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://gesellschaft-lichtenawers.eu/tsc/sk/uvod/blog/57-teoria-a-realita-sermu.html>

KOLCUN, J. Bojový systém Vikingů. *Bojovky.info* [online]. © 2013 [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.bojovky.info/component/content/article?id=104>

KOLCUN, J. Kdo je ve sportu lepší? Muži či ženy? *bojovky.info* © 2015 [cit. 2016-4-16]. Dostupné z: <http://bojovky.info/kondice/280-kdo-je-ve-sportu-lepsi-muzi-ci-zeny>

KORNEVA, Ch. Obradovic, Serbia:“This is HISTORICAL and MEDIEVAL battle, not Fantasy Role-playing fight”. *BATTLE OF THE NATIONS*. [online]. © 2015 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://botn.info/news/en-obradovic-serbia-this-is-historical-and-medieval-battle-not-fantasy-role-playing-fight>

KOZA, P. *Šerm mečem a štítem na dvorku klášteřa*. In: Pevnost. 2002, č. 8, Praha, 2002. s. 86-87.

KOŽUŠNÍK, M. V boji teče krev. *BudoNews*. [online]. © 2015 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: http://www.budonews.cz/v-boji-tece-krev-budonews_id-614

KUNĚŠ, J. Tajné šermířské zásahy. *Militaria* [online]. © 2004 [cit. 2016-6-21]. Dostupné z: <http://www.militaria.cz/cz/clanky/bojove-umeni/tajne-sermirske-zasahy.html>

Lars Andersen: a new level of archery. *youtube.com* [online]. © 2015 [cit. 2016-1-7]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BEG-ly9tQGk>

Mount & Blade. *metacritic* [online]. © 2008 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://www.metacritic.com/game/pc/mount-blade>

Ničení povoleno. *Stream.cz*. [online]. © 1996-2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z:
<https://www.stream.cz/porady/nicenipovoleno>

Nejoblíbenější seriály. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. © 2001-2016 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/zebrický/nejoblibenejsi-serialy/?show=complete#highlight-chart-322131>

O CSFA. *CSFA* [online]. © 2015 [cit. 2015-11-25]. Dostupné z: http://www.csfa.cz/o_nas/

O hře. *Kingdom Come: Deliverance* [online]. © 2013-2014 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z:
<http://http://kingdomcome.cz/hra/>

O nás. *Servus Bellum* [online]. © 2012 [cit. 2016-3-2]. Dostupné z: [http:// http://shs-servusbellum.webnode.cz](http://http://shs-servusbellum.webnode.cz)

Staffan 'Ninjaboy' Sannemalm vs. Kristine Konsmo - sword & buckler final - swordfish 2011. *youtube.com* © 2011 [cit. 2016-6-20]. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=k7bh9RHfOnI>

Steel Cats. *facebook.com* [online]. ©2016 [cit. 2016-6-29]. Dostupné z:
<https://www.facebook.com/Steel-Cats-1708112212765237/>

Sword & Shield Fighting with Roland Warzecha *youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=dkhpqAGdZPc>

TEMPL: repliky historických zbraní [online]. © P. Bárta, T. Balej; 1998, 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: www.templ.net/

TRACHTOVÁ, Z. KASKADÉR: Divák chce nesmyslné triky a létání. Reálnému boji by nevěřil. *Idnes.cz* [online]. © 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/lide-ceska-kaskader-herbert-heissler-dvi-/domaci.aspx?c=A150713_183616_domaci_zt

„Vetřelec“ Hopkins píše historii boxu. Chce kralovat i v 50 letech. *iSport.cz* [online]. © 2006 [cit. 2016-3-3] Dostupné z: http://isport.blesk.cz/clanek/ostatni-box/201619/vetřelec-hopkins-pise-historii-boxu-chce-kralovat-i-v-50-letech.html?utm_source=isport.cz&utm_medium=copy

VLASATÝ, T. Franská výzbroj ve Skandinávii. *Reenactment a věda: Projekt Forløg*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/franska-vyzbroj-ve-skandinavii/>

VLASATÝ, T. O křídélkách na vikinských kopích. *Reenactment a věda: Projekt Forløg*. © 2014 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/o-kridelkach-na-vikinskych-kopich/>

VLASATÝ, T. Rozhovor #1, Jiří Košta. *sagy.vikingove.cz* [online]. © 2015 [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/rozhovor-1-jiri-kosta/>

VLASATÝ, T. Štítonošky a bojové ženy. *Reenactment a věda: Projekt Forløg*. [online]. © 2014 [cit. 2016-3-5]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/stitonosky-a-bojove-zeny/>

VLASATÝ, T. Několik poznámek k používání „širokých seker“. *sagy.vikingove.cz* [online]. © 2015 [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/nekolik-poznamek-k-pouzivani-sirokych-seker/>

WARZECHA, R., Research. *DIMICATOR*. [online]. © 2016 [cit. 2016-3-6]. Dostupné z: <http://www.dimicator.com/research/>

Filmy

13th warrior; John McTiernan, Michael Crichton, 1999.

Arn - Tempelriddaren; Peter Flinth, 2007.

Braveheart; Mel Gibson, 1995.

Excalibur; John Boorman, 1981.

Jeanne d'Arc; Luc Besson, 1999.

Kingdom of Heaven; Ridley Scott, 2005.

The Vikings; Richard Fleischer, 1958.

The Vikings; Johan Renck, Ciaran Donnely, 2013.

Troy; Wolfgang Petersen, 2004.

Tristan & Isolde; Kevin Reynolds, 2006.